

శ్రీ

343
24

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక

(Journal of the Telugu Academy)

పరాభవ

-

చైత్ర - కార్తికములు

సంపుటము 55

సంచిక 1-4

“దేశభాషలందు బెలుగు లెస్స.”

1208
4

సంపాదకుడు

కవిమూర్ధన్య : కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రచురణములు

అకారాద్యముదిత గ్రంథసూచిక	0-50
అమరుకము - జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	1-25
అజనదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము - ఆ. ఉమాకాంతముగారు	0-25
ఆర్యభాషావిభాగము	0-50
ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్వృత్తాంతము	0-50
ఈశానసంహిత	0-50
ఉత్తరరామచరిత్రము - జ. రా. పంతులు	2-50
ఉన్నాదసహస్రము (వెట్టివేయివిధములు) కొత్తపల్లి సూర్యారావు	0-75
కవిజనోజ్జీవని - సమస్యలు - (శ్రీ) కోటి రఘునాథతోండమాన్	0-50
కవిజనాశ్రయము	2-00
కాళిందీకన్యాపరిణయము - అహోబలపతి (ప్రథమ భాగము) డిబ్	1-50
(ద్వితీయ భాగము)	0-75
చంపూరామాయణము (ఆంధ్రము) జ. రా. పంతులు	1-50
చాటుధారాచమత్కారసారః - (సంస్కృతము)	0-75
జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము	0-25
జ్యోతిత్కాస్త్రసారము - కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు	0-50
సమస్కారములు - కొత్తపల్లి సూర్యారావు	0-25
పరిషత్పుస్తకభాండాగారము 2 వ భాగము	1-00
„ 3 వ భాగము	1-00
పాకృతభాషోత్పత్తి - (శ్రీ)మాన్ మే. వెం. రమణాచార్యులుగారు	0-75

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక

(Journal of the Telugu Academy)

పరాభవ

-

చైత - కార్తీకములు

సంపుటము 56

సంచిక 1-4

1208
4

“దేశభావలందు దెలుగు లెస్స.”

సంపాదకుడు

కవిమూర్త్యుః కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

(ప్రతిష్ఠాపకులు :

ఆంధ్రభోజ, మహారాజ,

(శ్రీ శ్రీ శ్రీ రావు వేంకటకుమార మహిపతి సూర్యారావు
బహద్దరువారు సి. బి. ఇ., డి. లిట్, పితాపురము
మహారాజావారు

(శ్రీ శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు
శ్రీ శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు

వ్యవస్థాపకులు :

(శ్రీ జయంతి రామయ్యగారు

ఉద్ధారకులు :

(శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు,
జమీందారు, ఉయ్యూరు

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు - కాకినాడ

అధ్యక్షులు

“విమర్శకాగ్రేసర” “వితిహాసితసమాజ”

శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు

ప్రధానకార్యదర్శి, కోశాధికారి

“అభినవభోజ”

శ్రీ దంట్ల భాస్కరరావుగారు

సహాయకార్యదర్శి :-

“కవిశిరోమణి”, “ఉభయభాషాప్రవీణ” A

శ్రీ దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

కార్యనిర్వాహక వర్గ సభ్యులు :-

1. శ్రీ కోకా శివనాథశాస్త్రి గారు
2. “బాలవ్యాస” శ్రీ వారణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు
3. “భాషాప్రవీణ” “వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ”
శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి గారు
4. “కవిమూర్ధస్య” “ప్రౌఢకవిచంద్ర”
శ్రీ కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి గారు
5. శ్రీ కుందూరి ఈశ్వరదత్తు గారు (బి. ఏ)
6. శ్రీ జయంతి బుచ్చిరామశర్మ గారు
7. శ్రీ చిరువోలు కోటిశ్వరరావు గారు
8. శ్రీ దామెర రాజగోపాలరావు, గారు బి. ఏ.
9. శ్రీ వేదల రామచంద్రకీర్తి గారు, (ఎమ్. ఏ. ఆనర్సు)
10. “సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ” “ఉభయభాషాప్రవీణ”
శ్రీ ఓలేటి సుబ్బారాయశాస్త్రి గారు
11. శ్రీ కావలి శ్రీరామమూర్తిగారు, (బి. ఏ. బి. ఎల్.)

విషయ సూచిక

1	వేంకటేశ్వరస్తుతి :- శ్రీ శిష్టా బాలకోటిశ్వరరావుగారు	1
2	సంజయ శ్రీకృష్ణులరాయ } శ్రీ వారిణాసి సుబ్రహ్మణ్య బాగములందలి విశిష్టత } శాస్త్రిగారు (బాలవ్యాస)	2
3	తిక్కనార్యుని కృత్యవతారిక :- శ్రీ చేజోలు చిన్నయ్యబ్రహ్మము	7
4	గీర్వాణాంధకపులకు } సంపాదకుడు సంపాదక విజ్ఞప్తి }	16
5	భవనవిజయము } కాకరపర్తి కృష్ణ శాస్త్రిగారు (కవిమూర్ఖన్య, ప్రాధికవిచంద్ర)	17
6	విగ్రహారాధన - దానిచరిత్ర } శ్రీ గరిమెళ్ల వీరరాఘవులు పురాతనయుగము } గారు	51
7	దేవీస్తవ వృత్తముంజరి :- } శ్రీ గున్నేపల్లి అక్షయలింగ కవిగారు (విద్వాన్)	84
8	పండితరాజప్రతిభా } శ్రీ కొల్లూరి సోమశేఖర విశేషము } శాస్త్రిగారు (“చతుస్తోత్ర” “దర్శనభూషణ”)	86
9	కుకవి మరణశయ్య } శ్రీ దామెర రాజగోపాలరావు గారు (బి. ఏ.)	93
10	శ్రీనాథుని స్వస్థా } శ్రీ తేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు నాదికములు } గారు	96
11	శివలీలార్ణవము } శ్రీ దువ్వూరి సూర్యనారాయణ (ఆంధ్రానువాదము) } శాస్త్రిగారు (కవిశిరోమణి)	116
12	సాహిత్యచింతామణి - చావలి రామసుధి	123
13	సంపాదకీయము - కాకరపర్తి కృష్ణ కవిమూర్ఖన్యుడు	

శ్రీ రామాయనము
వేంకటేశ్వరస్తుతిః
శ్రీ శిష్టా బాలకోటిశ్వరరావు

శ్లో॥ శ్రియఃపతిం సత్కువిరాజహృద్య
పద్యప్రసూనపరిపూజితపాదపద్మమ్
నయామయాలోకపునీతలోకం
త్వాం వేంకటేశ్వర మహం శరణం ప్రపద్యే. ౧

శ్లో॥ శ్రీశేషశైలభవనేషు భవన్నివాసః
దీనార్థిలోకహృదయేషు చ బద్ధదీక్షైః
ప్రస్తూయసే కవివరై స్తులనాప్రసంగే;
సర్వేశ్వరః ఖలు భవాన్ శ్రితపరిజాతః. ౨

శ్లో॥ నో జానే భవదవ్యదై నత ముమాజానే! ప్రసే దేతి, మా
జానే! మా మన, పాలయేతి బహుభా భక్త్యా ముహుఃప్రార్థయన్
దుర్దైవోపహత స్వదేశశరణ స్త్వా మేవ యాచ్ఛామి మే
వాంఛా మంబురుహాక్ష! పూరయ నదా శ్రీవేంకటేశ ప్రభో. ౩

శ్లో॥ ఆరాధయామి వచసా మనసా చ మూర్ధ్నా
తే పాదసీరజ ముమాధవ! వేంకటేశ!
సర్వాత్మకే త్వయి నివేశితచి త్తవృత్తిం
మా మేహి పాహి పురుషోత్తమ! దేవదేవ! ౪

శ్లో॥ అకించనత్వాత్ విగతాశ్రయత్వాత్
దురంతదుఃఖానల తప్తచి త్తః
భవత్పదారాధనబద్ధబుద్ధిః
భజామి విశ్వేశ్వర! మాం ప్రసీద. ౫

సంజయశ్రీకృష్ణుల రాయబారము లందలి విశిష్టత

శ్రీవారణాసి సుబ్రహ్మ్యశాస్త్రి.

సంజయుని రాయబారమునకు ప్రసక్తి యేమనగా, శకుని దుర్యోధనులచే ప్రోత్సహింపబడిన ధృతరాష్ట్రుడు సుహృద్ద్యూతమునకని పాండవుల నాహ్వానించి రప్పించినతరువాత ద్యూత ముపక్రమించిన కౌరవులు కపటమున వారి నోడించుటలో వనవాసా జ్ఞాతవాస - పణములు పెట్టి యోడినవారు 13 సం॥లు రాజ్యభిష్టు లగునట్లు నాతరువాత వారిరాజ్యము వారు పొందునట్లు

“త్రయోదశే చ నిర్వృత్తే పున రేన యథోచితమ్,

స్వరాజ్యం ప్రతిప త్తవ్యమ్”

అని నిర్ణయించియుండి “నికృత్యావంచితాః పార్థాః! ద్యూతేన చ పరాజితాః ।। ప్రహితా శ్చైవ కాననమ్” అని ద్రోణపర్వములో కర్ణుడు చెప్పినట్లు కౌరవులు కపటద్యూత మవలంబింపగా నోడిపోయిన పాండవులూ 13 సం॥లు యథాక్రమముగా గడపి విరాటనగరములో నుత్తరాభిమన్యుకుమారులకు జరిగిన వివాహమహోత్సవములో పాల్గొని కుతూహలులై యున్నపు డక్కడ సమావేశ మయిన బంధు వర్గము ద్యూతకాలనిర్ణయప్రకారము పాండవులకు రావలసియున్న రాజ్యమునుగూర్చి యాలోచించి ద్రుపదపురోహితుని బంపగా వెడలి యాతడు గతవృత్తాంతమును పాండవులుపడినకష్టములను చెప్పినను దానిని వారు మనస్సులో బెట్టుకొనక లోకహీని లేనిపద్ధతినే వారు తమ రాజ్యమును కోరుచున్నారు.

“తే భవంతో యథా ధర్మం యథా సమయ మేవ చ

ప్రయచ్ఛన్తు ప్రదాతవ్యం మా వః కాలో ౭త్యగా దయమ్॥

మీరు ధర్మమును ద్యూతకాలనిర్ణయమును పురస్కరించుకొని కాల విలంబము కాకుండ వారిది వారి కీయవలయు నని చెప్పెను.

కన్లు డది విని దుర్యోధనునివై పు చూచి యిట్లనెను. పాండవులు తమరాజ్యమును పొంపగోరుదురేని ద్యూతనిబద్ధనప్రకారము మరల సంతికాలము వసవాసాదులు చేసి రావలసినదే యని.

ఆ కన్లునిమాటకు భీష్ము డాగ్రహించెను. ధృతరాష్ట్రుడు మందలించి నా సందేశము సంజయునిచేత బంపుచున్నా నని చెప్పి ద్రుపద పురోహితుని బంపివైచి సంజయుని తానుపంపినసందర్భములో సంజయుని రాయబారము ప్రసక్తమయినది.

— : ధృతరాష్ట్ర సందేశసారాంశము : —

“నీవు ధర్మజాపాలికి నెమ్మి నరుగుము... అతనికి ననుజవర్గంబునకును బంధులకు నింపు పుట్టంగ బలుకు మచట”

“నెయ్యము వాటించి కడుం దియ్యమెనగ నలుకల్లె దీరెడునటుగా గయ్య మనుతలపు లోనుగ నయ్యమనందనుకుమానునట్లు తెఱగుగాన్. ఈ ధృతరాష్ట్రమతము ననుసరించి సంజయుడు వెడలి యిట్లు చెప్పెను.—

“న చే ద్భాగం కురవోఽన్యత్ర యుద్ధా

త్ప్రియచ్ఛేరం స్తుభ్య మజాతశత్రో!

భైక్షచర్యా మస్థకవృష్టిరాజ్యే క్రేయో

మన్యే న తు యుద్ధేన రాజ్యమ్”

ధర్మజా! యుద్ధములేకుండ కారవులు మీరాజ్యము మీ కీయని పక్షములో మీరు జీవనాగ్రము వృష్టి - అస్థక - రాజ్యములలో భిక్షాటనము చేయుట మంచిది కాని యుద్ధములో రాజ్యము రాబట్టుకొనుట యెంతమాత్రము మంచిది కా దని నాయభిప్రాయము” అని.

దీనినిబట్టి కేవలస్వాగపరు డయినలోభి తనది యెంతయన్యాయమయినను సరే, తన కెంతయపఖ్యాతివచ్చినను సరే, యెదుటివా రేమై పోయినను సరే, తనక్షేమముననే చూచుకొనుచు నిస్సంకోచముగా ప్రవర్తించు నన్నది ధృతరాష్ట్రాభిమత మగు నీసంజయరాయబార మందలి విశిష్టత.

అది విని ధర్మజు డిట్లనెను. సంజయా! ధర్మము ద్వివిధము. ఇది ధర్మమే యనిపించెడి ధర్మ మొకటి. ఇది యధర్మ మనిపించెడి ధర్మ మొకటి. ఇట్లే యధర్మముకూడ ద్వివిధము. ఇది యధర్మమే యనిపించెడి యధర్మ మొకటి. ఇది ధర్మమనిపించెడి యధర్మమొకటి. ఇట్టిస్థితిలో ధర్మాధర్మములు నిర్ణయింపగలవాడు శ్రీకృష్ణుడే కనుక నే నాయనమీదనే నిర్ణయభార ముంచితిని.” అని.

అది విని శ్రీకృష్ణు డిట్లనెను- సంజయా! పాండవులకు జీననో పాయము కౌరవులను వధింపకుండ నామదానములతో సిద్ధించునేని భీమసేనుని శాంతింపజేసి పాండవులు పుణ్యము గట్టికొన్నవారగుదురు. యుద్ధమునకు సంకల్పింపక శాంతింపు మనుచున్ననీవు క్షత్రియులకు యుద్ధము ధర్మమో, నీ వనిసభిక్షాటనము ధర్మమో చెప్పము వినెదను. పరులయైశ్వర్యమును చోరునివలె నొకరా జెప్పుడు హరింపవలచునో యప్పుడే యుద్ధమునకు ప్రసక్తి. దానికై యేర్పడినవే కవచము, ఖడ్గా దికము, ధనుస్సు, నిత్యాదులు. “తత్ర పుణ్యం దస్యవధేన లభ్యతే” అట్టిదుష్టులను వధించుటచేత పుణ్యము వచ్చును. పరులసాత్తును చూడ కుండగా హరించువా డొకడు చూచుచుండగా బలాత్కారమున హరించువా డొకడు. చూచుచుండగా హరించినవాడు చోరుడు కాక పోవునా? “కిం వై పృథక్త్వం ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రే” ఇట్టిచోరుని కంటె నేమి భేదము దుర్యోధనునియం దున్నది?

ద్యూతకాలనిర్ణయములో తమ దగ్గఱ బెట్టుకొన్న పాండవ రాజ్యము ననంతరము వీరు తీసికొనునిబద్ధన ముండగా దానిని వీరి కెందు కియరు? “అస్మిన్ పదే యుధ్యతాం నో నభోఽపిల్లాఘ్నః పిత్ర్యం పరరాజ్యా ద్విశిష్టమ్” ఈ విషయమై యుద్ధము చేయుమాకు ప్రాణ హాని యయినను శ్లాఘ్యమే. పరరాజ్యముకంటె పిత్ర్య మైనస్వరా జ్యమే ప్రశస్తము” అని.

తరువాత ప్రసంగములో సంజయునితో యుధిష్ఠిరుడు “మా సోదరపంచకమునకు పంచగ్రామములను దుర్యోధను డిచ్చినను మేము కాంతించెద” మని చెప్పెను. శ్రీకృష్ణుడు “స్వయం త్వహం ప్రార్థయే త్రిత్రగన్తుం సమాధాతుం కార్య మేత ద్విపస్నమ్” చెడిపోయిన యీ కార్యమును చక్క-బరచుటకై కురుసభకు నేనే స్వయముగా రాదలచి యున్నాడి నని చెప్పి సంజయుని బంపెను. సంజయుడు వెడలి ధృతి రాష్ట్రదుర్యోధనాడులతో విషయమంతయు తెప్పినమీద పంచగ్రామ సంధిమాట నెత్తుకొని దుర్యోధనుడు—

“యుధిష్ఠిరః పురం హిత్యాపంచగ్రామాన్ సయాచతే

భీతో హి మామశాస్త్రైస్త్వా త్రైభావా వైప్రవ మే విభో”
నాపైస్యమునకు నాప్రభావమునకు భయపడి యాతడు గ్రామములను యాచించుట దగ్గజులు వచ్చినాడు. నేను వారి కేమియు నిచ్చువాడను కానని కూర్చుండెను. శ్రీకృష్ణుడు హస్తినాపురమునకు వెడలి విదురునిచే బూజంపబడి ముచ్చటించునందళములో నక్కడిస్థితిగతులు తెలిసినవిదురు డిట్లనెను.

శ్రీకృష్ణా! దర్శితౌతై యన్నదుర్యోధనుడు నీవు చెప్పినను విను వాగు కాదు. ఆదుష్టులలోనికి నీవు వెడలుట నాకు సమ్మతము కాదు”. అని చెప్పకొనగా శ్రీకృష్ణుడు “సర్వ మేత దహం జానన్ క్షత్రిః ప్రాప్తో ఒద్యకౌరవాన్” నేను తెలిసియే వచ్చితిని. “సోఽహం యతి ఘ్నే ప్రకమం క్షత్రి కర్తు మమాయయా” నేను సంధికొఱకు నిష్కపటముగా ప్రయత్నింతును.

“ఆకేశగ్రహణాన్నిత్ర మకార్యాత్సంనివర్తయన్ అవాచ్యకస్యచి ద్యవతి...” తనజట్టు పట్టుకొనునంతవరకు మిత్రుని నక్కాళ్యమునుండి మరలించవలయును. అట్లు చేసినపుడు నింద లేకుండ బోవును.

6 సంజయశ్రీకృష్ణుల రాయబారము లందలి విశిష్టత

“స మాం బూర్జాయ రథర్పిష్ఠాః మూఢాః...”

శక్తో నావారయ త్కృష్ణః...”

యుద్ధము నివారింపగ లిగివక్రృష్ణుడు నివారింపకపోయె నని యధోపద్రులు మూఢులు సన్ననకుండుటకై నేను వచ్చితిని. నా రెంతదుష్టులయినను వారు సన్నేమియు జేయలేరు” అని చెప్పి విడుదలని సమాధానపొంది కురుసభలో బ్రవేశించి జారుదగ్గర్నృకణ్వనాగదాది మహానులసమక్షములో తాను చెప్పవలసిన దంతయు జెప్పి దుర్యోధనాథుల ప్రతికూలతను గ్రహించి, తుదకు—

“దృశ్యతాం వా పుమాన్ కక్చి త్సమగ్రే ప్రార్థివే బలే
యోఽర్జునం సమరే ప్రాప్య స్వస్తిమానావ్రతే ద్దృహన్
కింతే జనక్షయే శేహ కృతేన ధరత్వథ!

యస్మిన్ జతే జతం త త్స్యా త్సమా నేక సుదృశ్యతామ్”

దుర్యోధనా! యుద్ధములో జనక్షయమున కేల యత్నింతువు? పాగుని జయింప గలవాని నొకని నీ వెన్నుకొనుము. ఆయిద్దరికే యుద్ధము. అం దేపక్షమువాడు నెగ్గునో యాపక్షము గెలిచినట్లు లనినూడ బోధించి దానికిని వా రంగీకరింపకుండుటను జూచి యిక వీరికి కాలమాసన్నమైన దని వెడలి వచ్చెను.

దీనినిబట్టి తెలిసి చెప్పదగినవాడు తనమాట సాగకపోయినను చెప్పవలసిన దే. యావచ్చక్తి వినియోగించి యకాశ్యమునుండి మిత్రుని సుగలించుటకు యత్నింపవలసినదే, తనమీదకు వచ్చులోకాపవాదమును తాను తొలగించుకొనవలసినదే. సంధిని ఖుటంపజేయువాడు నిష్పక్షపాతముగా వ్యవహరింపవలసినదే.

అనున దీ శ్రీకృష్ణరాయబారములోని విశిష్టత, (విశేషము) —

తిక్కనార్యుని కృత్యవతారిక

(శ్రీ) చేబోలు చిన్నయబ్రహ్మము

కవిత్వములోని రెండవపిండ్రుఁ డగు తిక్కనసోమయాజి పదు మూడవశతాబ్దమున నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఈకవిచే రచింపఁ బడిన నిర్వచనోత్తరరామాయణకృత్యావతారికనుబట్టి యీతఁడు స్థానిని రాజధానిగా బెలుగు నేలను బాలించిన మనుమసిద్ధియూహనమున నుండినట్లు విశదమగును. ఈ రాజకవులు పోషకపోషితులవలెఁ గాక మిక్కిలిసన్నిహితు లై యుండినట్లు తోచుచున్నది.

నిర్వచనోత్తరరామాయణము నీకవి బాల్యప్రాయమున రచించి యుండును. జటిలసంస్కృతపదజాలము, క్లిష్టాన్వయము గల యీకృతి రచన యీవిషయమును నిరూపించును. ఈకృత్యవతారికలోఁ దన్నుఁ గూర్చి “అయిలోవాత్తనునీష నే నుభయకావ్యప్రాణిఁ బొటించు శిల్పమునం బొగగుఁడన్ గళావిదుఁడ” నని యిత్యాది వ్రాసికొనెను. సంస్కృతమున రచించినకావ్యములు లేకున్నను దద్భాషాకావ్యమర్యాదను సమగ్రముగా నెఱిగి, తెనుఁగుఁగై త తీరుతీయములలోఁతుపాతులను గ్రహించి, వానిని రచించుశిల్పమున నారితేరినవాఁ డననియు గళావిదుఁడ నని పేర్కొన్నాఁడు. ఇట్టి విశేషప్రస్తావన యాంధ్ర భారతవిరాటపర్వకృత్యావతారికయందుఁ గనిపింపదు. యశావసమున రచింపబడిన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున నట్టి స్వాతిశయోక్తి యుండుట సహజము. నయనులోఁ బొటనుభవము పెరుగుటచేతను సోమయాజియై తాత్త్వికచింతాపదుఁ డగుటచేత భారతకృత్యవతారికలో స్వవిషయము సత్యంతవినమ్రభక్తిభావబంధుగముగా సముచితముగా చెప్పియుండెను.

నన్నయ యాంధ్రీకరణమునకుఁ బిమ్మట రెండుసందలసంవత్సరముల కీకవి యుదయించెను. తాతతండ్రులవంశము ప్రసిద్ధపండితవంశి

వంశ మగుటంజేసి జన్మతః స్వాతంత్ర్యప్రప్యత్తి, గాంధీగ్యము, నాజీ
నము మున్నగుసుగుణములు చేపడినవి. వానికి దోడుగా నుభయ
భాషాకావ్యరచనాభివేషము చక్కని యారోగ్యభాగ్యములు సమకూ
డుట నుజ్జయోగవిశేషము. కావ్యసజ్జ శేఖరుఁ డగుమన్మథుని విశేష
గౌరవాదరణలుసంప్రాప్తించుట యీకవిశేషుని తెలుగుజాతిపూర్వ
పుణ్యము. ఈతఁడు కవిరాజమూర్తుఁడే కాదు. కవిబృందకవితావోషణ
నిరతుఁడు. దీనింబట్టి యుదారబుద్ధిగలవాఁ డనియుఁ దనకుఁ గల కీర్తి
ధనములను కేవలము విశ్వోన్నతికిం బట్టుకొమ్మఁజుగు కవితాభివృద్ధి కే
వినియోగించిన ట్లుహింపవచ్చును. ఈతఁ డెంత మృదుమధుర రస
భాషియో యంత భావనిరంకుశుఁడు. విద్వత్సంస్తవనీయభవ్య కవితా
వేశుఁడు కూడ.

“హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జితకథోపేతంబు నానాగసాధ్యు
దయోల్లాసి విరాటపర్వమునుండియే యీకవి పూర్వోక్తవిశేషణ
ములు కారణముగా నాంధ్రీకరించెను. ఏ కొలదిభాగమో శేషించిన
యరణ్యపర్వమును నన్నయ రచించినట్లే సమర్థించెను. అరణ్యపర్వ
శేషగచనాప్రసంగము నీతఁ డతివ్రజ్ఞతో జాఱవిడచెను. అట్లు విడిచు
టలోఁ గొన్నిసందియము లుండినను వానిని వెలువరింపక తాను విరాట
మాది పదునేను పర్వము లాంధ్రప్రజాహృదసంపర్కసముగాఁ దెనిగింప
నున్నట్లు సూచించెను.

దిక్కున కృత్యవతారికను జూచినపు డందు లోకకమైన, యలో
కకమైన చిత్తసంస్కాప్రయోజనములు పొడకట్టును. మనుమసిద్ధి
దాయాదులచే రాజ్యధిష్టుఁ డైనట్లును దిక్కున గణపతిదేవుని మెప్పించి
యాతూర్గాగేసరుని సహాయమున శత్రువులనుండి మన్మసిద్ధికి రాజ్య
మిప్పించినట్టివృత్తాంతము నిర్వచనోత్తర రామాయణకృత్యాదిని
గప్పట్టును.

పదుమూడవశతాబ్దభాగమున నాంధ్రదేశమున శైవులకు వైష్ణవుల కంతరికలహములు చెలరేగినవి. మా శివుడు గొప్పవాఁడని శైవులు. కాదు మా నిష్ణవు గొప్పవాఁడని వైష్ణవులు తగవులాడిరి. తెలుఁగునేల వారి యనైకమత్యమున నిర్వీర్యమగుట గుర్తించి సమయజ్ఞుఁడగు తిక్కన శివకేశవు లభిన్నులనియు, నా రెండుమూర్తులును బరతత్త్వమున నంతర్భాగములే యని బోధించి తన్ములముగా రెండుమతములవారి నొకత్రాట నడిపింపఁదలఁచియే తనకృత్యవతారికలో హరిహరనాథుని సాక్షాత్కరింపఁజేసికొని తన్ముఖకమలమునుండి యమూల్యసందేశము నందఁజేసినాఁడు. కేవలము కవితాదృష్టితోనే కాక సాంఘికవిప్లవవిచ్ఛేదనదీక్షతో సేతఁడు చక్కనివాతావరణమును సృష్టించియుండెను. కృత్యవతారికలోఁ గల హరిహరనాథ సాక్షాత్కారము, కృతివతిత్వాభిలాష, యాత్మకథనములు కవికృతకల్పనయందును భగవత్పరముగాఁ జెప్పియుండుటచే సత్యదూరము కానేరదు. మీఁదు మిక్కిలి “ఆత్మసమ్మాదముఁ బొందఁ గావ్యరసముం గొనియాడుచు నుండు దెవ్వడున్”-మున్నుగాఁ బరాత్పరు డభిభాషించుటచే నీ ప్రస్తావన తెలుంగుకావ్యలోకమునకే సంజీవని యైనది. ఏతత్కారణముగాఁ దిక్కనార్యుడు తెలుఁగుజాతికి ర్తిదీప్తులకు సహస్రకరుఁడైనాఁడు.

స్వప్నమునఁ గనిపించినహరిహరనాథుని సత్కవితావేశముతో భక్తిపరవశుఁడై రచించినసీసపద్య మతిమనోహరము. పద్యపఠనము పూర్తి యగుసరికి పాఠకులహృదయవీధి నొకయపూర్వవివ్యమూర్తి ప్రత్యక్షమగును. ఈ చిత్రమును జిత్రించుటలోఁ బ్రముఖచిత్రకారులు గూడ తబ్బిబ్బు పడవలసినదే. ఈపద్యమున సమకూర్చినకావ్యశిల్పము మిగిలిన పదునేనుపర్వములయం దయ్యెయెడలఁ బ్రదర్శించియుండెను. “హరిసీలపాత్రిక సురభిచందన మున్నగతి. “సుగంధియును గాళిందియు

బెరసివట్లు" అను విశేషములు సహజములు గాకపోయినను, నుద్దిష్ట రూపకల్పనమున సాతఁడు చేసినచిత్రస్పృష్టి యనిపించును. ఇట్టి జగన్మోహనమూర్తి కనబడకపూర్వము గుంటూరివిభుఁడు మధురకీర్తి... సాంగ వేదవేది స్వగర్భుఁ డయినకొమ్మనదండనాథుఁడు పుత్ర వాత్సల్యమువొంగుచుండఁ గానిపించుటయుఁ దానపుడు నమస్కరింపఁగా జనకుఁడు సమాదరబుద్ధితో 'నీవు మున్ను రచించిన "కి మస్థిమాలాంకిము కౌస్తుభం నా పరిష్కీయాయాం బహుమన్యసే త్వమే; కింకాలపూటకిము నా యశోదాస్తవ్యకి తవ స్వాదు వద ప్రభో! మే" అను శ్లోకము త న్నెంతో యలరింపఁజేసిన దని హరిహరనాథుఁ డన్నట్లు తన్నుఁ గార్యార్థినిగాఁ బంపి తానియ్యెడ కిపుడే విచ్చేయుచున్నాడని చెప్పెను. ఇంతలోఁ గరుణాగ్రము వొంగి... అనువద్యానురూప రూపముతో సర్వేశ్వరుఁడు సన్నిధిసేయును.

ఇందు సూచించినసంస్కృతశ్లోకము హరిహరనాథ పర మైనది. అంతకుఁబూర్వమే యీ కవి దీనిని రచించియుండును. ఈ యొక్క శ్లోకమే తక్కుఁ దదనుబంధము లై నశ్లోకములు లభింపకపోవుటచే నీతఁడు సంస్కృతమున హరిహర స్తవ మనునొకగ్రంథమును రచించ నని చెప్పటకు వీలు లేదు. "నీవు దొల్లి గదియించినవద్దంటు గాఢాదరంబున నవధరించె నని తానే వ్రాసికొనియుండుటచే దీనిని వ్యస్త శ్లోకముగానే పరిగణింపవచ్చును.

నన్నయ తనకావ్యాదిని 'శ్రీ నాగేగిరిజా శ్చిరాయ' అను సంస్కృతశ్లోకమును రచించెను. కాని యేతాదృశకల్పన చేసియుండ లేదు. తిక్కన తన కావ్యాదిని 'శ్రీ యన గౌరినాఁ బరగుచెల్వకు' అను తెలుఁగుపద్యమును రచించి తనకుఁ గలత్రిలింగ భాషాభిమానమును బాటుకొనెను. నన్నయ తిక్కనల శ్లోకపద్యములందుఁ గొంత రచనావైవిధ్య మున్నది. నన్నయ లక్ష్మీ సరస్వతీ పార్వతు లను ద్రి

మూర్తులను గావ్యసిద్ధికై భ్యాసించెను. తిక్కన శ్రీ దేవిగిరిజాదేవత
లకు మనోరంజనము నేయ హరిహరరూపములను చాల్చిన భక్త
జనంబు వైదికభ్యాసిత కీర్త్యమెచ్చుపరతత్త్వము నారాధించెను.
వత్సయను పూర్తిగా తిక్కన యనుకరింపలేదు. తిక్కన విష్ణురూపాయ
నమశ్శేవాయ హరిహరాయ పరతత్త్వాయ నమో మ్యహ మ్మనివాడు.
పేరు మోసినపెద్దవారి యడుగుజాడలలో వారిని గౌరవించునుద్దేశ
ముతో నాతీరుగనే పోవువారు కొందఱుండురు. కాని తిక్కన భావ
నావి శేషమున విలక్షణుడు క్రొత్తతీరుతీయములు తీసికొనివచ్చి వస్తు
తత్త్వమునకు మెఱుంగు లెట్టగల మహాకావ్యశిల్పి యితడు.

సన్నయకుఁ ద్రిమూర్త్యాత్మకదృష్టి యుండఁగాఁ తిక్కనకు
మూర్తిత్రయాత్మకాధారకపరతత్త్వమునం దెక్కునమక్కువ యుండి
నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. దీనినిబట్టి యితఁడు రచనావ్యవసాయమున
ద్వైతి మైనను, నాధ్యాత్మికముగా నద్వైతి యని తేటపడుచున్నది.
భక్తవత్సలుం డగుహరిహరనాథుఁడు శాంతమూర్తి...భక్తిమయం
బగుసాష్టాంగదండప్రణామంబు-లలాటోపరిభాగంబున నంజలిపుటంబు-
నయనానయనములు - ప్రమదబాష్పపులకపటల విలులిత పరికలి
తంబులు - అని చేసిన పదప్రయోగమునుబట్టి యిమ్మహాకవి పరమ
భాగవతోత్తముఁ డనిపించును. సర్వగుణవిశేషం బయిన భక్తిజ్ఞానం
బగు నను భాగవతోక్తింబట్టి యీతఁడు సాత్వికభక్తి స్రవధితాత్మజ్ఞా
నసంపర్ధితఁ డని యూహింపవచ్చును.

స్వప్నమునఁ తిక్కనకుఁగనిపించిన పరమేశ్వరుఁడు
ఉ॥ వైదికమార్గనిష్ఠ మగువర్తనముం దగ నిర్వహించుచున్
భేదములేనిభక్తి మది నిగ్మలవృత్తిగఁ జేయుచుండ ను
త్పాదనిగంతరిస్మరణ తత్పర భావముకల్గి నాత్మ న
మోక్షముఁ బొందఁ గావ్యరసముం గొనియాడుచు నుండుడెప్పుడు.

అనినాడు. ఇవి కేవలము భగద్వచనము లైనను, నందుఁ దిక్కనా ర్యుని వ్యక్తిత్వము చెప్పకయ చెప్పదున్నట్లు వ్యక్తమగుచున్నది.

వైదికధర్మబద్ధ మైన వర్తనమునకు సర్వసమభావము గలభక్తి, మనస్సును నిష్కామ్యముగను బ్రశాంతముగఁ జేయుచుండఁగా నిరంతరము నాచరణపరిపక్వతాపము కలిగియుండువారికిఁ గావ్యరస మాత్మానందమును గలిగించును. అట్టి కావ్యగ్రహము నా కత్యంతాభిమాన పాత్ర మని హరిహరవాఘాడు వచించినట్లు రచింపబడినది. ఈ గ్రచనా వైచిత్ర్యము, వైదుష్యములు లోకమున పతిలోక మైన యమరసందే శమును సృజింపగల్గినవి.

కావ్యగ్రహము వైదికధర్మనిబద్ధవ్రతవర్తనమును, నిగ్మలచిత్తవదాయనియగు సర్వసమభక్తిని, నిరంతరభగవచ్చరణార్చన పాగవశ్యము నాత్మానందమును గలిగించు వనిపూర్వ జెప్పవగును. రెండవసారి లోచనయగ్ధముకన్న మొదటియగ్ధవిశేషమే తిక్కనయభిప్రాయ మై యుండు వనుటకు సందేహములేదు.

కేవలము శైలి, యలంకారము, పాత్రచిత్రణము గుణము మున్నగుసంశయములే దృష్టియం దిడుకొని కావ్యపరమార్థ మగునా త్మానందమును మఱచి.....కావ్యగ్రహానము సేయవారికి వైదిక ధర్మబుద్ధి, నిగ్మలభక్తి, భగవదర్పిత భావములు కలుచున్నవా? లేదు. అందుచేతనే రెండవసారిలోచనయగ్ధముకన్న మొదటియగ్ధమే శ్రేష్ఠ మనిపించుచున్నది. మానవుని జ్ఞానమే విషయమున సాగక మగు వనెను దృష్టి నేవపు డెన్ని కావ్యములను జదివినను దర్శూలముగాఁ గల్గువది బాహ్యపరిపక్వతాప నిత్యమును నిరవధిక మైనబ్రహ్మానంద మొదలైనవా? తాత్త్వికచింతనము, ధర్మదీక్షయాత్మజ్ఞానము లేనికావ్యపరి జ్ఞానము నిష్ప్రయోజన మని భగవంతుఁడే నిర్దేశించినట్లు రచించుటయే తిక్కనకపింద్రుని మహదాశయము.

ఈ కవి తనకృత్యవతారికలోఁ దన్నుఁగూర్చి ప్రయోగించిన విశేషములు చాలవలె కీ తని మన స్తుత్వనిరూపణసమర్థములై యున్నవి. ఆత్మానందలక్ష్మ్యసిద్ధిం గోరినవాఁ డగుటంజేసి యాత్మస్తుతి పదప్రయోగవిడంబనము సేయక 'అమలోదాత్తమనీషులకుఁ గావ్యరసము పరమానందమును గల్గించు' ననుసత్యము నుగ్గడించెను.

ఏకశక్తైవ నాత్మానందము లక్ష్మ్యము. కావ్యరస మనునపుడు కేవలము నాహిత్యమునకే కాక సంగీతాదికళలకు నవ్వయించును. ఆలోచనామృతమున కుద్దియైన కావ్యామృత మాత్మవివేకముగలవారి యెడ నుపకరించినట్లు తద్విలక్షణమగుటయెడ నుపకరింపదు.

తరువాత హరిహరనాథుఁడు పారాశర్యకృతియుఁ బంచమవేద మనఁదగిన భారతము ప్రజల కారాధ్యము. దానియందలి మహాత్వమును గ్రహించి యాంధ్రీకరింపు మనియు నట్లొనర్చుటవలన భవ్యపురుషాశ్రయపక్షపలము ప్రాప్తించు ననియు నేతత్కావ్యకన్యాపతిత్వమును గోరి వచ్చితి ననును. ఈ పదనములవలన తెలుఁగుభారతోదయము దైవనిర్ణయ మని తెలియుచున్నది.

నిర్వచనోత్తరరామాయణమును గచించి పంచమవేద మనఁదగిన మహాభారతము నాంధ్రీకరింప దక్షుం డయ్యను దాను బాలస్వభావుఁడ ననియే చెప్పుకొనెను. హరిహరనాథదివ్యవచనామృత పరిష్టా వితచిత్తం డగు నీకవింద్రుఁ డప్రమేయ భావనాతీతుం డయ్యను భగవంతుం డాశ్రీతులకు సులభుం డని బుధులవలన వినికిం జేసి ననుబోటి బాలస్వభావున కిట్టిమహనీయమహిమ జొరకొమటయుం గలుగున కాక.....యను పదనములవలనఁ దిక్కనార్యునకుఁ బ్రాజ్ఞలయెడఁ గలగౌరవము నిరహంకారభావన లభికము లని తెలియుచున్నది.

ప్రాపంచికవిషయానురక్తి గల యుచ్ఛమైన తనచిత్తము నఖలాండపతి భూరికారుణ్య క్షీరాంబుధివిస్తారమహితముగా మనిచె నని

చెప్పరు భావజ్ఞులనుసరింపకమున మణియొకచిత్రమును దీర్చిదిద్దెను. కరుణ యనుపాటసంద్రమున నీదులాడు రాజహంస క్షీగనీగవిభాగ మనుప్రయాస యక్ష్మజలెకుండంగ నే పరమేశ్వరుఁగు తనమనస్సును తారుణ్యక్షీరాంబుధి విహరింపఁజేసిన ట్లభినందించును. సర్వజ్ఞుఁడ వగు నిన్నుఁగూర్చి మఱియనాణి పలుక నేగదు. అయినను నీ కృప నేడు వర్ణింపఁగల్గుభాగ్యమును నోచుకొన్నది. గీర్వాణభారతము నాంధ్రీక రించునుద్యోగఘట (పదఘట) నై తిని, మఱలఁ గలుఁగఁబోవు జనన మరణపరంపరా క్షేత్రమును దొలఁగింపుమని వేడును. ఈకోరికయైనను నుపలాలితం డగుభీంభకుఁడు తనకొలంది యెఱుంగక మహాపదార్థం బును వేడుచందమునఁ గోరితి నని చెప్పెను. తనకోర్కె నాదయాను యుఁడు తప్పక ప్రసాదింపఁగలఁ డను సంపూర్ణవిశ్వాసముతోడి నే సర్వాంగాలింగితమహితలం బగునమస్కారము చేయును.

అంతఁ బ్రసన్నుఁ డయిన యాజగన్నాథుఁడు జననమరణాదు లైనసంసారదురితములకు నగపడకుండంగఁ దొలఁగుతెరువు గను వెలుంగు నీ కిచ్చితి నని పరము దయపేయును.

ఈ దివ్యవచనము కర్ణానందమునే కాక మానసమున కాశ్చర్యము నొదవింపఁగా నంతో ప్రొద్దట్లే భక్తితాత్పర్యములతో నూహించుచు నీకవివర్ణన జానందించెను.

ఈసంవాదమువలనఁ దిక్కవసునస్తత్త్వము వివిత మగుచు న్నిది. గామాన్యకపులవలెఁ బ్రాపంచికభోగభాగ్యములను గోరక యనన్యదుగ్లభమును, మానవజీవితపరమార్థ మగు బ్రహ్మచర్యమునే యభిలషించుటయు, సఫలమనోరథం డయినట్లు రచింపఁబడుటంకేసి యీకవిబ్రహ్మ నిజముగాఁ జరితాన్తుడే కాక బ్రహ్మణ్యుడై నాఁడు.

ఈప్రసాదనంతోపాటి రేకమున నీశ్వరాదేశముతోఁ బూజ్య మూర్తి యగు భాగత సంహితను తెప్పఁ గన్నట్లును, నిట్టిసదవకాశ

మును గల్పించిన యా దేవుని భక్త్యానందమున సభిషేకింతు నని కృత
జ్ఞతాపూర్వకవ్రతుభావమును జూపించును. అమూల్య మైన రత్న
మును సువర్ణమునకుఁ బొదుగఁ దగును. భారతకావ్యస్వర్ణగుమారిన
హరిహరనాథుడై వరత్నమున కంకితముసేయుట యుక్త మనియుఁ దా
నేర్చిన భంగి నాంధ్రభారతమును గదించి సుహృదయు లగుభక్తులకు
వాంఛులకు వగణియుఁ డి నయ్యెద నని చెప్పి మహాకావ్యరచనా
ప్రాగంధమునకు శ్రీకాగము చుట్టెను.

తిక్కనవ్యక్తిత్వమును భావవైచిత్ర్యమును, నిగ్మలహృదయ
శుద్ధిని వ్రయోగదక్షతను, మహావిశ్వరానురూప మైన కళానిష్ఠను
వాంఛిమహాభారతకావ్యపీఠిక మైన యీ కృత్యవతారిక యుపలక్షక
ముగా ప్రదర్శింపఁ జాలి యున్నది.

గీర్వాణాండ్రకవివరులకు సంపాదక విజ్ఞప్తి

అంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికానామమునకు సాగ్ధ్యము సంతరించుతలంపుతో నీదిగువ ముద్రిత మగుశ్లోకమున కాంధ్రపద్యానువాదమును, సమస్యకు సముచితపూరణమును గావించి శారదారాధన మొనరింపఁ బ్రార్థితులు.

శ్లో॥ “రామం దశరథం విద్ధి
మాం విద్ధి జవకాత్మజం
అయోధ్యా మటవీం విద్ధి
గచ్ఛ తాత! యథాశుభమ్.”

(సీతారాములలో గానవమున కేగదలచిన తనతనయు ముద్దేశించి సుమిత్ర వాచించిన విషయ మిది. ఇందలివిశ్లేషముగూడ వపరిహార్యము)

— స మ స్య —

“గిల్లెన్ సీతను రావణాసురుఁడు దా
క్రేగంట నీక్షించుచున్.”

భువనవిజయము

(ప్రథమరంగము)

ప్రదేశము :- భువనవిజయనామాంకిత మగు రాయలకవితాభవనము.

ప్రవేశము :- రాజవిదూషకుడు మక్కుళుడు.

మక్కు :- (ప్రవేశించి) అబ్బబ్బ! ఎంత యహంభావము! ఎంత తల
 చిరునుదనము! గజారోహణములట! గండపెండేరములట! ఘంటా
 కంకణములట! కాశ్మీరపుసాలువబోడులట! పల్లకీమోతలట! ప్రతి
 పద్యబిరుదంబులట! ఇంకేమోయట! ఏమేమోయట! ఇన్ని దరి
 సించినను "తృప్తోఽస్మి" యనుమాట నోటనుండి యూడివడునా!
 అస లనుమంతిగానితోకవలె నట్టట్టే పెరిగిపోవుచునే యున్నవే!
 ఈ కవి కులములోని యూరభటికి నసూయావేశములకును సంతును,
 బొంతును లేకున్నదే! అయగారిముదుసలికవిని గనినంతనే యమ్మ
 గారియరగావుగని యట్టే మొగము ముడుచుకొనును. ఈతనిగాంచి
 యూలేడు రవంత పెదవి విఱిచి యసహనము నట్టే పెడలగ్రక్కును.
 ఇక దక్కువారి విపరీతభోరణుల జెప్పనక్కఱయే లేదు. వాని కవిత
 వట్టిపెసరపవ్వ, పేలవుచిండి యని యీత డనును. వీనిది పాషాణ
 పాక మని వాడధిక్షేపించును. రక్తి గలయుక్తులతో రామకృష్ణకవి
 తరచుగ వీరలనోళ్ళకు దాళముల వేయుచునే యున్నాడు. ఐనను
 మామహారాజ మాత్రము సామరస్యము నమకూర్చజాలక వారి
 నడుమ బడి నలిగి పచ్చడి యగుచున్నాడు. ఈ నడుమ దురదృష్ట
 మేఘములలో దాగిన తిరుమలమ్మగారియదృష్టభాను డగణపుకవి
 కలముపోటుతో బైటబడినాడు. నాడు మొదలుగ చిన్నమరాఠీగారి
 పరివారజనముల మొగముల గ త్తివై చిన నెత్తురుచుక్క లేదు.

(నేపథ్యమున)

ఎవ్వ రాసుభాసుంటుపమున? ఓహో! కొంటెకొంగరి విచారముక
మక్కళ మహాశయుడా!

మక్క :- (ప్రక్కను జూచి) ఓసి! తొత్తుకూతురా! ఎంతటి గాఢ
సమాధిని గంగ గలిపితివే! అంతిపుగమున హాయిగ నేనువక యా
స్థాని నడుగు వెట్టితి వేమే? కొంపదీసి నీకును గానంత కవిత్వపుబిచ్చి
యెత్తలేదుగదా! (చెవియొగ్గివిని) ఆ ఏమనుచున్నావు? "నామాట
కేమిగాని నీసమాధిసంగతి యనియా? చీ.చీ. నిరుద్యోగు లగునామ
దులకేకాని పాదుకవిత్వ ముల్లుకొను ప్రారబ్ధము నా కెందుల కే?

(మఱిల శృంగారించి)

"ఆ. ఔను. అప్పాజీకంటె నమిత మగు రాజకీయకార్య భరము
నీనెత్తిపై నున్నటు లున్నదిపాపము! నీకు తీరిక యెక్కడిది? అయి
గారికి నమ్మగానకును నడుమ తంపులమార్చివై యటు నిటు రాయ
బారముల పొగించుటకే నీకు కాలము చాలకున్నది. గంటమా
డించుటకు నీకు వ్యవధి యేది?" యని యనుచుంటివా! (సగర్వ
ముగ) ఓ మగవాడు పనివచ్చినపుడు గంటమేకాదు కత్తిగూడ
నాడింపగలడు.

(నేపథ్యమున) "నీ మేకపోతుగంభీరత కేమిగాని మహామాత్యు
లవా రిటకు దయచేసి యున్నారా?"

మక్క :- మహాకవుల మాయలలో జిక్కి మహారాజుల మతి యిది
పటకే మందగించినది. మంత్రిగారుకూడ నిచటదిరుమంత్రోపదేశము
నాశించుట లేదుగదా! రాజులకు బ్రతినిధులై రాకాసిదాసిముండలే
యిక రాజకీయచక్రమును ద్రివ్వదురు గాబోలును!

(నేపథ్యమున - తమాల)

"వారెగో ప్రధానామాత్యులవా రిటే దయచేయుచున్నారు.
ఇక నీనోటికి తాళమే"

(అంతట తిమ్మరుసు ప్రకేశించెను)

తిమ్మ :- ఓహో! మక్కశస్వాములా? ఏమయ్యా! పొలిమేరతాయీ
వలె నంత నిశ్చలముగ నిలువబడి యుంటివి?

మక్క :- మహారాజులమాటల మక్కికి మక్కిగ మహామంత్రులతో
మనివిచేసికొనుటకు.

తిమ్మ :- ఏమని?

విధూ :- ఏ మున్నది. ప్రాతపాతమే. కవిగజముల భువనవిజయసభా
వనాంతగమునకు ద్రోలుట.

తిమ్మ :- సరియే. నీజరువు దించుకొని బ్రదికి బట్ట గట్టుకొంటివి. నీ విక
నెడలవచ్చును.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

(ద్వితీయ గంగము)

ప్రదేశము :- సభాభవనము.

ప్రవేశము :- ప్రధానామాత్యుడు తిమ్మరుసు.

తిమ్మ :- (తనలో) ఆయుష్మంతు డగు మారాయులు కత్తిని గంట
మును నేకలీల నుపయోగించుచున్నాడే. తాను విరచించిన విష్ణు
చిత్తీయకావ్యమును సమీపభావిలో పెద్దనగారి యధ్యక్షత నావి
ష్కరింప నున్నాడు. తనరచన రాణు లిరువుఱకు జదివి వినించు
చుండ నేనును గొన్ని ఘట్టముల వింటిని. రచనలో విశిష్టత యున్నది
కల్పన లసత్పుములు. (శబ్దము విని) అదెగో హజారములోని గడి
యారము నాలుగుమారులు ప్రహరించి యాగినది. సభాసమయ
మాసన్న మైనది. (తెజవంక జూచి) ఎవడురా అక్కడ? సభా
సన్ను లగు నాస్థానకవితానులకు స్వాగతవచనము లారంభింప మా
యాసతిగ వందిబృందము నెచ్చరింపుము.

(నేపథ్యమున వంది) చిత్తము. చిత్తము.

తేజలో గానము

పల్లవి :- “విజయంబు మా భువనవిజయంబునకు సదా॥ విజ॥

అ॥ పల్లవి :- అజయహోద్భుతసృష్టి సతకరించెమత్తుల

సృజన మొనర్చు కవిగజరాజరాజ కిడ॥ విజ॥”

(నేపథ్యమున వంది)

“తే.గీ. ఆంధ్రకవితాపితామహా! యల్లసాని

పెద్దనామాత్య! శ్రీకృష్ణవిభువిశాల

* కల్పనాస్పృహీక! స్వాగతము నీకు.”

(ఇరుగెడల నిరువురు సుందరీమణులు వంగి తిర్యక్చరణవిక్షేపములతో

మాగ్గమున పూలుజల్ల పెద్దన రంగాధిరోహణము గావించును.

తిమ్మరుసు :- (ఎదురేగి) ఆంధ్రకవితాపితామహుల యాగమనలాభ

మీ యాదిమాసన మాకాక్షించుచున్నయది.

పెద్దన :- (నగుచు) వ్రథానామాత్యుల యానతి కన్యథాత్వ మున్నదా?

(నేపథ్యమున) జయము - జయము. ఆంధ్రకవితాపితామహు

లకు. కవిజనవయనచోరరాకాశశాంకులకు (పెద్దన పీఠ

మధ్యాసించును)

(నేపథ్యమున)

“ఉ. ముచ్చట దీర ముద్దుపదముల్ గడియించుచు, జిన్నసన్నక

మౌచ్చునఁ దీగ లూగినట్లు, మేదురమాధురి గాగ, బండితుల్

మెచ్చగ, బారిజాతహృతి మేల్కూలిఁ జేసి నృపాలుకేలి కం

దిచ్చిన నందితిమ్మనకవీందుకళాధర! స్వాగతం బయా!

(పూర్వోక్తసరణి తిమ్మన సభారంగ మధిరోహించును)

తిమ్మరుసు :- (ఎదురుగ జని) పారిజాతపరీమళపాటచ్చరసరసకృతి రచ

యిత లీపీఠిక నధ్యాసించురుగాక.

తిమ్మన :- (నగుచు) అమాత్యమణియాదేశ మవశ్యాచరణీయమేకదా.

(తిమ్మన యువవిష్ణు డగును)

(నేపథ్యమున)

“ఉ. దుర్జయకాకవీంద్రవతితో భరితోన్నత సర్వగర్వసం
మాన్వనతత్పరా! సుజనమాన్యవరా! సుకవిత్వతత్త్వని
త్యాజితసద్యశోధవళితాంధ్రవసుంధర! సాహితీభరా!
ఘోర్జటిసత్కవీశ్వర! యిడోగ్రహియింపుము స్వాగతంబులన్
(ఘోర్జటి రంగ మధిరోహించును)

తిమ్మరుసు :- (ఎదురేగి) భువనమోహనకవనకల్పనానల్పధుర్యా!
ఘోర్జటిమనీషివర్యా! ఈ యానన మలంకరింపుము.

ఘోర్జటి :- ప్రధానప్రధానుల ప్రసన్నాహ్వన మమూల్యము (కూర్చుం
చును)

(నేపథ్యమున)

“మ. ఉరుసాహిత్యకళాప్రశస్తి, ప్రతిభావ్యుత్పత్తిసంపత్తి, వి
స్ఫురణం బారంగ బాండురంగమహిమాభోగంబు రూపించుకా
వ్యరమన్ గూర్చినరామకృష్ణకవినాథా! యుక్తియుక్తోక్తిసం
భరితా! స్వాగతవాగుపాయనము సంభావించి కైకోగడే!”
(రామకృష్ణకవి సభారంగము తేరును)

తిమ్మరుసు :- (అభిముఖుడై నడచి) చతురవచనరచనాచణా! యాక్తిక
ప్రసంగభంగీకృత కృతముఖప్రతిముఖపండితమండలీనీవాదా! వశీ
కృతవచోదేవతాప్రసాదా! మహారాజమానసమలిప్లుచా! రామ
కృష్ణకవిశేఖరా! దయచేయును.

రామకృ :- (చిలునగవుతో) అప్పజీ యభిమానమగంద మాస్వా
దించిన మాకంటె ధన్యతము డెవ్వఁడు?

(రామకృష్ణు డాసీనుడగును)

(నేపథ్యమున)

“ఉ. అంగద లేనిలీల నిఖిలావనిలో మను మావవాళిలో
సం గలతత్స్వభావకలనం గనుదోయికః గట్టిపట్లు చూ
పంగలశక్తి సీక్ష్మతల భాసిలు; ద్వ్యర్థిక్పతిప్రణేత! యో
పింగళిసూరనార్యసుకపీ! యిదె స్వాగత మాదరింపవే!”

(పింగళి సూరకవి గంగ మధిరోహించును)

తిమ్మరు :- (ఎదురేగి) వయసున బాలు డయ్యను, కవితను బ్రౌఢు
డగు మాచిరంజీవి సూరనకవయితలై యియ్యాననము ప్రత్యేకింప
బడినది. పింగళివంశముత్తాఫల మిద్దాని నలంకరించుగాక.

(నేపథ్యమున)

“ఉ. రామకథాసుధారసము రమ్యభవత్కృత్తిహైమపాత్రికన్
ప్రేమదలిగ్న నాంధ్రసుకవిప్రకరంబు రసజ్ఞసజ్జన
ప్రేమము కామనాప్తి జవిజూచిరి; యయ్యలరాజు రామభ
ద్రా! మహితాత్మ! స్వాగతము రాగదె పూవులబాటమీదుగన్.”

(రామభద్రకవి రంగాధిరోహణము గావించును)

తిమ్మరు :- (ఎదురుగ నేగి) రామభద్రకథాసంవిధానభద్రుడగు మా
రామభద్రుడు సరససాహితీసముద్రు డేతదానన భాగ మాక్రమించు
గాక.

రామభద్ర :- (నగుచు) కవితాసాగ్రహిణు లగుమంత్రిసత్తముల యాన
మానందసంధాయికము.

(రామభద్రు డాసీనుడగును)

(నేపథ్యమున)

“క. భువనవిజయాంక భవనము

భవదీయాగమననిరతవాంఛారంభ

స్తవనీయము స్వాగతకం

బప్తుచన్నది మాదయార్యమల్లసమకవి!

తిమ్మరుసు :- (ఎదురేగి) మాదయసూరిపమానమణి యీ రమణి
యాసన మంగీకరించుగాక

మల్లస :- (నగుచు) విద్యానగరప్రాభవసంఘాతల యానతులు శిరో
భార్యములు.

(ఉపవిష్టు డగును)

“శ్లో॥ శ్రీకృష్ణరాయగ్రహణైకధన్యా
కల్లాటభాషాయతావ్యకన్యా
భవన్మనీషాజలరాశి జన్యా
తే స్వాగతం తిమ్మకవింద్రమావ్య!”

(తిమ్మకవి ప్రవేశించును)

తిమ్మరుసు :- (ఎదురేగి) గిర్వాణకల్లాటకోభయభాషావిశేష విభూషి
తః కల్లాటకవికులతిలక స్తిమ్మమనీషీ సలీల మాసన మలంకరోతు.

తిమ్మకవి :- (సహాసం) భవతాం తత్రభవతా మవశ్యసంభావనీయో
నీయోగః

(తిమ్మకవి నిష్క్లా డగును)

(నేపథ్యమున)

మ. నితరామర్చిత మారుతాత్మజ కృపాసీరంధ్రనిక్షేపవ

చృతలేఖన్యవధానపద్యకలనా సంగీతచాతుర్యతో

షితసన్నండల! రామభూషణమనీషీ! ద్వ్యర్థికావైక్యకవి

ర్మితరాజన్మతి! స్వాగతోక్తి గొను కీర్తిస్ఫూర్తి వర్తింపగన్”

(రామరాజభూషణుడు రంగస్థలి కేరును)

తిమ్మరుసు :- (ఎదురేగి) గిరాం దేవతాకుచయుగళీపయఃపానసమా
నాదితసంగీతసాహిత్యసంస్తుత్యా! కవిభూషణ! రామరాజభూ
షణ! ఈ విబుధాసనము నీచే సనాధ మగుగాత!

రామ :- (సవినయముగ) భారతీయప్రాధవవివర్ధన సమర్థులగు విజయ
నగరసామ్రాజ్యప్రధానప్రధానుల సపరితోషాహూతి శిరోధార్యము
గదా, (రామరాజు మంత్రికి సభాసదులకు వందించి కూర్చుండును)

తిమ్మరుసు :- (ఆనందముతో) పండితమండలిచే నేను మన భవనవిజ
యము పుండరీకమండిత మ్మగునరోవగమునో లే గలకలలాడుచు
న్నది. ఇక సభాసరశ్శోభను ద్విగుణీకరింపగల రాజహంసము
రానై యున్నది.

(నేపథ్యమున)

“జయ విజయోధన! జగన్బృగండవిరుదాంక! జయ జయ రాజ
నేశ్యాభుజంగ! జయ కవికోకిలవసంత! జయజయ నరసింహదేవ
సుకుమార సుకుమార! జయ తృణీకృతకుమారవిక్రమక్రమ! జయ
మదవతీమదన! జయ జయ ఆంధ్రభోజ! జయ విజయో ధన
శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌమ!

తిమ్మరుసు :- (అలకించి) వారెగో! విద్యాసముద్రు లగువిద్యానగర
ప్రభువర్యులు విజయం చేయుచున్నారు. (అభిముఖముగ నడ
చును) (సభాస్థాకులు లేచి నిలువఁ బడుదురు)

(తృ తీ య ర ం గ ము)

ప్రదేశము :- భవనవిజయము] [ప్రదేశము :- కృష్ణరాయలు-మక్క
భుండు

శ్రీ కృష్ణ :- (చేతులు జోడించి) నమ స్సభాయై. ఎల్లరును సుఖాసీను
లగుటకు మావిసేతవిజ్ఞప్తి. పండితకవిమండలి మహదాశాసనము
లతో మా విష్ణుచిత్తీయకావ్య మావిష్కరింపబడవలసి యున్నది.
అమ్మహోత్సవ మవిఘ్నముగ సాగింపగల సమర్థత కవిచందిరుల
యనీనమం దే యున్నది గాదా!

మక్క :- అయ్యయ్యా! పండితకవులు వర్ణియ్యము లల్లగలరు గాని కమ్మనివంటకములు వండుట గని విని యెఱుంగము. కవనమున గానంత శృంగారరస మధికమైన వంతగ బ్రమాదము లేదు గాని వంటకములలో రవంత లవగారస మమితముగ గటాక్షించిన గంగ వెఱ్ఱులెల్లి భోక్తలు కాంచికీకు లగుటమాత్రము తథ్యము.

పెద్దన :- (నవ్వుచు) మనమక్కళుకు నేడు మహాకవియై మాటాడు చున్నాడే!

కృష్ణ :- మతిమాలిన యీవాచాలునిగోలలో గాలయాపన సేయుట మాని మన మిక కవితాగోష్ఠిలో దేలి వినోదించుటకు మా మన ముత్సహించుచున్నది.

తిమ్మన :- ప్రభువువారిచే సద్యోదత్తము లగునమస్యల సత్కవులు పూరింపవలయు ననునాదేశము గతపరివత్తుననే ప్రకటిత మైనది గదా!

శ్రీకృష్ణ :- అది యాదేశముగాదు కనీంద్రా! అభ్యర్థనము మాత్రమే అందు గొంత మార్చిపుకు చేయవలసియున్న దనుకొందును. మహా కవుల బరీక్షించునధికారము మాకు లేదు. కావున గవులలో గవులే పరస్పరము నవీనసమస్యల విచ్చుకొని పూరించుచుండ మేము సానండులమై సాక్షిధర్మము వహింతుము.

రామకృ :- (నగుచు) అవసీధవులు నవీనప్రియు లను కాలిదాసోక్తి కిదియే తార్కాణము. పెద్ద లగుపెద్దనగారే దీనికి నాందీపూజ గావించుట యాచారము గాదా!

మక్కళ :- ఆగు డాగుడు. దానికన్న మున్ను తగవు పరిష్కరింపబడ నలయును.

శ్రీకృష్ణ :- (నగుచు) మిత్రమా! ఆంధ్రకవితాపితామహులకు నీవు ప్రతినిధిగ నుండి హరిః ఓం" అని యన నెంచితివా?

మక్కళ :- మహాప్రభూ! జన్మజన్మాంతరములనైన నన్ను గవిగా బుట్టింపవల దని బ్రహ్మదేవునిశ తథా-సహస్రతా-లక్షతా-కోటితా-బహుతా-సతా ప్రార్థించుచునే బ్రదుకుచున్నాడను.

రామకృ :- కాని యేమిలాభము? కమలభవుని కర్ణాష్టకమున నీకోరిక దూర లేకపోయినది. ప్రారబ్ధవశమున నీవు కవిగా మారితివి. భోజని మోము గన కవి యగువారట! నీ వాంధ్రభోజాల యాననము నదా దర్శించుచు భువనవిజయమున దిగుపాదము పెట్టుటచే గవి యగుట తప్పినదికాదు.

మక్కళ :- కొంప మునిగినది. కవిని నేను పదై మల్లి యంగడి బెట్టి యమ్ముకొనజాలను. దాని గొని నలుపురితోళ్ళ బడి తల నెత్తుకొని తిరుగనులేను.

శ్రీకృష్ణ :- ఏమి! పద్య మిమ్మనవా రెవ్వరు? కొనినవా రెవ్వరు.

మక్కళ :- ఇరువురు నీ సభయందే యున్నవారు. నన్నుదుగు పెండు లకు? తిమ్మనకవింద్రులు ముక్కుపై ముద్దులొలుకు పద్దియ మల్లి దానిని భట్టుమూర్తిగారి కమ్మినారట.

రామకృ :- (లేచి) చీ.చీ. ఇదియేమియవవాద మయ్యా! "నానా సూనవితానవాసన" లనుపద్యమును మించుపద్యరాజముల నవలీల వేలకొలది రచింపగల వసుచరిత్రకవి-పండితవినుస్కిరు బాత్ర మగు నీపద్యమును గ్రయించి తన పాత్రమున బొందుపజుచెనా? ఇది మతి గలమానవుడు విశ్వసించునా?

శ్రీకృష్ణ :- (తిమ్మనదెస రామరాజు వంక జూచును)

తిమ్మన :- (లేచి) మహారాజా! రామరాజభూషణకవి ప్రాథకవితా విలాసగతిగాంచి యసూయ నందిన యల్పబుద్ధి యెవ్వడో నందించిన వ్రవాద మిది. నే నీ పద్యకర్తను గాను.

పెద్దన :- తిమ్మనకవిగారి ప్రకటనమే యీ విషయము నిగ్ధరింప బ్రమాణము. ప్రభూ! కాని మనరామకృష్ణమనీషిమాత్ర మీ పద్యము పండితవిమర్శలకు బాత్ర మని యొక్కచాటుకు విసరినాడే!

రామకృ :- (నగుచు) భువనవిజయకవిబృందమునందలి యొక కవిప్రముఖుడు తెజమఱుగున గావించిన యధిక్షేపణ మాలకించి యట్లంటిని గాని నాకు సందియమే లేదు.

శ్రీకృష్ణ :- ఏమని యీ విమర్శనము! ఆ పదై మొకమారు పరింపుము రామకృష్ణకవించదా!

రామకృ :- “శా. నానాసూనవితానవాసనల నానందించుసారంగ మేలా? నన్నొల్ల దటంచు గంధఫలి బల్కాకం దపం బంది యోషానాసాకృతి బూని సర్వసుమనస్సారభ్యసంవాసి యై పూనం బ్రేక్షణమాలికామధుకరీపుంజమ్ము నిర్వంకలన్”

శ్రీకృష్ణ :- ఆహాహా! ఇంత మనోజ్ఞ మగుపద్యము నిశితవిమర్శలకు లోనగుటయీ!

మల్లన :- ప్రభూ! గంధఫలి స్త్రీలింగము సౌరభ్యసంవాసి యనునది పుంలింగము. వీనికి విశేషణవిశేష్యకల్పనము కవి గావించె నను సధిక్షేపణ మేమో!

పింగళి :- ఆ దీని కాధార మేది? లింగసంఖ్యావిశేష మున్నను విభక్తి యొకడే యగుచో విశేషణవిశేష్యత చెల్లు ననుకారిక యున్నది కాదా మల్లనకవినాథా! వైయాకరణశిరోమణి యగు మన రామరాజున కామాత్రము తెలియక ప్రయోగించెనా?

పెద్దన :- సరియే. ఇప్పుడు మా తిమ్మనకవిమరునిచే గింపదంతియు, సూరనార్యునిచే సందియమును సమాధానింపబడినవి కావా?

మక్కళి :- (ఉవ్వెత్తుగ లేచి) లేదు. స్వామీ! లేదు. హరి శేష మపారముగనున్నది. నే నద్దాని గ్రుక్కచిప్పకుండ గ్రక్కివేయగలను.

రామకృ :- (నగుదు) మక్కశవిమర్శకంచున్య డిదివఱలోనే తనకువ
దేశింపబడిన విమర్శనాభాసమును నాచెవిని వైచినాడు.

శ్రీకృష్ణ :- ఏమని?

రామకృ :- ఈవద్యమున గర్భపదము గంధఫలి స్త్రీలింగము.
సారంగము పుంలింగము. తన్ను సారంగ మంగీకరింపనికారణమున
నా గంధ ఫలిస్త్రీతపించి గిరికా దేవినానయైజన్మించినది. సారంగము
గిరికా ప్రేక్షణమాలికామధుకరీపుంజయై జనించి యిరువంకల సమీ
పగత మగుటచే గంధఫలికోర్కి నెరవేరినది. ఇది యిందలికల్పనము.

శ్రీకృష్ణ :- ఔను. ఇందు నందియ మే మున్నది?

రామకృ :- సాంగముగ ప్రభువు లవధరింప బ్రార్థితులు.

“ఇందు గంధఫలిపదము స్త్రీలింగము. సారంగపదము పుంలింగము
గదా. స్త్రీ యగుగంధఫలి పురుషు డగుసారంగముయొక్క సం
పర్క మభిలషించినది. కాని సారంగముచే బ్రతారించబడి దీక్షతో
దపించి పునర్జన్మమున దవఃఫలితముగ స్త్రీలింగమే యగునాన యై
గిరికా దేవిమోము నాశ్రయించినది. అనగ జన్మాంతరమున గూడ
స్త్రీగనే జనించినది. కాని పుంలింగ మగుసారంగము పుంలింగ
మగు మధుకరవాగయై పునర్జన్మమున గిరికావన మాశ్రయింపక
స్త్రీలింగ మగుమధుకరియై పుట్టినది. స్త్రీలింగమే యగుప్రేక్షణ
మాలికయే యైన నేమి ప్రయోజనము? మధుకరి యైనది. ఒకస్త్రీ
యొకపురుషువకై తపించి మే ని్విడిచి మఱల స్త్రీయై పుట్టినది. ఆ
పురుషుడు పురుషజన్మము దాల్చక స్త్రీయై యావలచినకాంత నంట
సిల్లినాడు. ఇది యిందలి రసభంగము. నిరుపయుక్త మగు తప
శ్చరణము”

పెద్దన :- (అట్టహాసము గావించి) మహారాజా! మనరామలింగకవి
గొప్ప చిక్కు దెచ్చిపెట్టినాడు గదా.

రామకృ :- ఇది నా విమర్శకాదు మహాత్మా! అజ్ఞతావిజ్ఞతలనడుమ బడి మిడుకును నజ్ఞతవాసి యైన యా యమాయావిష్టు డగుకవిదేయని నే నాదియందే మహారాజులకు మనవి నొనరించితిని.

రామరాజ :- (లేచి నగుమొగముతో) ఇప్పుడు రామకృష్ణకవి బాహు టించిన యా తెజసుడుగువారి చిలుకపలుకులు బాగుగనే యున్నవి. కాని యిందు గలశంక యేమో నాకవగతము గాకున్నది.

మక్కళ :- మోమోటలేక మారామకృష్ణుడు పద్మియమును ముక్కలు ముక్కలుగ డెగగొట్టి చెప్పియుండ నక్షరాభ్యాసోత్సవమే యెఱుగని యీ మక్కళాచార్యునకే తెలిసినదే. మహాకవిని నీవు గ్రహింపలే దనిన నేను నమ్ముదునా?

రామరాజ :- పద్యముననే నాభావము దేటతెల్లముగ వెల్లడింప నీవించితిచ్చి లెందులకు? తపించి తనువువీడినను జన్మాంతరమున సతి యై జనించిన గంధఫలికి ప్రేక్షణమాలికామధుకరీకాంతలు చావు రించుటచే తపము విఫలమేకాక విపరీతఫలప్రదముగూడ నైన దనియే పద్యభావము. అనగ దీక్షతో తపించినను, జన్మాంతరమునగూడ గంధఫలిగోరిక నెగవేలే దనుట. దీనిని ట్లుండనిండు. గంధఫలి, నాసావదములు స్త్రీలింగము లైనట్లు, సాగంగ మధుకరీపుంజపదములు మాత్రము పుంలింగములు కావా? పుంజశబ్దము పుంలింగమని విమర్శకుడు మఱివు నందనోపు.

ఘాట్టి :- సెబాస్ - రామభూషణకవిమణి! ఆ కింవిమర్శకునకు జక్కని సమాధానము నిడి వానిపటమును వానిమొగముననే కొట్టితివి. మక్కళా! ఇప్పుడైన నీసంనియము దీరినదా!

మక్కళ :- దేహమే యెఱుగక యిందు బడియున్ననామ సందేహమేమి? ఆ పెద్దకు దిక్క తీరనలయును గాని

రామకృ :- ఆ పెద్దలపేరీచేరోలగమున గాసంత సంస్మరించిన మహా పుణ్యము గాదా?

శ్రీకృష్ణ :- రామకృష్ణ కవీశా! ఈ కందురిగలతుట్టను మఱి మఱి రేపెద వెందులకు? మక్కళా! మహాకవుల నధిక్షేపించు సాహసమున కిక స్వస్తి చెప్పుము.

పెద్దన :- మహారాజా! మక్కళవిచూషకునిమాట లిం చేరికిని గోప కారణములు గావు. పరిషత్తులలో ప్రబంధవిమర్శనలకు వాదోప వాదములకును దా వొసంగుటలో ద ప్పన్నదా? “స్వర్థయా వర్థతే విద్యా” యను నాశ్లోక్తి చేసరవారి కవిదిలము గాదుగదా?

రామకృ :- అంధ్రకవితాపితామహుల యభిప్రాయ మింకను ప్రస్తుత శంకాసమర్థనములు సమాప్తి నందలే దనియే కాబోలును.

శ్రీకృష్ణ :- పెద్దనార్యా! వాదిదౌర్బల్యమే, నాదిదౌర్బల్యము కావున వాదమున కవధి యెక్కడిది?

పింగళి :- పూర్వపక్షముల బుంఖానుపుంఖములుగ జేయగలసమర్థులును, వానిని ఖండించి సిద్ధాంతీకరింప బడియు లగుబుద్ధిశాలుకును గల యీ ధువనవిజయమహాపరిషత్తున పెద్దనగారి యాదేశము మాననీయ మేమో.

శ్రీకృష్ణ :- పరస్పరవిద్వేషములకు మూలములు గాని మీమీసరస విమర్శనలను మేముమాత్ర మాతంకింతుమా-కానిండు.

పెద్దన :- రామభూషణ! నాశంకన స్యథా భావింపకుము. నత్కాలక్షేపమునకై నీసమర్థనము నిట్లు శంకించుచుంటిని. ఉత్తమకవీనీ వివుడు పుంజశబ్దపుంస్త్య మాధాగముగ పద్యమును స్థిరీకరించితివి. ఈపుంజము మధుకరీపుంజమే కాని మధుకరపుంజము గాదే. గంధ ఫలీకామినికి మధుకరీమానిను లెందులకు? భావలోపము బరికి లించుకొనవలదా?

తిమ్మన :- పెద్దనామాత్యా! శంక లన్నియు నాదినండి యంతమువలకు శబ్దముల గైకొనియే నాగుచుండి నిపుడు పుంజశబ్దమును బోనాడి భావమాలిగ్రహణమున వాకొనుట ధర్మమా?

రామకృ :- సెబాస్ తిమ్మనమనీషిరత్నమా!

శ్రీకృష్ణ :- కవిదిగ్గజములకు మా సమోవాకములు. మే మిటు కే
యభిలాషతో నేగుడెంచితిమో దాని దీర్ఘ సవినయసంప్రార్థనము.

తిమ్మన :- చిత్తము. విద్యావయోవృద్ధులగుచిద్దనగారే తోలుత నుప
క్రమింపగలరు.

చిద్దన :- కాదు. అన్నిట సమర్థు లగుమీరే యారంభింప నావాంఛి
తము.

తిమ్మన :- అటులైన నమహ్యపూరణప్రప్రథమగౌరవము మీకే దక్క
వలయును. రాజస్తనగర్భిత మగు నీసమస్య సవధరింపును.

సమస్య :- “చ. రసికుడు రాజ సత్కవియు రాయలెకాక మఱొందు
లే డిలన్,”

చిద్దన :- ఓహో! ఉభయతారక మగు నీసమస్య మా కమితోత్సా
హమును రేకెత్తించుచున్నది.

“చ. ఒకపరిపావపూవనగ వూరఁగ ధీరతరప్రసంగ మిం

పెసఁగ నొనర్చువాఁడు, గుణమే గణియించెనువాడు, కామిని

కుసుమకరాసనుండు, నవకోమలసారకవిత్వి సత్కళా

రసికుడు, రాజ, సత్కవియు, రాయలె కాక మఱొందు లే డిలన్”

శ్రీకృష్ణ :- (హాస్యముతో) అంధకవితాపితామహుల నీమలు దాటివ
వాల్సెల్లమర్హాధికగౌరవము ననుగ్రహించుచున్న దేమో కదా!

చిద్దన :- (నవ్వి) పండితప్రభువులకు నిరహంకృతిప్రసంగము సహజమే.

ఇక నావంతు వచ్చినది. తోలుత మనమహారాజుపై దిమ్మనకవీంద్రు

లొకపద్యము పెప్పి పదవ “రసే లానందము గూర్చె రామునకుఁ

తార స్త్రీజనప్ర త్తముల్” అనుపద్యపాదము బరిపూరింప మాకోరిక.

తిమ్మన :- చిత్తము. క. దోషాకరుండు రాజు!

భాషాసాగరుడు మధుర భాషుండు లగు

ద్యోపాపంచశరుండు తు

రామద్వైభవుడు కృష్ణరాయలు వెలయన్.

ఇటుపై సమన్యాపూరణము సభాసదులు శ్రవణింతురుగాక.

“మ. శితికంఠోగ్రధనుర్విదారణముచే నీతావధూతిల్ శుభో
 ధతిః కేవల్తి” దమించి భార్గవునియోద్ధత్యం, బయోభ్యాపురిం
 బితతో దమ్ములతో వధూజనముతో వేంచేయుఁ గర్పూరహ
 రతు లాసందముఁ గూర్చె రామునకుఁ జౌర స్త్రీజనప్రత్తముల్.”

ఇక మానమన్యాప్రయోగము సమగ్రతముఁ డగురామభూషణకవి
 దెసకు మరలింప దలచితిమి. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానకావ్యకర్త కిది
 యొకలెక్కలోనిది గాదు. రామభూషణ! రాజప్రశంస నొకసీసమున
 నాశువుగ జెప్పి యాపై

“కం. కాలుండు హిమశైలబాలఁ గౌగిటఁ బొదివెన్.”

“ఉ. వర్తకముల్ పటింపఁ బురిఁ బాతెను నీ రవిరామసంగతిన్.”
 అనుసమన్యాయుగళము బూరించి పండితప్రభువుల మన్ననలబడయుము.
 రామరా :- నీ. కవినమూహమ్మును గాంధీక మొనర్చె

దమ్ములతోఁగ నెంతయు హరించె
 పాంథలోకమున కపారార్తి గల్పించె
 పూర్వవక్షస్ఫూర్తి గర్వ మందె
 కింకరారుని జేరి కైంకర్యము నొనర్చె
 సజహత్కలంకంబు ననుభవించె
 బహుళదై పందినపటుకార్యమునఁ గుండె
 గురుసతీసంగమపరత మించె

తే. గీ. కువలయామేయసంపదఁ గులుకుఁగాక

బడధితనుజాతుఁ డైనదోషాకరుండు

రాజాకో! రాజశబ్దసార్థకత నీకె!

హరిగుణసాంద్ర! కృష్ణరాయక్షిప్తంద్ర!

ఇక సమన్యాపూర్తి నిర్వర్తింపబడును.

“క. కేల నవలీలఁ బెఱకుచుఁ

గైలాసాచలము నెత్తఁగా రావణుఁడొ

దోళించుదానిఁ గంతే

కాలుఁడు హిమశైలచాలఁ గొగిట బొదివెన్.”

“ఉ. ఆర్తి ఘటిల్లె బంధనము లాగమిఁ బౌరుల; కాలమంద నం

పూర్తిగ లంఘనం బెసంగఁ బొక్కి; దట్టిల్లతికావితానవి

స్ఫూర్తి రహింపఁగా నశనిపుంజముఁ జిమ్ముచు గ్రమ్ముపుష్కలా

వర్తకముల్ నటించఁ బురిఁ బాతెను నీ రవిరామసంగతిన్.”

శ్రీకృష్ణ :- మఝా రే! శతవథానవిథాన నిథానమగు మా వసుచరిత్ర
కవి భూషణున కీసమస్యాపూరణము ‘దండాపూషన్యాయసదృశమే
కదా!’

రామరా :- మా కత్యుక్తికంటె స్వభావోక్తియే సమృతము. పాండు
రంగమాహాత్యైవబంధరచయిత యిక సమస్య నొసఁగదగును.

రామకృ :- ఘోరజటికవిఘోరజటి!

(సమస్య) “చ. మునిఁ బరిమార్చ నేమిటికి? ముద్దులగుమ్మను
బొంద నేటికిన్?”

అను దాని బూర్తి గావించెదవా?

మక్కళుఁడు :- (లేచి) అన్యాయ మన్యాయము! క్రమము దప్పినది.

శ్రీకృష్ణ :- (చిరాకుతో) పానకములోని వుల్లవలె మాటిమాటికి నీ
వడ్డురాకుము మక్కళా! ఘోరజటినుకవి! మీఠనిఁ జూచుకొనుఁడు.

ఘోరజటి :-

“చ. జనని ‘యుమా యుమా’ యనుచు సారెకు సారెకు నెంత చెప్పినన్
వినక, హరు న్నమోహరుగ వే గొని పార్వతి తా దపింపగా,
మనసిజవిధుఁడై శివుడు మారు దహించి యుమన్ గ్రహించె, గా
ముని బరిమార్చ నేమిటికి! ముద్దులగుమ్మను బొంద నేటికిన్ ?

ఇక మావంతు వచ్చినది. అవతారద్వయశక్తి నభిధాన మందే తాల్చిన మారామకృష్ణునకు సమస్యల బూరించుటయన నల్ల రుపై బండియే. ప్రభువుల యభిరుచి బాటించుట మావిధి. (సమస్య) “శా, వాణీనాయకు డెద్దు వీడి రథియై రాజిల్లె నుగ్రా కృతిన్.”

“ఉ. అందఱు నందతే మరియు నందఱు నందతే యంద అందతే!”

రామకృష్ణ :-

“శా. ఖీణిం జేసి రథమ్ముగా, హరులుగా శ్రుత్యాళి గల్పించి యా వాణీప్రాణవిభుండు దోలుకొనుచున్ వచ్చెన్; రమానాథుఁడున్ బాణంబై పరగెం గరమ్మున, బురధ్వంసాగ్రసన్నధృత ర్వాణీనాయకు డెద్దువీడి రథియై రాజిల్లె నుగ్రాకృతిన్.”

శ్రీకృష్ణ :- (నగుచు) భూర్బటకవినాథా! కవుల కసహజ మగు నైక మత్యమునకు మీరు మార్గదర్శకు లైనారే! సమస్యాప్రదానమున యత్నించి యతి భంగించి పూరించుమిత్రమునకు సౌలభ్యము సమ కూర్చితిరే. అటులే కానిచో ‘రాజిల్లె’ ననుటకుమారుగ ‘భాసిల్లె’ నని యనియే యుండును.

మల్లన :- ప్రభువులు రసజ్ఞలేకాక దోషజ్ఞులుగూడ నని వెల్లడి యైనది.

రామకృష్ణ :- సమస్యావిషయమున విది దోష మన వీలుకాదేమో ఇత రెండవది.

“ఉ. కొందఱు ధగ్మకగ్మములు, కొంద అవక్రపరాక్రమక్రముల్
కొంద అనూపదానపరిగోపనధీకలనా నిధాను, లెం
దెంచున నుందు రేమొ కలి నీయిలలోనఁ; బరోప దేశమం
దందఱు నందతే మఱియు నందఱు నందతే యంద అందతే!”

శ్రీకృష్ణ :- బళీ! రామకృష్ణకవించంద్రా! ఇక నయలరాజురామభద్ర కవిసుధాకరులు పింగళి సూర్యనార్యులకు సమస్య నొసంగుదురు.

రామభ :- (లేచి)

(సమస్య) ఆ. వె. సీరసమ్ము బల మపార మొసంగె" యనుదాని
బూరింపుడు.

పింగళి :- ఆ. వె. చాలతడవు నెఱపి జలకేళిఁ బ్రయలతో
నగ్నివర్ణభూవు డలసిపోయి
చెలులతోడ గూడి సేవించుచో గోస్త
సీరసమ్ము బల మపార మొసంగె.

రామభ :- రాఘవపాండవీయరచయితలు సమస్య సరసగతి బూరించిరి.
ఇప్పుడు వారు మాకు నొసంగగలరు.

పింగళి :- (సమస్య) మ. దురమయ్యేన్ దమయంతికి న్నలున కెంతో
వితగా నంతటన్"

రామభ :-

"మ. సుగనందేశములూ నిరాకృతము లాచున్ దీనదీనమ్ము లై
మఱలెన్ నెన్న ; కురుస్వయంవరదినంబౌ డగ్గఱెన్ ; కంఠుడా
విరిగోలల్ గుఱివెట్టి కొట్టె నెడదన్ ; ప్రేమానుబంధమ్ము మే
దుర మయ్యేన్ దమయంతికి న్నలున కెంతో వితగా నంతటన్"

శ్రీకృష్ణ :- ఇప్పుడు మా భువనవిజయకవివరులలో నిరువురుమాత్రమే
శేషించి యున్నారు. వారిలో నొక్కరగు మాదయగారి మల్లన
కవితల్లజలకు మే మొకసమస్యయు, కవితాపితామహు లొందును
నీయ నుత్సహింతుము. కర్ణాటకభాషలో నిజగచిత మగుమహాకృతి
మా కంకితము గావించిన తిమ్మనత్కవిసింహునకు పెద్దనామాత్యులే
ప్రత్యేకముగ సమస్య నొసంగుదురు.

మక్కళ :- మాటనిలుకడ మహారాజులకు మాత్ర మక్కఱలేదు గాబో
లును!

శ్రీకృష్ణ :- (నగుచు మక్కళు గాంచి) మిత్రమా మే మాడి తప్పితిమా?

మక్కశ :- చిత్తము, వ్రథువులు వరాసు జత్తగించుట పరిపాటియే.
కవులసమన్యలలో గలుగజేసికొనబో మని తోలుత బలికితిరి. ఆశ
వభము, నాక్షిత్వము నిపుడు చల్లగ జాటిపోయినవి.

శ్రీకృష్ణ :- ఇది కవితాశక్తికి గలశక్తి గాని మాదోషముగా దోయి!
మల్లనారాధ్య!

(సమన్య) తే.గీ. పదము గజచెను తన్నరవరుని గరము" దీని
బూర్తి సేయుడు.

మల్లన :- "తే.గీ. తపముగావించు తండ్రికన్ధరమునందు
పాముఁ జాట్టుపరీక్షిత్తుపైనిఁ గవలి
శృంగి శాపింపఁ దక్షకాపీనసూధ
పదము గజచెను తన్నరవరుని గరము."

పెద్దన :- అవనీనాథు నాదిమానతి ననుస రింప దీనినిగూడ గైకొనుఁడు
(సమన్య) ఉ. మారునికేళిలో దనకుమారుని గూడిన కామిసీమణిన్ "

మల్లన :-

"ఉ. చేరున నున్నశయ్యవయి స్నిగ్ధగతిన్ గుఱువెట్టి నిద్దురం
గూరినవానిఁ గృష్ణుఁ గనుగొన్నది తాని యశోద, మున్నెలోఁ
జేరి గమించుదాని దరిసించియు బోల్చకపోయె జీకటిన్
మారునికేళిలో దనకుమారుని గూడిన కామిసీమణిన్."

పెద్దన :- వహ్వారే! మల్లనకవికుంజరుని సమన్యాపూర్తి మనోజ్ఞముగ
నున్నది. ఇత కష్టాటకకవిసమ్రాట్టున కీసమన్య తగియుండును.
తిమ్మనువీషికిరోమణీ! నునము మహారాజప్రశంసలతో బరిషదా
రంభము గావించి యుంటిమి. అద్దానితోడనే బరిసమాప్తి
నందించుట మంచి దని మా భావము.

తిమ్మ :- ఆచార ఏష ఏ వానిదంపూర్వ శ్వావభ్యస్తా నఖిలు. పాప
వ్యతాం సమన్య!

పెద్దన :- “శ్లో. అహూ సజాతీయనిబద్ధబుద్ధిః”

తిమ్మ :- “శ్లో. సృజంతి భో కృష్ణధరావరేంద్ర!
విరోధదారాక్షిణు వారిభారాం
భవత్కృపామూలకృపాణదారా
అహూ! సజాతీయనిబద్ధబుద్ధిః!”

పెద్దన :- అహూ! కల్పనావల్పవై దగ్ధమ్!

శ్రీకృష్ణ :- ఇంద్రు కవిచందిరులకు కించిన్మానసికశ్రమ మాకల్పించిన
మాకవితాచావల్యము శుంతవ్యము. మా కింకను దృష్టి లేదు
“సంతుష్టి నందిన పార్థివునకు నష్టప్రాప్తి” యను వాగ్యోక్తి మీ
కవిచితము గాదుగదా.

మక్కళ :- అది రాజ్యవిస్తరణవిషయమే కాని వద్యరచనాప్రసక్తి
గా దయ్య! నుహానుభావా! నా కీ సభ జరుగకున్నను సంతృ
ప్తియే. ఏమన “అసంతుష్టో ద్విజో నష్టః” అనుకారికను మీరు
పేకజన్యనువలె నాదెనకు బ్రయోగించుట మానరుగదా!

శ్రీకృష్ణ :- (నగుచు) మక్కళా! “సుకవితా య ద్యస్తి రాజ్యేన కి”
మృదుమాక్తి నీ వెన్నడైన నాలించితివా?

మక్కళ :- ఓ, వినకేమి ఆ సూత్రము నాంధ్రభూజాను లాచరణమున
నుంచిన నాంధ్రకవిసరాహము లాగణ్యసీమలమునై లెత్తివలసినదే.

శ్రీకృష్ణ :- అటు లనుట సరికాదు. వసుమతీశుల భాగధేయములు
సుకవుల యధీనములు.

రామకృ :- మా రాయలవారు వసుమతీశులు సుకవులును గూడ.

పెద్దన :- అవసీనాథుల యాశీర్వాదము ప్రతీక్షించుచున్నది.

శ్రీకృష్ణ :- మా యానందమునకై మహాకవుల మానసములకు పున
రాయాసము గల్పించుట థగ్గము గాదు. కావున మీ మీ కావ్య
ములనుండి యొందు రెండు పద్యముల బఠించి మాకు శ్రవణసుఖ
మాకల్పింప నర్హితుము. ఏమందురు పెద్దనమహాకయ!

పెద్దన :- చిత్తము దేవా! మనుసంధవమునందలి చంద్రోపాలంధ
నము బలింప ననుజ్ఞయా?

శ్రీకృష్ణ :- అటులే కానిండు. ఆద్యంత మేకరీతి మధురగతి సాగి
యావ్రబంధరాజములో న్యూనాధికత లున్నవా?

పెద్దన :- (పఠించును)

క. “గోపధము సేయుతురకల,
దైవంబవు నీవు మొదల దక్కక పాంధ
స్త్రీపథము సేయ రోయుదె?,
నీవర్తన మేమిచ్చెప్ప నీరజవైరీ!

క. గాండీవము నీచేతిది, పాండవునిం జేరఁబట్టి బ్రదికితి మావి
ల్లుండిన నేడు నిశాచర!, చెడవె యల్లునికిఁ దోడు శితధల్లములన్.

తే.గీ. పాల బుట్టినమాత్రాన మేలిగుణము,
నేడు నీకేలగల్గు నోనీరజారి!
నీట బుట్టినవాడు గా దోటు వహ్ని,
గాల్చుచున్నాడు జగమెల్ల కరుణ లేక.

చ. ఒక పెనుబావజేడు చల మొప్పు రసాతలసీమకుం జకో
రకములు భూతధాత్రికి సుగల్ దివికిం బగ దీరుపల్లుగా
మెకమెకపాటులోడ నిను మ్రింగక పో రెవుడుం ద్రిలోకకం
టకు డవు గాన నీయొడలు పజ్జగ జేసి కురంగలాంధవా!”

శ్రీకృష్ణ :- వృద్ధమూర్ఖులకు విశ్రాంతి నొసంగుట మావిధి. ఇక
తిమ్మనకవివరులు ప్రారంభింప బ్రాథితులు.

తిమ్మన :- (పఠించును)

ఉ. ఎంతసలేకు నారదమునీంద్రుడు! శౌరి వినంగ రుక్మిణీ
కాంత వినంగ నేను వినగా బలికెం బలి సూర్యుడాన నా
యంతటివారు లే రని యహంకృతి నెప్పుడు విజ్ఞప్తిగచున్
నంతున వచ్చునత్యగరుచం బిక చెల్ల దటంచు మానసి!

చ. అన విని ప్రేమనక్ష యురగాంగనయుంబలె నేయి వోయ భ
గ్గన దరికొన్న భీషణహుతాశనకీల యనంగ లేచి హె
చ్చిన కనుదోయి గెంపు తన చెప్పుల గుండుమపత్రధంగ గుం
జనితవవీనకాంతి వెదజల్లగ గద్గదభిన్నకంఠి యై.

శా. ఏమేమీ! కలహాశనుం డచటికై యే తెంచి యిట్లాడెనా!
యామాటల్ చెవియొగ్గి తా వినియెనా? యాగోపికావల్లభుం
డేమే మాడెను రుక్మిణీసతియు, నీ విం కేటికిన్ దాచెదే!

నీ నామాటలు మాని నీరజముఖి! నిక్కం బెఱింగింపవే!

చ. అతులమహానుభావ మని యన్విరి ధా నొకపెద్ద సేసి య
చ్యుతునకు నిచ్చకం బాదవ సూడిదయిచ్చిన నిచ్చుగాక! తా
నతడు ప్రియంబు గల్గునెడ కర్పూరజీవన జేసెగాక! యా
మతకరివేలుపుంపవసి మమ్ము దలంపగ నేల యచ్చటన్.

క. కలకాల మొక్కగతిఁ బూ,

సలలో దాగంబుమాడ్కి సతి మదిలోనన్

మెలగెను పురుషులు గలుగుట,

తొలిజన్మమునోముఫలము లోయజననమునా!

శ్రీకృష్ణ :- ఆహా! ఎంతస్వభావము పుండీభవించినది! ఇక మన
రామరాజభూమినివంతు వచ్చినది.

రామకృ :- వసుమనుచరిత్రములకు గొంత నామసామ్యమున్నది కాన
మన రామరాజును చంద్రోపాలంభనము గానంత వరించిన మంచి
దేమా!

రామరా :- చిత్తము (వలించును)

శా. రాజీవాక్షుల నేచుసాతకివి చంద్రా! రాజవా నీవు? నీ
రాజత్వంబునఁ జక్రముల్ మనియెనో! సంజల్లి సత్సంతతుల్
తేజం బందెనా! డిందెనో! యహిధయోద్రేకమ్ముదా జెల్లరే!
రాజై పుట్టుట రశ్మిమాత్రఫలమే? రాజేట దోషార్థమే?

ఉ. ఇంతుల నేచుసాతక మ దింతట సంతటఁ బోదు సాంధలో
కాంతక! నిన్ను ఘోరతమమై ఘనమై యజహాత్మకలంకమై
సంతలబెట్టి యాగుపదివ్రక్కలు సేయక, పూర్వపక్షపుం
గంతుల కేమి? చూచెదవుగా తుది నీ బహుళార్తి భేదముల్.

పూర్వటి :- రామరాజా! యొకపరి దెగడి మఱియొకతరి బాగడిన
“ఫలభంగములు సేయు” సకలాగమాంత” యనునీసద్వయము
బలించెదవా?

రామరాజా :- (వలించును)

సీ. ఫలభంగములు సేయుచిలుకకు స్వాంగమై,
క్రోధగసంబు ముక్కున నె యుంచు
గాలభేదికి మహాకాలమూర్తికి దంట
కోయిల కెఱుమంట గుఱియుఁ గంట
మదమరానికి సదంధస్థితి యుడివోదు,
ముఖరాగమును గళంబున విసంబు
సలరుగొమ్మల దాపు లార్చి యాసవపూర్తి
నెడలించుననికి మే నెల్ల మలిన

తే.గీ. మట్టియిట కేలవచ్చి తీయధరబింబ,
మీతలిరు గేలు నీభుజామృదుమృగాళి
కలును నీవుష్పకోమలాంగములు బూని,
గట్టుదొరవట్టి వగుటెల్ల గంటి మబల!

సీ. సకలాగమాంతవాసనల గాంచి విముక్త

కాంచన మృగుమాధుకరకులమ్ము

వర్ణిత్యమున దృఢావాప్తి సంయమములై

శౌరి బేర్కొను శుకసంతతులును

గన్నపించినవారి గలియక మాధవా

ర్పితసూక్తి మను వనప్రియచయంబు

పద్మాసనాభ్యాసపారవశ్యమున బ్ర

హ్మధీనగతు లైనహంసతతులు

తే.గీ. పుష్పఫలపత్రజలమాత్రముల శరీర

యాత్ర గడపుచు సన్మార్గ మధిగమించి

యెసగు నివియెల్ల నీ కేల యె గ్గానర్పు

వనిత! యా వంత యావంత వలవ దమ్మ!

శ్రీకృష్ణ :- బౌరా! రామరాజు పిలిచినమాత్ర ప్రాధభారతి ఓ, యని పలుకుచున్నది.

రామకృ :- ధ్వనిప్రధాన మగు వనుచరిత్రమే యుత్తమకావ్యమని యాలంకారికుల యభిప్రాయము ప్రభూ!

శ్రీకృష్ణ :- రామకృష్ణకవిప్రాధరచన లిపుడు శ్రవింప నుత్సహింతుము.

రామకృ :- (పఠించును)

మ. పనితామానససూనసాయకుడు, జీవత్తాతపాదుండు భూ

జనసన్మన్యవిశుద్ధవర్తను డుదంచత్త్యాగశీలుండు చం

ద్రునిపెన్నుద్ది సమగ్రకాంతిమహిమన్ నూనూగుమీసాల లే

గొనబుంబ్రాయపు దేజకూన యత డుత్కృచుండు వాచాలతన్

సీ. కలదు లే దనువాదముల కోర్చి మీనుమీ

సమువంటి యెంటిజందెము మెఱవగ

బహుసంకుమదపంకపాణింధమం బైన

తాళిగోణపుజంగు నేల జీర

గడలేని వీడ్వంపుగప్పుచందురకావి

మోవిపల్లాత్తుల ముసుగుదన్న

సానతాకులు గల్లునూనాస్తుశంఖంబు

గతి నఖరేఖాంకగళము దవర

గీ. సఖులు పరిహాసకులు వెంట జనగ యువతి

భుక్తనిర్భుక్త పరిధానయుక్త డగుచు

నగరఘంటాపథంబున నగుచు దిరుగు

నొజవుగలకీవి జాతిమాత్రోపజీవి.

గీ. భార్యపాలిండ్లు రిక్తకుంభములు తోయి

వెలదిచనుదోయి నిండుకుండలు కులంబు

తరుణిఫాలంబు చవితిచందురుడు వేశ్య

నుదురు వానికి బ్రతివదించుండు నయ్యె.

సీ. ఉష్ణున హోమాన్ని నూదనొల్లడు గాని

విరహజ్వరాల్తుడై వెచ్చ నూర్చు

సంధ్యకు బ్రార్థనాంజలి ఘటించడుగాని

యెరగు నీర్వాకపాయితల కర్ణి

నాగమవాదంబు లౌ గా దనడు గాని

విటవాదములు తీర్చు వేగి లేచి

కంబుభృత్పాదోదకంబు గ్రోలడు గాని

యౌవతాధగసీథు వాని చొప్పు.

గీ. బుద్ధ్యాచిహ్నంబు లవఘనంబున నటించ

సిగ్గువడు గాని కలనఖితిఖరలిఖిత

జాతనూత్నక్షతాంకముల్ సమ్మతించు

నారజము మీరి యా దుర్విహారహరి.

గీ. తాతముతాతతండ్రులు తరతరంబు
చీమవలె గూడబెట్టి యార్జితముసేయు
విత్తముడివోయె దత్తురాయత్త మగుచు
నురిగదప్తుని మేనినెత్తురును బోలె.

శ్రీకృష్ణ :- మనరామకృష్ణకవిసింహుని కవనపద్ధతిలో బ్రత్యేకవిశిష్టత
యున్నది. ఇపుడయ్యలరాజు రామభద్రకవిహంసము పారిషదుల
ప్రస్తుతులందుకొనగలడు.

రామభ :- (పఠించును)

తే.గీ. సాగరవిషంబు గ్రోలి ధూగ్ధటియుబోలె
నాత్రివిక్రముగతి దివి నాక్రమించి
విధియుబలె నాదిస్సృష్టి గావించి కాటు
మొగులు దలపించె నపుడు త్రిమూర్తిమహిమ.

తే.గీ. మేఘరాజులు సరసత మీర దమ్ము
దరళవిద్యుల్ల తాదీర్ తరకటాక్ష
వీక్షణకలాపముల గారవింప నలరి
నెమ్మిన ర్తించు బురి విచ్చి నెమ్మిగములు.

శా. భారాశుద్ధి బ్రసిద్ధిగాంచి, ఘనశబ్దస్ఫూర్తి వర్తిల్లగా
దోరం బైన రసస్థితిన్ దరళవిద్యున్మాళికాక్షణో
దారంబై కవిసేవ్యమై నసమయూరారూఢి బ్రాపించి వ
హారంభంబు ప్రబంధమిట్లఖలపద్యాక్రాంత మయ్యెం దగన్.

తే.గీ. పడియె పడగండ్లు నింద్రగోపములు గూర్చి
ఘనవిభుడు గ్రొమ్మెఱుంగుజవ్వని బెనంగ
బన్నసరమున సడలి పైపై న రాలు
విమలముక్తాఫలాబ్ధరాగము లనంగ.

శ్రీకృష్ణ :- ఎంత చక్కనిప్రాధానోరణి! రామధద్రాస్యా! సీతా
రాములగూర్చి రెండుపద్యరాజములగూడ పఠించి ధూర్జటిమనీషి
కవకాశ మిచ్చెదరా?

రామధద్ర :- చిత్తముప్రభా! (పఠించును)

చ. అలబవరాలు తాలు విధు డంఘ్రుల బోవంగ ద్రోవంగ ద్రోవ బె
ట్టులికి సతీశతంబు లగునో యనుశంక మొఱంగి నాథ! తా
నెలవుల నూదమెట్టకుము నీచగణాబ్జము కందు నాపుకున్
నెలచితలం పెఱింగి రఘువీరుడు నవ్వుచు నేగె నవ్వలన్.

చ. పలుకదొడంగి రవ్వడమిపట్టి గనుంగొని నీ కిదేటికిం
జలమునఁ జావ! నీమగనిసత్తువ యీహాలిమేరఁ జొచ్చి రా
గల దని యెంచితే? ఖరుడుగా డలు కూలబడంగ శంకరో
జ్జ్వల రజతాచలోత్థనశాత శిఖోన్నఖరుండు మానినీ!"

ధూర్జటి :- (పఠించును)

శా. ఓనామీ! యిటువంటి కొండదరిలో నొంటిం బులున్ సింగమున్
గాసింబెట్టెడు కుట్రపట్టడవిలో గల్లువ్విక్రీణీడ నే
యాసం గట్టితి వేటిగడ్డ నిలు నీ వాకొన్నవో గూడు నీ
గ్లేనుట్టంబులు దెచ్చిపెట్టెదరు? నీ కిం దేటికే లింగమా!

ఉ. కొండల గానలం దిరిగి క్రొవ్విసపంతుల నేళ్ల దువ్వలం
జెండిన బెక్కుచందముల జిన్నక పెద్దక గారుకమ్మగా
వంకుదు రట్ల పిట్టలను వంకుదు రిచ్చట నుండనేల? నా
కొండొక టానతీక యుడు మూరికి రాగదవయ లింగమ్యా!

కం. ఓ లింగమ! విను నివ్వరి,

ప్రాలును నొడిపిళ్లు గునుకుబ్రాలును వెదురుం

బ్రాలును సవరపునొకముల,

చాలునుగల నచట నీకు బాయసమునపున్.

గీ. పుట్టతేనియ పెరతేనె పుట్టజాన్ము,
తొట్టతేనియ గల వందు దోచిదోచి
కాలిదులదులనై పిండిపోలె రాలు
నట్టి నిండెట్లు గలవు నీ కారగింప.

కా. ఇల్లో ముంగిలియో యనుంగుచెలులో యిడై నచుట్టంబులో
యిల్లాలో కొడుకో తరింప వశమే యేపోడుము లేక మా
వల్లె గోరినపెల్లనుం గలవు తెప్పలాగ నీ కిచ్చదన్
చెల్లంబో యిట నొంటినుండ కలు విచ్చేయంగదే లింగమా!

గీ. చురుకుజూపున గాలినకొఱత నురుకు,
నురుకుజూపుల బుట్టించు నెఱుకువారి
యిరుకువలిగుబ్బపాలిండ్లయిగురుబోండ్ల,
సేన కిచ్చద నీకు విచ్చేయవయ్య!

మ. నను మన్నించెదజేవి నీ విప్రుకు రా నావెంట, రాకుండినన్
నిను నే బాపి చనంగనోప; నిచటన్ నీతోడిదే లోకమై
మనువాడం, గనువాడ నీకరుం, నామానంబు చిత్తంబు న
చ్చినచో మానుచుగాని నిన్నిప్రుకు కన్తింబెట్ట నా కేటికిన్.

శ్రీకృష్ణ :- మఝా! ఘోర్జటికవన మెంతటి స్వభావసంకలితము! ఇక
పింగళివారికవితామరందము జవిజాడగలము.

మల్లన :- కవితయన నెఱు లుండవలయుతో మా సూరసగారే నురువ
వలయును.

పింగళి :- దానినిగ్ధరింప నే నెంతవాడను! అది మధురమో యధ
రమో యాస్వాదించు వారియభిరుచిపై నాధారపడి యుండును.
నాభావము నే వాకొందును. (వకిందును)

సీ. శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జూరగనీక
 పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదల
 దలపెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితముగా
 బుసరు క్తిదోషంబు పొంత బోక
 యాకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శా
 ఖాచంక్రమక్రియ గడవ జనక
 ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకో నదురుచు
 నుపపత్తి యెందు నస్ఫూర్తితముగ

తే. నొకట బూర్యోత్తరవిరోధ మొందకుండ
 దత్తదవయవవాక్యతాత్పర్యభేద
 ములు మహావాక్యతాత్పర్యమునకు నొసర
 బలుక నేర్పుట బహుతపశిఫలము గాదె!

సీ. పాసగ ముత్తైపునరుల్ పోహలించినలీల
 దమలోన దొరయుశబ్దములఁ గూర్చి
 యర్థంబు నాచ్యలక్ష్యవ్యంగ్యభేదంబు
 లెఱిగి నిర్దోషత నెసఁగజేసి
 రసభావములకు నర్థంబుగ వైదర్భి
 మొదలైనరీతు లిమ్ముగ నమర్చి
 రీతుల కుచితమ్ములై తనరారెడు
 ప్రాసంబు లింపుగా బాదుకొల్చి

గీ. యమర నుపమాదులును యమకాదులు నగు
 నట్టి యుశబ్దాలంకరియలు ఘటించి
 కవిత చెప్పంగ నేర్చునక్కవినరునకు
 వాంఛితార్థంబు లొసగనివారు గలరె ?

లయవిభాతి :-

చలువగలవెన్నెలలచెలుపునకు పౌరభము గలిగినను పౌరభము చలువయు దల్లిర్పం, లాలు పెనగుకప్పరపు బలుకులకు గోమలత నెలకొనిన పౌరభము జలుకపనయుం గో, మలతయును గలిగి జగముల మిగుల బెంపెనగు మలయవవనంపుగొడమలకు మధురత్వం, బలవడిన నీకు మఱి కల వనగవచ్చు గధవెలయగల యీ సుకవిబలుకులకు నెంచన్.

(శ్రీకృష్ణ :- సూరనకవయితథోరణి సుకవిజనాదరణీయము. ఇక మంచి సదాగము కట్టకడకు దాదుకొనినటులు మాకుల్లనకవిత్వజాని సుక విత్తో సభ సమాప్తి గావించెము.

మల్లన :- (పఠించును)

ఉ. నిర్దపురత్నభిత్తి దననీడఁ గనుంగొని తోడనాకు న
ముద్దులబాలు డంచు గరముల్ పలుమాఱును జూచి చీరుదున్
విద్వేము సేయుదుం దిరుగు విందులు విందులు విందు లంచు నే
ప్రొద్దు పృథాలుకున్ సతియు లొంగుచు నక్కున గాగవించుదున్.

తా. కేళికాంచన పౌధవీధికలచక్కిం దొట్లలో బెట్టి యో
ప్రాలేయాచలకన్యకాధవ! కృపాపాగంగతా! నిద్రపో
వే లావణ్యవయోనిధి! యనుచు నావిరూపిత మోదంబునన్
జోలల్ పాడుదు గక్కుమోకువకున్ శుద్ధాంతికాంతామృత్.

క. అల్లారుబెల్లమై గలు

గల్లున నందియలు మొగయగా వేడుక పె

న్నెల్లి ముని గించె ధరణి

వల్లభసందనుడు చూచువారల చూపుల్.

గీ. కఱకుజూపుల మూచనక న్ననంగ

రత్నములు గీలుకొల్పినరావిరేక

ఫాలభాగంబునను గ్రాల బాలుఁ డవును

శంబరారాతియభియాతించంద మయ్యె.

మ. పనితానేత్రచకోర చంద్రిక తనుస్వచ్ఛందకాంతిచ్చటా
ఖని యుత్సాహకళాఖమూరి ముతిరేఖామంత్రసంసిద్ధి భో
గనివాసంబు లతాంతసాయకభుజాగర్వావలంబంబు యా
వన మమ్మావవనాథపుత్రునకు మన్వం బొప్ప నేతెంచినన్.

ఉ. రామునికంటె నప్పగళురామునికంటె ధనుర్విశేషవి
ద్యామహానీయుడై మెరిసి యాతను చేతులు తీట నో సము
ద్దామ విరోధిబాహుజవితానము నుక్కుడగించి వీరల
శ్రీమదిరాక్షికిన్ వలపు గీల్కొలిపెన్ విషమాస్త్రకేళికిన్.

శ్రీకృష్ణ :- కల్లాటకభాషాపారంగతుడు మాతిమ్మకవిదక్క దక్కిన
వారిపద్యపతనములు పరిపూర్తి నందినవి. ఇచట నదస్యలలో
బలువురికి కన్నడ మపరిచితము గావున వీరి కొకసమస్య నందతి
యంగీకృతితో నామరభాషలో నొసంగ సంకల్పించితిమి. ఏమి
తిమ్మనకవిసత్తమా? అనుమతింతురా?

తిమ్మ :- యథా రోచతే సత్కవిరాజన్యానామ్. సమాహితా వయమ్.

శ్రీకృష్ణ :-

శ్లో. “శీతరశ్మి రివ దృశ్యతే రవిః” పూగ్యతాం మహాభాగైః.

తిమ్మ :- (పూరించును)

శ్లో. ద్యోఘనీవిమలవారివిస్ఫుర
త్తావకాయతసుకీర్తిమండలైః
కృష్ణరాయనృపతే! పరీస్మత
శీతరశ్మి రివ దృశ్యతే రవిః

తిమ్మన :- అహోహా! తిమ్మకవిబ్రహ్మణో నైర్వాణీగిరాండేవతా!
సుకవే! పునః పాపవృత్తా మేష శ్లోకః.

తిమ్మ :- (సహర్షమ్) రసికసుకవీంద్రదయాసాంద్ర మాజ్ఞాపనం శిరో
ధార్య మేవ. (ఇతి పునః పఠతి)

శ్రీకృష్ణ :- మాకోరిక సఫలీకృత మాచరించిన కవిమండనమండలి!
మా వందనసహస్రములు. ఇక సభాసమాప్తి గావించెమా?

అందఱు :- చిత్తము, చిత్తము.

శ్రీకృష్ణ :- మిత్రమా! మక్కళా! సత్కవిసత్కార మిక్కయవశిష్టము
గాదా?

మక్కళ :- మహావ్రభువులు మా కావిషయ మారీయందే యిటు
మాత్రము సూచించియుండిన మేమును నే తిమ్మకవిగారిలో, రామ
కృష్ణకవిగారిలో సమాశ్రయించి రెండుమూడు భుజంగప్రయాతముల
వ్రావించుకొని వచ్చియే యుందుము.

శ్రీకృష్ణ :- అన్నిపాట్లు బడమండగ నే నీవును బహుకరింపబడుదువు
గాదా?

రామకృ :- వ్రభువులు పాలితుల యెఱుఁగమున బండితపామరత్వముల
బాటింపరు.

పెద్దన :- ఔను. పండితులలో వీరలు ఘనులు. పామరులలో మక్క
భు మహాభిరును.

మక్కళ :- చిత్తము. మా కాశక్తి కొంతమీస మా సామర్థ్యము
శూన్యము. ఉభయాలము నమ్మానార్థులమే. నానోటికడ గూడు
పడగొట్టుట పాడిగాదు.

శ్రీకృష్ణ :- నిరుత్సాహము వలదయ్యా. మక్కళమహావిదూషకా! నీ
కళకు బ్రత్యేకస్థాన మీయాస్థానమం దున్నది.

రామకృ :- చిత్తము. వీనిసాలువునకు విలువయే వేరు. దానికిరూపమే
లేదు.

అందఱు :- (వవ్వుదురు)

మక్కళ :- (లోని కేగి కాశ్మీరపుసాలువలు, తాంబూలముల నందిం
చును. రాజ క్రమానుగతి గవుల సత్కరించును)

మక్కళ :- మాసాలువు మాట మహారాజులు మఱచి మహాకవిభుజా
దండమున వైచెదరే మో.

రామక్క :- నీకును నీనాలువునకు బారి శేషికన్యాయమే.

పింగళి :- బేను. మక్కళమహాత్మున కనామకతయు ననాకారిత్వమును
సహజసిద్ధములు. కావున.....

తిమ్మకవి :- ఏతస్యంబహూక్రియమాగాస్య ప్రావార స్వాపి చ.

(శ్రీకృష్ణ :- (హసించును) వో నమః పండితాఖండలేభ్యః (చేతులు
మోయును.)

అందఱు :- స్వస్తి కవిమండలేశ్వరేభ్యః.

(నేపథ్యమున గానము)

పల్లవి :- విజయంబు మా భువనవిజయంబునకు నదా॥ వి॥

అ. ప॥ అజమహాద్భుతస్పృష్టి సతకరించినకృతుల

న్నదన మొనర్చు కవిగజరాజరాజ కీదె॥ విజ॥

చెదన :- తథాస్తు - తథాస్తు - తథాస్తు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

సంపూర్ణము.

విగ్రహారాధన దానిచరిత్ర - పురాతనయుగము.

శ్రీగరిమెళ్ల వీరరాఘవులు

విగ్రహారాధన ననాదిగా నార్యులు చేపట్టి యవిచ్ఛిన్నముగా దానిని చేయుచున్నారని నేను తెలుపుటకు సాహసించుచున్నాను. అయితే చరిత్రకారుల రచన లందులకు న్యతిరేకముగా నున్నవి. వారెల్లు నిర్ణయించికో ముందు పాఠకులు తెలిసికొనవలసియున్నది గాన వాని నుదహరించి యాపైన నవసర మగుఖండనముండనములు చేయవలసియున్నది. వేదములు, విగ్రహారాధననుగూర్చి చరిత్రకారుల నిర్ణయము లిట్లున్నవి :—

(1) వేదములు ఋషు లాయాకాలములందు రచించినవి. క్రీ.పూ. 5000-1000 మధ్యకాలమున రచింపబడినవి. అని యాకాలవిషయములోకూడ నందఱును నేకీభావమునకు రాక యెవరికితోచిన కాలములను వారు నిర్ణయించిరి.

(2) ఆర్యులు విదేశములనుండి యీ దేశమునకు ద్రావిడుల తరువాత పలనవచ్చి క్రమక్రమముగా నీ దేశము నాక్రమించుచు ద్రావిడులను దక్షిణమునకు దరిమి యాయావ్ర దేశములం దున్నపు డాయా వేదభాగములను రచించి రని యందఱు చరిత్రకారులును వ్రాసిరి.

(3) మొదట ఋగ్వేదమును రచించి ప్రకృతిదేవతాస్తోత్రములు చేసిరనియు పిదప యజుర్వేదమును రచించి సూత్రములు నిర్ణయించుకొని సామగానము చేయుచు క్రతువులనుమాత్రము చేయుచుండి రనియు నాపిదప సధర్వవేదము నుపనిషద్బ్రాహ్మణములను రచించి యుపాసనచేయ నారంభించి జ్ఞానమార్గమును గనుగొని యనుసరించి రనియు, బ్రాహ్మణములు వేదవ్యాఖ్యలే కాని వేదభాగములు కావనియు వీరివాదన.

(4) వేదత్రయికాలములో నుపాసనను విగ్రహారాధనమును వారణాసి రవియు తరువాతకాలములో తాడ్ల, జై నమతముల నెదుర్కొనుటకు చక్కని, రుచికరమైన పురాణములను రచించి జనాకర్షణచేసి దేవాలయముల నిర్మించి విగ్రహారాధనను క్రీస్తువీవలవల కొద్దికాలములవ్యవధిలో నెలకొల్పిరనియు వీరు నిర్ణయించిరి. విగ్రహారాధనను తాత్పర్యముండి దీని లెరుపు తెచ్చుకొని నిని వ్రాసిన చరిత్రకారులును గలరు. భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యమార్గములు నిర్వచించిన వెనుక ననగా ప్రపత్తిప్రతిపాదకుడగు శ్రీకృష్ణుని యనంతరము వైష్ణవప్రభావవిధవ తత్త్వము పూర్ణవికాస ముండి విగ్రహారాధన వెరిగి యజ్ఞయాగాదులు వెనుకబట్టి ననియు, నాప్రభావతత్త్వకాలము క్రీస్తునకు 1, 2 శతాబ్దములు పూర్వమున ననియు, బుద్ధు నవతారపురుషునిగా జన్మకొని తాడ్లమతమును హిందూమతములో లీనము చేసికొని రనియు వీరి నిర్ణయము.

(5) శివలింగము పాసపట్టము స్త్రీపురుషమర్యాదయన స్వరూపమనియు, దానిపూజ లబూరిజనులు చేయుచుండి రనియు దాని నాశులు విధిలేక స్వీకరించి సంస్కరించి రనియు, వృక్ష, నాగాగర్భులు వ్రావికులని యాశుల్య అవలంబించి రనియు వారు వ్రాసిరి.

(6) తాడ్లతాంత్రికమునుండి హిందూతాంత్రిక ముద్భవించె నని వీరివాదము.

వీరివాదముల కాధారములుగా వీరు చూపినవి :- వేదములలో మంత్రములు చెప్పినటువంటి పేర్లుండటం; స్థలనామము లం దుండుట, కొన్నిగాఢ అందుండుట, విభాగ మైనపేదవ నున్న చతుర్వేదస్వరూపము, విదేశయాత్రికుల వ్రాతలు, విదేశచరిత్రలు, పురావస్తుపరిశోధనపై పరియాచాలు, విదేశీయాచారములు, నుపాసనలు, తాడ్ల, జై నగ్రంథ సాక్ష్యములు, పురాణములునాధారముగా గైకొనిరి.

ఈ యాధారములపై నెవరికి కల్గినయభిప్రాయములను వారు వ్రాసిరి. అంతకంటె నీపని యీకాలమున జరిగిన దమటకు నిశ్చితార్థములేదు. ప్రారంభకాలమున మనదేశమున చరిత్రరచయిత లరుదు. విదేశచరిత్రకారు లెప్పుడో వచ్చి యుచ్చటిసాంప్రదాయములు భాషయు మతమును తెలిసియు తెలియనిస్థితిలోను, తమ చరిత్రకన్న యీదేశ చరిత్రకున్న పురాతనత్వమును మరుగుపరచినగాని తమచరిత్రకు గొప్పదనము రానందునను తమ మతముకన్న గొప్పదగు హిందూమత శ్రేష్టత్వము నస్తవ్యస్తము చేసినగాని తమ మతవ్యాప్తికి దోహదము లభింప దని యెంచియు నీదేశమతసాంప్రదాయ, వేష భాషాదులను సంస్కృతీని సస్తవ్యస్తముచేసి చూపినగాని యాజాతి తమసార్వభౌమత్వమునకు లొంగి యుండ దనియు తప్పగా చరిత్రలు వ్రాసిన చరిత్రకారులును, సంస్కృతము, వేదాదివిద్యలు నేర్చి విమర్శన దృష్టితో సత్యాన్వేషణము చేయలేక సాంప్రదాయ మెఱుగని విదేశస్థుల విమర్శకుల వ్రాతలపై నను మనమతగ్రంథములకు వారు గచ్చించినయాంగ్లానువాదములపై నను నాధారపడి చరిత్ర లల్లినవైందవ చరిత్రకారులును గలరు. నేడొకస్థలమును త్రవ్వుటలో బయల్పడు నస్తువులపై జనించినయూహపై నాధారపడి యొకకాలనిర్ణయసిద్ధాంతము నచ్చూను. అంతకన్న పురాతనమైన దేదియు లేనందున నదియే చరిత్ర కారంభ మనిపించును. తేవు మఱియొకచోట మరియొకటి వెలువడి దానికన్న పురాతనత్వమును సూచించును. భూగర్భమనంతము. హిందూనాగరికత యనాది కాన నీపరిశోధనలో స్థిరముగానుండి మారనిసిద్ధాంతము నిరాక్షేపణీయమైనది యరుదు. ఊహలునుననంతిమే. కావుననే చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయు లగుట తటస్థించినది. కేవల యూహపై నాధారపడిన సిద్ధాంతము లెట్లుండును? వైదికులవాదనలు వీరు వినరు. వారి నేవగించుకొందురు, వారు చూపుశబ్దప్రమాణముల

రిది వచ్చిమాధిముఖ మైనది. ఇక కలియుటెట్లు? మనప్రభుత్వమున కీచరిత్రతో సంబంధము లేదు. అర్థకామములే నేటి పురుషార్థములు. తక్కినపురుషార్థముల యాస్తిక్యము నేమి చెల్లుబడికాదు. కాన నిక తేల్చువలసిన సమర్థత పరమేశ్వరునకే యున్నది. ఆతనిసంకల్ప మెట్లున్నదో యెవరి కెఱుక?

ఇక వైదికసాంప్రదాయజ్ఞుల సిద్ధాంతము లిట్లున్నవి? ఏమి వాదములో నీ సాంప్రదాయజ్ఞులను భిన్నాభిప్రాయములు లేవు.

(1) వారిలో శ్రీవారణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారా స్థిత యనుగ్రంథములోను, శ్రీచిపుకుల అప్పయశాస్త్రులుగారు వేదాంగ చంద్రిక యను గ్రంథములోను నికను పలువురు పలుగ్రంథములందును వేదము లపారుషేయము లనియు, పరమేశ్వరుని నిశ్వసితముగా నావిర్భవించిన పనియు, నవి యనాద్యసంతములనియు,

(2) వేదమంత్రరచయితలుగా చారిత్రకులు చెప్పఁబులు మంత్ర ద్రవ్వలే కాని రచయితలు కా రనియు శృష్టికిపూర్వపరములందును వేద మున్నదనియు, ననేకకారణములను వేదోదాహరణలను చూపి తమసిద్ధాంతమును ఋజువు చేసియున్నారు. వారికి సమాధానము నింతవర కేచరిత్రకారుడును చెప్పలేదు. వేదము బ్రాహ్మణో పనివదారణ్యకములు కలసియే యైన దని సకారణముగ సిద్ధాంతీకరించిరి. వానికి ముందు వెనుక కాలనిర్ణయములు చేయుట పొగబాటు. ఈనాడు ఋగ్వేదాస్సామాధర్వణములుగా గప్పట్లు వేదస్వరూపము మొదటనట్లు లేదు. అధర్వణమునుండి క్రతునిర్వహణసౌకర్యముకొఱకు వేదవిభాగము చేసినపిదప నాల్గువేదము లయ్యెను. మఱియొకపర్యాయ మింకను నేర్పుతో వేదవ్యాసుడు విభాగించినపిదపనే నేటి చతుర్వేదస్వరూప మేర్పడెను. కాన చతుర్వేదములకు ముందు వెనుకల పుట్టుకను కల్పించుట పొరబాటుని సకారణముగా వారు వ్రాసిరి. దానికి గూడ చరిత్రకారులు జవాబియలేదు.

ఈ యాధారములపై నెవరికి కల్గినయభిప్రాయములను వారు వ్రాసిరి. అంతకంటె నీపని యీకాలమున జరిగిన దనుటకు నిశ్చితార్థములేదు. ప్రారంభకాలమున మన దేశమున చరిత్రరచయిత లరుదు. విదేశచరిత్రకారు లెప్పుడో వచ్చి యిచ్చటిసాంప్రదాయములు భాషయు మతమును తెలిసియు తెలియనిస్థితిలోను, తమ చరిత్రకన్న యీ దేశ చరిత్రకున్న పురాతనత్వమును మరుగుపరచినగాని తమచరిత్రకు గొప్పదనము రానందునను తమ మతముకన్న గొప్పదగు హిందూమత శ్రేష్టత్వము సత్తవ్యస్తము చేసినగాని తమ మతవ్యాప్తికి దోహదము లభింప దని యెంచియు నీ దేశమతసాంప్రదాయ, వేష భాషాదులను సంస్కృతిని సత్తవ్యస్తముచేసి చూపినగాని యాజాతి తమసార్వభౌమత్వమునకు లొంగి యుండ దనియు తప్పగా చరిత్రలు వ్రాసిన చరిత్రకారులును, సంస్కృతము, వేదాదివిద్యలు నేర్చి విమర్శన దృష్టితో సత్యాన్వేషణము చేయలేక సాంప్రదాయ మెఱుగని విదేశస్థుల విమతస్థుల వ్రాతలపై నను మనమతగ్రంథములకు వారు గచ్చించినయాంగ్లానువాదములపై నను నాధారపడి చరిత్ర లల్లిన హైందవ చరిత్రకారులును గలరు. నే డొకస్థలమును త్రవ్వటలో బయల్పడు నస్తువులపై జనించినయాహూపై నాధారపడి యొకకాలనిర్ణయసిద్ధాంతము వచ్చును. అంతకన్న పురాతనమైన దేనియు లేనందున నదియే చరిత్ర కారంభ మనిపించును. తేపు మఱియొకచోట మరియొకటి వెలువడి దానికన్న పురాతనత్వమును సూచించును. భూగర్భమనంతము. హిందూనాగరికత యనాది కాన నీపరిశోధనలో స్థిరముగానుండి మారనిసిద్ధాంతము నిరాక్షేపణీయమైనది యరుదు. ఊహలును నెనంతి మే. కావుననే చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయు లగుట తటస్థించినది. కేవల ఘూహపై నాధారపడిన సిద్ధాంతము లెట్లుండును? వైదికులవాదనలు వీరు వినరు. వారి నేవగించుకొందురు. వారు చూపుశబ్దప్రమాణముల

రిది వక్రిమాభిముఖమైనది. ఇక కలియుట్లు! మనవ్రాధిత్వమున
 కీచరిత్రతో సంబంధము లేదు. అగ్రకామములే నేటి ప్రసూనాగములు.
 తక్కినప్రసూనాగముల యోగిత్వము నేమి చెల్లుబడికాదు. కాన నింక
 తేల్చవలసిన సమర్థత వరమేశ్వరునికే యున్నది. ఆతనివలెబట్ట మెట్లు
 వ్వుతో యెవరి కెఱుక!

ఇక వైదికసాంప్రదాయజ్ఞుల సిద్ధాంతము లిట్లున్నవి! వీరి
 వాదములో నీ సాంప్రదాయజ్ఞులను భిన్నాభిప్రాయములు లేవు.

(1) వారిలో శ్రీవాగ్దాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారా స్త్రీకలి
 యనుగ్రంథములోను, శ్రీచిత్తరుల అప్పయశాస్త్రులుగారు వేదాంగ
 చంద్రిక యను గ్రంథములోను నింకను పలువురు పలుగ్రంథములందును
 వేదము లపొగుపేయము లనియు, వరమేశ్వరుని నిశ్చయముగా
 నావిర్భవించిన పనియు, నవి యనాద్యసంతములనియు,

(2) వేదమంత్రరచయితలుగా చారిత్రకులు చెప్పఁబడుచు మంత్ర
 ద్రవ్యలే కాని రచయితలు కా రనియు నృప్తికిపూర్వవక్రములందును
 వేద మున్నదనియు, వనేకకారణములను వేదోదాహరణలను చూపి
 తమసిద్ధాంతమును ఋజువు చేసియున్నారు. వారికి సమాధానము
 నింతవర కీచరిత్రకారుడును చెప్పలేదు. వేదము బ్రాహ్మణో పనిషదా
 రణ్యకములు కలసియే మైన దని సకారణముగ సిద్ధాంతీకరించిరి.
 వానికి ముందు వెనుక కాలనిర్ణయములు చేయుట పొగచాటు. ఈనాడు
 ఋగ్వేదాస్సమూహగర్వణములుగా గవ్యుల్లు వేదస్వరూపము మొదటవల్లు
 లేదు. అథర్వ వేదమునీ శ్రేణునిర్వహణసౌకర్యముకొఱకు వేదవిభా
 గము చేసివేదప నాల్గు వేదము లయ్యెను. మఱియొకపర్యాయ మింకను
 నేర్పుతో వేదవ్యాసుడు విభాగించినవిదపనే నేటి చతుర్వేదస్వరూప
 మేర్పడెను. కాన చతుర్వేదములకు ముందు వెనుకల పుట్టుకను కల్పిం
 చుట పొరబాటుని సకారణముగా వాడు వ్రాసిరి. వానికి గూడ
 చరిత్రకారులు సవా దీయలేదు.

(8) ఇక నాయుర్వ లిచ్చటివారే కాని నలసవచ్చినవారు కారు. ద్రావిడార్యభేదము కల్పితము. అనాదిగా నార్యనివాసము నరస్యతీతరముననే యున్నది. సింధునాగరికత యని చెప్పినది యార్యనాగరికతయే కాని యాచారిజనులది గాని ద్రావిడులను చేరువారిది కాని కాదు. విగ్రహారాధన నాయుర్వ అనాదిగా చేయుచున్నారనువిషయములు సిద్ధాంతీకరింపవలసి యున్నది. ఇందులకు నీయుభయవాదులకును కాలనిర్ణయ విషయమున సంగీతారమునకు నెచ్చుమాగ్గము లేనందున సంగీకవిధముగా చర్చచేసి విషయనిర్ణయము కేల్పవలసినవచ్చినది. కాన నాచార్యభావవిషయ మగు ననాదియును నార్యవిగ్రహారాధనసిద్ధాంతమును ఋషిపుత్ర చేయుచున్నాను. వేదత్రయ యార్యగ్రంథములలో పురాతనమైనదని యుభయులు సంగీకరింతురు. ఆ పితవ సూత్రములు, వేదాంగములు, నుపవేదములు, షడ్వర్ణసములు, కావ్యములు, నాటకములును, రచింపబడిన వని యాచారుగత్రము నుభయులు సంగీకరింతురు. చరిత్రకారులు సింధునాగరికత వేదములకన్న పూర్వీక మందురు. ఆ పితవ చారిత్రవ్యకములలో వెలువడినవస్తువుల ముందు వెనుకలను చాచి నిర్ణయించిరి. కాన నుభయులవరుగత్రమయిలను వేది కదిగా తీసికొని వాని కదియందును నార్యవిగ్రహారాధన యున్నట్లు చూపినచో నాయనాదివిగ్రహారాధన సిద్ధాంతము స్థిర మగును. మఱియు నారాంతివరుగత్రమములో పన్నిగ్రంథములందును పన్నిత్రవ్యకముల ఫలితములందును నార్యవిగ్రహారాధనమును చూపినచో వవిచ్చిన్నార్యవిగ్రహారాధనసిద్ధాంతము స్థిర మగునుకాన పల్లవచేయుచున్నాను. చూడుడు.

వేదములు - విగ్రహారాధన

చరిత్రకారులు వేదకాలమున విగ్రహారాధనము లే దనిరిగదా! అధర్వవేదము, నుపనిషత్తులు, బ్రాహ్మణములు, మహానారాయణము మొదలగువానిలోనుండి కొల్లులుగా విగ్రహారాధనప్రక్రియలు చూప

వచ్చును. కాని దరిత్రకారులు వానికి నటువారే కాలమునిగ్గయించి త్రోసిపెట్టెదరు. వేదత్రయంలోనే వారికి విగ్రహారాధనప్రకరణ యున్నట్లుల చూపినగాని యెప్పుకొనదు. వేదత్రయంలో సూచనప్రాయముగా ననేక స్థలముల విగ్రహప్రకరణ యున్నది. కాని యవి యాయగ్రములో చెప్పబడిలే దనియు, స్పష్టముగా చెప్పబడిలే దనియు త్రోసిపెట్టవచ్చును. కాబట్టి వానివిషయముల నుంచి స్పష్టముగా దేవాలయార్చన కాలములో నున్నట్లు చెప్పనాధారము చూపవలెను. పరికింపుడు.

శ్రు॥ ఉద్భవ్యస్య స్వాగ్నేపరిజాగృహ్యేన మిష్టాపూర్తే సగం
స్పృశేథా మయం చ॥ యజ - ౧౫-౫౪

ఈమంత్రమునం దిష్టాపూర్తియందు యజమానునితో సూడి యున్న యగ్నియొక్క ప్రార్థన గలదు. ఇష్టాపూర్తములకు మను విట్కమును నిర్వచించినాడు.

శ్లో॥ అగ్నిహోత్రం తప గృహ్యం వేదానాం చానుపాసనమ్
అతిశ్యం తైశ్వదేవం చ ఇష్ట మి త్యభిధీయతే
వాటికు-పరిటాకాని దేవతాఽనుతనాని చ
అర్చుప్రధాన మారామః పూర్త మి త్యభిధీయతే॥

అనగా అగ్నికార్యము తపస్సు, సత్యము, వేదపాఠము, నాతిశ్యము, తైశ్వదేవకర్మ వీని కిష్టమనియు; నుయ్య, దిగుతాదాని, చెరువు, దేవాలయము, నుద్యాపవనము ప్రతిష్ఠాసించుటయు నన్ని వానమును పూర్తమనియు; మనువు నిర్వచించెను. "య దైవ మను రసదత్తి క్షేమజమ్" (యజ 2 అ 2 ప) శ్లో "మన్వర్థవిపరీతా తు యా స్పృతిః సా న శస్యతే" అనువాక్యములు వానువు చెప్పినయర్థమే శిరోధార్యమని తెల్పుచున్నది. బ్రహ్మసూత్రీకంఠరథావ్యమునకు వానందగి వ్యాఖ్యయగు తత్త్వదీపనములో నినిర్వచనమే యుపాహరించబడినది.

జూడను. ఇరువురును కలసి చర్చించి యోరిమిలో సమన్వయము చేయు రంగస్థలమే లేదు. అందుచే నొకరిది పూర్వాభిముఖమైనది. ఇంకొక ఇది అపకాలము క్రిందట స్వాయంభువనువు చేసినవిశ్వచక్రము వేదత్రయిలోగత యిట్లు దేవాలయప్రతిష్ఠావిషయము చెప్పబడినది. మనువుకాలమున ప్రచారములో నున్నది. కాన విగ్రహారాధన మాయులశ్రుతి స్మృతివిహిత మని తేలినది.

అంతయే కాదు, వేదత్రయిలోని దగునాచువేదమునకు చెందిన షష్టింశ్చర్యాహ్వానములో

“యదా దేవాయతనాని కంపంతే తై వతప్రతిమా

హవంతి నువంతి పుర్యంతి స్ఫుటంతి భద్రంతి నింద్యం త్యస్త్రిలంతి
నిమిలంతి తదా ప్రాయశ్చిత్తం భవ తీదం

నిష్ఠు ర్విచక్రమ ఇతి స్థానీహకం హుత్వా

పంచభి రాహుతి జహూతి

విష్ణుచే న్వాహా. స్యోమతాధిపతయే న్వాహా. చక్రవాళయే న్వాహా.

ఈశ్వరాయ న్వాహా. సర్వహవశమనా యేతి

వాహ్మతిభి ర్ము త్వాథ నామగాయేతి॥”

అనగా దేవస్థానముకదలినను దేవతాప్రతిమలు హసించినను నేక్ష్పిసను భిన్నమైనను, నాటలాడినను, వెరుగు వారికి గల్గినను, నవి కండ్లు మూసి తలచినను, ‘ఇదం నిష్ఠు’ ఇత్యాదియంత్రములచేత భోమము కైదు గావించి నామగానము చేయవలెను. లేకున్న దేశా రిష్టము కలుగును) అని యర్థము. దీనినిబట్టి వేదములలో దేవాలయ నిర్మాణవిధియే కాక దేవాయతన, విగ్రహాదులకు గల్గినవిధిల్లిన పునర్నిర్మాణప్రాయశ్చిత్తాదులుగూడ సందే విధింపబడిన వని తెలియుచున్నది. ఈయాధారము దారిక్రిమల వాదన కడ్డవచ్చుటచే నీ బ్రాహ్మణమును వారు ప్రక్షిప్తమనిరి. దేనియందుప్రక్షిప్తము లున్నను

వేదములం దట్టివి చొగకుండ వానికాండలు, ననువాకములు, పదములు సత్తరములు, స్వరములునుండ గణించి నిగ్గయింపబడియున్నవి. అట్టివేదములో నాభాషలో ప్రక్షిప్తములు దూర్భాగల వారెవ్వరు? వారి కట్టియరాణీకల్పన ముచ్చటిది? ప్రక్షిప్తమే యగుచో దాని నెవ్వరంగీకరింతురు? అబ్రాహ్మణమును వారు ప్రక్షిప్త ముచ్చను యూర్యేదమంత్రమును ప్రక్షిప్త మనలేదుగదా! కాన విగ్రహారాధన వేదసమ్మతము, విధియునే కాని యవ్యభాశానేరదు. అది యాయ్యులచే కాని మొదలవు తెచ్చుకొన్నది కా దనిపూడ వేదప్రమాణముచే తేలివది.

ఋగ్వేదము II 33-9; 1-25-13; VIII 69-12, IV 24-10 VI 28-6; IV 17-4; X 184-1 లలో విగ్రహావశంసగలదు. నమకములో దుద్రప్రశంస చాలయున్నది. యూర్యేదములో సర్వారాధన, దుర్గారాధన (సం. 3-4 అ. 2 వ పన్నము 35 వసన) దేవాతార్చనా విధి 2 వ మంత్రవన్నము ఉత్తరఖండ (మంత్రజహిఖండి) మారంభించి చెప్పబడెను. ✓ అతేరేయబ్రాహ్మణములో (1-1-1) విష్ణుపూజావిధి వివరింపబడెను. శివవధ్బ్రాహ్మణము, తైత్తిరీయసంహితలలో విష్ణువతార ప్రశంస యున్నది. ✓ మహానారాయణము, శ్రీసూక్త, పురుషసూక్త ములలో విగ్రహారాధనపద్ధతి యున్నది. శివలింగప్రశంస యున్నది. దీనివలన శివలింగార్చన సహజిజనులది (అటవికులది) కా దనియు వది యాయ్యులచే యనుటయు స్పష్టమగును. మిత్రతయోపనిషత్తులో పదం విద్యోదరపూజగాఁడు బ్రతుంతి కాక ఇవ సూగయోహి హమామణీమృగ్యాయవిగ్రహేషు పు జా పురక్షనవభోగకరీ ముముక్షోః అని విగ్రహనిర్మాణద్రవ్యములు పేర్కొనబడెను. (వ్రథమోధ్యాయః)

ఫలము చెప్పబడెను. రామతాపిన్యపనిషత్తులో

మననాత్మాగానా స్మంత్రీసర్వహద్యస్య వాచకః

సోధయాస్యస్య దేవస్య విగ్రహో యంత్రీకల్పనా

వినా యంత్రే దే త్పూజా దేవతా స ప్రిసీదతి॥ ౧౩ ॥

ఇట్లు విగ్రహారాధనలో యంత్రావశ్యకత చెప్పబడినది. అధర్వ
వేదములో విగ్రహారాధనయే సుశ్చేవవిధానములును చెప్పబడెను.
శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులో 'తస్య ప్రతిమా అస్తి' అని యున్నది. బాబా
ల్యుపనిషత్తులో "శివ మాత్మని వశ్యంతి ప్రతిమాసు స యోగినః.

అట్లనాం ధావనార్థాయ ప్రతిమా పరికల్పితాః॥ అని మందాధి
కారులకొఱకు విగ్రహారాధనవిధి చెప్పబడినది. దేవతామాతృపూజ
యతిపురాతనకాలమునుండియు జరుగుచున్నట్లు Mackey పండితుడు
చాసెను. కామోత్తరలోపనిషత్తులో

శ్లో॥ మణిక్ష్ణ్యం మమ త్కేత్రే గంగాయాం వా తపే ప్రస
క్రిమికిటాదయో హ్యను ముక్తా స్తం తు స చాశ్వధా
అవిముక్తేతరత్కేత్రే సర్వేషాం ముక్తి సిద్ధయే
అహం నన్నిహిత స్తత్రే చామాణప్రతిమానిభు.
త్కేత్రేస్మిన్ యో ర్పయే భృక్త్య ముత్తే గానేన మాం శివ
ప్రహృహత్యాదిచాచిభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచిః.

అని యాకాలమునాటి కే కాళీ మొదలైన క్షేత్రములు నందలి దేవా
లయములు నున్నట్లు స్పష్టపరచుచున్నది. కాళీ యనాదిదివ్యక్షేత్రము.
అన్నపూర్ణ విశాలాక్షీ సహితవిశ్వేశ్వరుడు, దుర్గ వీరి తపయుడు ఘంటి
గణపతి, సంకష్టరవుడు, మాధవుడు మొదలగునన్ని మతముల యర్చా
స్వరూపములు నిచట ననాదిగా ప్రతిష్ఠింపబడిరి. ఇది సప్తమోక్షదా
యకపురు లో నాల్గవది. వరుణ, అసి గంగాసంగమప్రదేశ మైన
పవిత్రద్వీపము. భక్తులకు కోరికల వదలి నిర్బంగులగుదురు. కాశ్యాం
యే మరణా స్మృక్తిః జనునది పునానావచనము. ఈప్రదేశమునకు
మహాశృణాస మని పేరున్నది. నమస్తవిద్యలకు వనాదివిద్యారీత మిది.
గురుకులపద్ధతివిద్యాభ్యాస మిటు నున్నది. నమస్తమతముల ప్రచారము
యెదకు శాస్త్రమత ప్రచారముకూడ నిచట ప్రారంభమయ్యెను. కోటి

లింగము లిచ్చటగలనట! కాళీదేవి సగరదేవత ముష్టిములేన్నియో
యాలయములను నాళి మొనర్చిరి. లేక సుశీదులుగా మార్చిరి. ముఖ్య
ముగా విశ్వనాథాలయ మారంగలేలు మళి దయ్యెను. అప్పుడు విశ్వ
శ్వరలింగము జ్ఞానవాసి యనునూతిలో కాగుకొని పదవ నేటి యాల
మున సహల్యాబాయిచే ప్రతిష్ఠ పంచెను. రణజితసింహదేవాలయ
మునకు 18 మణుగుల బంగారము నిచ్చెను. ఆజ్ఞానవాసి పవిత్రజలము
గల దయ్యెను. నేటికిని రాజఘాట్లో సనేకపురాతనదిగ్గిహములు
బయలుపడుచున్నవి. ఇచట 360 ఘట్టములు శీర్షములు నున్నవి. పంచ
క్రోశయాత్ర, పంచగంగాయాత్ర, సగరప్రదక్షిణయాత్ర, వ్యాసకాళీ
యాత్ర మొదలగు నన్నియో చేయుదురు. మానమందిర్, రామ
మందిర్, బిర్లాగారు సూతసముగా నిర్మించినవివాళయము, మాలివ్యా
పండితుడు నలకొల్పిన హిందూవిశ్వవిద్యాలయము, సారనాథ్లోని
మృగదాససములో బౌద్ధ కై సదేవాలయములు, సచటనే యున్నచతి
పురాతనశివాలయము మొదలైనవి దర్శనీయములు. ఈరంగము
నిత్యజూళితో నలరారును. ఎంతవర్షించినను తలుగదు. గంగ యిచట
ను తైరానాహిని.

1. Development of Hindu Iconography by Mr. J. N. Banerjee
ఆ త్మ ప గ ము

కాని విష్ణుధర్మోత్తరపురాణము III - 13-VI-9 లో ఇట్లున్నది.
శ్లో॥ సత్యయుగే దేవానాం ప్రత్యక్షపూజనం త్రేతాద్వాపరయోః
ప్రత్యక్షపూజాప్రతిమానుచ తత్రాపి త్రేతాయుగే గృహే, వ్యాపకే
కాలస్యే కలా చ దేవానుతపనిర్మితీ న్నగరేషు సమాగృహా
సూమిదానం విభామైవ దేవానతపప్రతిమా కార్యా దేవాలయ
యోగ్యసూమిక

శ్లో॥ కృతత్రేతాద్వాపరేషు చగః పశ్యంతి దేవతాః
తస్యం ప్రాప స పశ్యంతి పూజా స్వర్చాగతా యతః॥

అని యున్నది. దీనికి చరిత్రకారులు “వైదికులును విగ్రహారాధన విష్ణుము లేనివైతను తప్పనిసరి వచ్చి యంగీకరించి రనియు, సుచిత్రస్థానము దాని కిచ్చి రనియు, శృతశ్రేతాద్యావరములందు లేవరలు కనిపించెడినా రనియు, కలిలో వారు కన్పించక యీ విగ్రహములలో నుండి గనియు, నాన్యులంగీకారము నిట్లు తెలిపి”గనియు వ్యాఖ్యానించిరి. భాగవతములో సప్తమస్కంధము 46వ పదనము ప్రహ్లాదాచార్యసంవాదములో “వరస్యకపాత్రంబులకు సహింపని మనుష్యులకు బూజనార్థంబుగా శ్రేతాయుగంబునందు హరివ్రతిమలు కల్పించబడియె, కొందఱు వ్రతిమాన్యవంబులు చేయుదురు. పాత్రపురుష ద్వేషు లై పవారలకు పట్టివ్రతిమాన్యవంబు ముఖ్యాన్యవవంబు గాదు. మందాధికారులకు వ్రతిమాన్యవంబు పురుషాన్యవవం బగు” వని యున్నది.

స మా ఛా న ము.

నేపములో సవంతకాలమున కనువగు సర్వాధ్యాత్మికవిధానములను స్పష్టముగా నిర్వచించబడియే యున్నది. అందు లేని దేదీయు లేదు. ఒక్కొక్కకాలమున నొక్కొక్క యాధ్యాత్మికవిధానము (తపస్సు, కర్మ, జ్ఞాన, భక్తులయం దొక్కొక్కటి ప్రధానముగా నవలంబించబడుచు వచ్చినది. శుద్ధిషయము నేనుప్రాసిన దేవాంబుములు-వాని పుట్టు పూర్వోత్తరములు” అనుగ్రంథము చరిత్ర భాగము సంతయు చదివిన వియాచిత నుగును. అదియును గాక సైపురాణవాక్యములలో గూడ సత్యయుగములో లేవరలకు ప్రత్యక్షపూజ యున్నట్లు చెప్పబడినది గాని పూజయే లేవట్లు చెప్పబడలేదు కదా! శ్రేతలో వ్రతిమాన్యవంబు గలవనిగనా యందు చెప్పబడినది. దీనిని సమన్వయము చేసి కొనుట నిట్లు యోజింపవలెను. “నేపములో సన్నిహాన్యములు చెప్పబడినను సత్యయుగములో సవన్నియు సమసరింపబడకపోవచ్చును. లేదా యల్పసంఖ్యాకు లగుమందాధికారులు చేయుపూజ గణనలోనికి

రాకపోయియుండవచ్చును. దేవతావ్రత్యము చేసికొని పూజించిన యధికసంఖ్యాకులున్నారు. గాన వారికి ప్రాధాన్యమిచ్చి పైపురాణ వాక్యములు కొనివడియుండును. మఱియు పైసవివరించినట్లు యజుర్వేదము సామవేదబ్రాహ్మణములకన్న యివిష్ణుధర్మోత్తరపురాణమును, భాగవతమును నాఘనికగ్రంథములేకదా! అట్టితో పూర్వగ్రంథములు దేవాలయములన్నట్లు చెప్పగా నొకటిరెండు నాఘనికగ్రంథములు దాని కొకమాదిరి వ్యతిరేకాభిప్రాయము కనబరచినంతమాత్రమున సర్వకాల, సర్వశ్రేష్ఠప్రామాణికగ్రంథ మగువేదవాక్యము లెట్లు ఖండింపబడును? సర్వయుగమునకు వేదము సమీపగ్రంథమూను ప్రమాణము గ్రంథమును నగునా? లేక విష్ణుధర్మోత్తరపురాణ మట్టిదా? శ్రుతికి వ్యతిరేకముగా మఱి యేగ్రంథ మెట్లుచెప్పినను దానిని పరిహరించి శ్రుతిని ప్రమాణముగా స్వీకరింపవలెననుసంప్రదాయ మున్నది. శంకరాచార్యులవా రట్లు స్మృతి లోకవివర్జిత మని చెప్పబడినసన్న్యాసమును శ్రుతిప్రమాణముచే స్వీకరించి స్మృతివాక్యమును పరిహరించెను. దేవ భాగవత మీవిషయము వివరించినది. అదియునుగాక స్మృత్యధిపాప్యాయంధుడమనువు ప్రాసినస్మృతిలో

శ్లో॥ తపఃపూర్వం కృతయుగే త్రేతాయాం యజ్ఞ మేవ చ
ద్వాపరే దాన మిత్యాదుః కలౌ ధర్మగర్హయన్॥

అని వ్రాసెను. ఈస్మృతికారునివచనముప్రకార మాయాయుగములందు సాయాదిధాతములు వన్నె తక్కిన వని మాత్రము 'గర్హయన్' యనుపదమువలన చెప్పబడినది. అంతయు కాని తక్కినవిగ్రహార్థనాదు లాయాశాలములందు లేనేలే వని చెప్పబడలేదు. ఇదియే సరియగు సవ్యయము. పైపురాణ, భాగవతవచనముల నట్లే యుక్తముచేసికొనవలెను. అదియునుగాక వేదముల కగ్రముప్రాసిన ప్రథమవ్యాఖ్యాత యాహ్మచార్యులు "ఆకారచింతనం దేవతానాం పురుషవిధః" అని

వేదములలో విగ్రహారాధనవిధి యున్నట్లు మనకు తెలియజెప్పబడుచున్నాడు.

కొబ్బరి యినాదిగా వేదవిహితముగా నాద్యులు విగ్రహారాధన చేయుచు దేవాలయనిర్మాణములు చేసి, యవి శిథిలమైనచో పునర్నిర్మాణప్రాయశ్చిత్తములు చేయుచుండిరిని ధృవమైనది. విగ్రహారాధన వేదచోదితమే కాని యన్య కెట్టిదియుకా దనియు, చారిత్రములనునట్లు లాటనిపట శివలింగార్చన మూర్తులు స్వీకరింపలేదనియు, వేదవిరుద్ధమైన దేవియు నీదేశమున నిలువలే దనియు, తత్కాపి యార్యసాంప్రదాయముగా నిలువలే దనియు మనవిచేయుచున్నాను. పురాణములుగూడ నెట్టివేదవిరుద్ధకర్మను ప్రవేశపెట్టలే దనియు నొక్క చెప్పుచున్నాను.

బ్రాహ్మణములు, నారణ్యకములు, ఖలములు, గృహ్య, కల్ప సూత్రములలో విగ్రహారాధనప్రశంస లాగుగ చేయబడెను. దేవగృహ దేవాలయతన, దేవసులదేవశివదములు నందు వాడబడెను. ఈ కాల త్రేత్రపతి, విాధుషీ, జయంత శ్రీ, ధనపతి, భద్రకాళిదేవతల ప్రశంస యందున్నది.

వేదాంగములు - విగ్రహారాధన

వేదాంగము లాదు గదా! శిక్ష, ఛందస్సు, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, కల్పము, జ్యోతిషము.

నిరుక్తము :- వేదాంగము వ్రాసినయొక్కాచార్యుడు తన నిరుక్త గ్రంథమునందు “ఆతారచింతనం దేవతానాం పురుషవిధః” అని విగ్రహారాధన చేయ సంకీర్ణించినాడు. దేవతలకు మానవాకార మున్నదనినాడు.

కల్పము :- లోభాయవకల్పసూత్రములందు క్రత్వాగంధ దేవతార్చన విధింపబడినది. క్రత్వాగంధమున గణపతిపూజ చేసి దాని

కుద్యాననచెప్పి కల్లెయించి యజ్ఞపరిసమాప్తి యగువరకు ప్రతిదినము నాతనికి పూజ చేయుదును. పోథాయనకల్పసూత్రపరిచర్యావ్రకరణమున ౨౦ లో "స్నాత్యా తుచా గోమయే నానులిప్య ప్రతికృతిం కృత్యా అక్షరపుష్పై ర్యథాలాభ మర్చయేత్. అవి విధించెను. మహా దేవం పూజయేత్ అనిపూజ విధించెను.

జ్యోతిషము :- వేదాంగజ్యోతిషగ్రంథము లగధుని గ్రంథము ననుసరించి వ్రాయబడినవి. వాచికాలము BC 1400-1300. ఆగ్రంథ కర్త 85, ఉత్తరాక్షాంశ రేఖలో నుండ జని శేష్యర్ పండితుడును, నార్యజ్యోతిషచరిత్ర నిర్ధారకుడు శంకర బాలకృష్ణదీక్షితులును నిర్ధారించిరి. హిందూజ్యోతిషాశాస్త్రము BC 2780 నాటికే యుండెనని తీవర పీఠర్ Indian Literature లోను, పది 3000 B.C నాటి దని క్యాసినిబెలియెంటర్, త్రిఫర్ జాగ్నడను వ్రాసిరి. (Theory of Hinduism) యజుర్వేదమున గణన అనియు, వశిష్టుల అనియు జ్యోతిష్యులను పేర్లున్నవి. అలాగా వేదమంత్రములను నవీనాచారములను జనే జ్యోతిషాశాస్త్ర ముదయించినవనియు. వేదజ్యోతిషాశాస్త్ర ప్రచారము నిర్ణయింపబడినముహూర్తములం దాంధ్రంపబడు ననునది యుండ రిజిగినియే. కావుననే యాశాస్త్రము వేదాంగమైనది. పర గ్రహములు లేనజ్యోతిషాశాస్త్రము లేదు. వివగ్రహకాంతల పది నిర్వచించినది. వానికి పూజావిధాన మున్నది. జప, హోమ, తర్పణము లున్నవి. యంత్రము లున్నవి. ద్వాపరాంతమున జరిగిన భారతయుద్ధమునకు కృష్ణుడు ముహూర్త ముంచిపట్లు భారతమున గాధ గలదు.

వ్యాకరణము :- వాణినికి పూర్వ మున్న వ్యాకరణములు నేడు కానరావు. వాకరణము వాణిని యేకాలయంచును నేభాషయను రచించబడినంత విప్రులముగా శబ్దకాలమును సూత్రబద్ధము చేసి గొప్పవ్యాకరణ శాస్త్రము నందించి పూర్వుల మరసించజేసెను. అతడు పశ్చిమాత్తర

సీమలోని శిలామృతగ్రామవాసి. పాశినికాలము BC 500-400 అని యుద్యువ్యాదు శాస్త్రిగారును BC 360-58 అని V.S. అగ్రవాల గారును B.C 500 అని రాధాకృష్ణపండితుడును (Indian Philosophy) వ్రాసిరి. అతనివ్యాకరణశాస్త్ర మిట్లున్నది :-

శ్లో॥ పుత్రావసానే పటరాజరాజః ।
 ననాద ధక్కాం నవపంచవారం
 ఉద్ధస్తుకామః సునకాది సిద్ధాన్ ।
 ఏతద్విమర్శ్య శివసూత్రజాలం ॥

ఇట్లు వ్యాకరణశాస్త్రత్తియే శివుని ధక్కానాదమువలన కలిగినది. కావుననే పినికి మాపేశ్వరసూత్రము అని పేరువచ్చెను. కాన వ్యాకరణరచనాధారమే యుగమారిరి విగ్రహారాధన.

పాశినిసూత్రములలో 5-3-99, 5-3-100 లలో 'కక' ప్రత్యయము ప్రతికృతి యనుసగము వచ్చినను రాదని సూత్రనిర్ణయము. 'శివిక్కాశ్రీ చావశ్యే' అనునది సూత్రము. 'శివిక్కాం యత్ అవిక్రీయ మాం తస్మిన్ వాచ్యే కనోలుప్యూత్, వాసుదేవః శివః స్కందః॥' దేవలకానాం శివిక్కాసు దేవప్రతికృతిభు ఇనం వాసుదేవ ప్రతికృతి ఇత్యాదయః అని వ్యాఖ్యి. ఇచ్చట శుభప్రతికృతులు బజారులో కొరకు బొమ్మలు కావు. పూజనీయవిగ్రహముల కీవదము సూచితము. అని స్పష్టముగా సూత్రీకరింపబడినది. మతీయు వాశాలమునాటికే వాసుదేవ, శివ, స్కందాదుల యర్చకలు పానుపెట్టెల్లు దీనివలన నెలియును. పాశిని IV-1-112 లో శైవమతములవేర్లను శివపూజనల వివరములను నిచ్చెను. (శివాదిశ్లోక) భవ, శక్య, మిథాదినామముల జేర్కొనెను. శైవశాఖలసూక్తి IV-2-104 (అవ్యయాశ్యావ) పై సూక్తికవ్యాఖ్య వ్రాయుచు నుదీచ్యగ్రామ, శివపుర, లేక శైవపురముల జేర్కొనెను. (గ్రహరక Cep cit Vol II PP 396-97) 4

గ్రామము నుయూరి విద్యాగ్రంథమువగూడ లేక్కొనుచును. ఉదీచ్చ గ్రామమే శివపుర మని శిల్పిగ లేపి నిర్దేశించెను. (Journal Asiaticque 1915 PP 37-70) ఇది పంజాబులోనిది. పాశువగులకన్న ముందే ఘోరకర్మలు చేయు కాపాల, కాలాముఖాదిమఠములు బయలుదేరెను. "ఇంద్రభవశకర్మమృడయవయానానాం అనుక్" అను సూత్రము.

~ పతంజలి శివుని దుద్రుని చాలసాన్లు చెప్పెను. "పశూనాం దుద్రీ యజతే శివా దుద్రీస్య కేషకే" (మహాభాష్యము Vol. 1 PP331-434; Vol III PP 14-403 Kelihoru)

పాణిని II-2-34 (అల్పార్థకా) పైవాఖ్యలో ధనపతి, రామ (బలరామ) కేశవ (కృష్ణ) దేవాలయములు సూచించెను. అనేకమంది ధత్తులు చేరి నీతివాద్యములు చేయుటను చెప్పెను. "మృదంగశంఖ నూగాదు పృథక్ స్థనాదతి వంశంబి ప్రిసాదే ధవపతిపేమ కేశవా నాం" అని చాచెను. దీనినిబట్టి యానాటికే శ్రావ్యపాదిగ్రాహ్యము, ధత్తీతత్త్వమును, ధవనవర్ధకులు నున్నట్లు తెలియుచున్నది. అనేక శైవమఠము లున్నట్లు తెలియుచున్నది. "పాణినివాటికి యక్షపూజ యున్నట్లు బౌద్ధశైవ గ్రంథములు తెలుపును. యక్షుల నున్నచోకము లున్నట్లు పాణినిచూచి వాచెను. గ్వాలియర్ మ్యూజియంలో మూగి భద్రాని విగ్రహముకొండ కాననము యక్షవిగ్రహములు పూజింప బడుచున్నట్లు తెలుపును. వీరికి పృత్యేకాలయము లున్నవి. పాక్షం యక్షునికి గ్రహేయకాది హిందూ దుస్తులే యున్నవి. బౌద్ధయక్షవిగ్రహములు వేరుగా నుండును. వానియాయుధములు, వాహనములు, కేసుగా నుండును. వానిది యుదీచ్య కేషము"

ఇంద్రశాస్త్రము :- ఇందు గణములకు దేవతానామము లేన తాధిపతులు నిర్వచించబడిరి. ఆగరిఇందము, గాయత్రీఇందము

ముదలగుజ్జరీయఁదలక్షణములు చెప్పబడెను. వాని ప్రయోగములు, వాని యధిదేవతలు, నా ఁదము కావ్యాదిని చెప్పింపదువలన నాదేవత లిచ్చుఫలములు పేర్కొనబడినవి. భగతనాట్యములో 16, 32 అభ్యాసములు ఁదస్సంబంధము గలవి. అందు 16వ దానిలో ఁదస్సులు ప్రవేశపెట్టబడెను. అగ్ని 8 తత్త్వములుగాపునఁ, గాయత్ర్యధిదేవత యగ్నిగావునను (సాంఖ్యాయనసూ.) గాయత్రీఁదస్సునకు 8 అక్షరములు గలవు. ఇట్లు ఁదస్సు లన్నియు దేవతా తత్త్వములతో సంబంధము గలవై యున్నవి. కావుననే యాశాస్త్రము వేదాంగ మైనది.

శిక్షాశాస్త్రము :- వేదమంత్రములకు స్వరనిర్ణయము నిర్ణయించిన దీశాస్త్రము. ఇందు స్వరముల కధిదేవతలు వారిచ్చుఫలములు నవి స్వరములు లక్ష్మీవతో వచ్చు వర్ధభేదము, తత్ఫలితములు వర్ణితమైనవి.

పైన చెప్పబడినవిధముగా వేదాంగము లన్నిటియందును విగ్రహాధారణ వివరింపబడి యున్న దని తేటతెల్లమైనది.

అయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, గాంధర్వవేదము, వర్ణశాస్త్రము లేక సాంఖ్యశాస్త్రము నుపవేదము లనబడినవి. ఒక్కొక్కవేదమున కొక యుపవేదమున్నది.

అయుర్వేదము :- ఈశాస్త్రగణయిత లందఱును వ్యాధిహరణము లలో పూర్వార్హత దుష్కర్మఫలమును వ్యాధినివారణోపాయము లలో దేవపూజను ఉపయోగపఱచిరి. ఇట్టిప్రథమచరమవివక్షను ప్రచారములో నుండెను. ఆత దీట్లు చెప్పెను :-

శ్లో॥ పూర్వజన్మార్హతం పాపం । వ్యాధిహరణే చాధరే

తద్వ్యాధిరౌచ్యైర్భూతైర్జీవనోపయోగార్హతైః ॥

(2) Development of Hindu Iconography by

Mr. J. N. Benerjia

అని స్పష్టముగా విగ్రహారాధనోపాయము చూపినాడు. ఈరచన కనిష్ఠుని యాస్థానమున నుండెను.

ధనుర్వేదము :- విష్ణుని యాయుధములను నాయుధపురుషులుగా పూజించు నాచారమున్నది. బ్రహ్మాత్మవము చక్రతీర్థములో నాభిరగును. జనమనింట శివునిట్లు దిగకాలము పూజింపబడినది. అస్త్రదేవతలందరును రామునిచే పూజింపబడి యాతడు కోరినపుడు బహిర్గత మగుట కారణిలో లీనమైరి. పాశుపతాస్త్రదానసమయమున దాని పార్శ్వని కిచ్చుచు పూర్వులచే పూజింపబడిన దీనిని దైవోన్మునము అస్త్రములనునూడ పూజి, మంత్రజపాదు లున్నవి.

గాంధర్వవేదము :- వివిధరాగములకు ధైరవి, శ్రీ రాగము, నిత్యాదిదేవతానామములే యుండబడినవి. రాగాధిదేవతలు గలరు. అసలు గాంధర్వమే నాదబ్రహ్మము. నాదస్వరూపమే పరాధగవతి సరస్వతి. వీని సరస్వతికి ప్రత్యేకాయుధము. దేహములో గలమట్టుక సందయాధారముననే వీణాస్వరూప ముద్బుతమైనది నిర్మింపబడి నాద బ్రహ్మ, శబ్దబ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలిగించును. నారదుడు విష్ణునామ సంకీర్తనకొరకే యావిద్యవధ్యసింది యితరుల పువదేశించెను. శృంగి, భృంగి యాశ్వరునివద్ద పాటకులు గదా! శివుడు వారిసహాయమున నృత్యము చేసెను. అపుడు మిదలను గణపతి వాయించెనట. దానికి నమస్కరించిగాని మార్గంగులు తమవని నారంభింపరు. పార్వతీలాస్యము దానిప్రత్యేకప్రాముఖ్యముచే 10 భాగములుగా నాట్యశాస్త్రములో వివరింపబడెను. నాట్యవేదము బ్రహ్మచే నృప్తింపబడి పరమపురుషార్గప్రయోజనము గలదై భగవత్తుని నుపదేశింపబడి యచ్చగించే నటంపబడెను. ఇంద్రుడు రాక్షసుల గల్పి ధ్వజమఖమహోత్సవము చేసికొనుచుండిగా వందు నాకళియే యచ్చగించే నటంపబడెను. ఇట్లు గాంధర్వవేదమంతయు దైవోపచారముకొరకే యేర్పడినది.

అగ్రతాస్త్రము లేక స్థాపత్యతాస్త్రము :- అగ్రతాస్త్రమునందు విగ్రహారాధన ప్రశంస నట్లు సజీచినో వారచన యగు 'దేవాలయములు వానివృట్టుపూర్వోత్తరములు అనుగ్రంథమున సరిత్రభాగమున విష్ణువయంగమున పాఠములు చూడగలరు. స్థాపత్యతాస్త్రము స్థలశుద్ధి కొరకు విఘ్నేశ్వరపూజ, పుణ్యాహవాచనము ఆ తరువాత వాస్తుపురుష మండలము దేవాలయనిర్మాణము సనుసంగములు గలది. కాన సంది విగ్రహారాధనోపాంగ మన తెల్లును. ఇట్లున్నయింపవేదములందును విగ్రహారాధనావశ్యకత, విధానములు నిర్వచింపబడినవి.

సూత్రములు - విగ్రహారాధన

సూత్రకారులలో బోధాయను దక్షిణాచీనుడు. ఈతడు స్పృష్టముగా విగ్రహారాధనను రూపొందించెను. ఈతని గృహ్యసూత్రములలో నొకయధ్యాయము శ్వేస్తాదేవీపూజావిధానములకే విస్తరియించెను. గృహ్యసూత్రపరిశిష్టములో దేవతాపూజావిధానము చెప్పెను. అది యు, పే. 1-22-18 17-20; తై. సం. 1-2-18-2; 4-2-8-2 సమగరించి యున్నది. ద్వైదకవాచనములు, మంత్రములు తై. బ్ర. 2-4-6 తో సంబంధము గలవే. నిత్యమధానంతరముడకాంతికర్మ చెప్పిన దీత డొక్కడే. అందు మంత్రపాపాహాసకలకేపూజాదులు గలవు.

ఆవిష్టంబుడు బోధాయనుని శిష్యుడు. ఈతడు వేదినిర్మాణవిధులలో శిల్పకళకు పునాదులు వేసెను. తైత్తిరీయసూత్రములలో తైత్తిరీనిర్మాణవిధులు గలవు. ఋషికన్మకర్మలు వాంఛితమున సీతని సూత్రానుగుణముగనే నేటికిని నడచుచున్నవి. అందు పూజావిధానము లేనికర్మయే లేదు గృ. సూ. VII 20 లో గోపికాగీతవంటి పాటలలో సీతాసమీపి జయంతాదిదేవతలను గృహస్థు నీపికొనినది వారి కొరకు నిర్మించిన పాకలలో నుంచి స్థూలిపాకాన్నమును నైవేద్యము

చేయవలెను. శృంగార. VII 19, 18; హరణ్యకేశ శృంగార. 11-3-3-2-4 పాంఖ్యామన శృంగార. II 14, 14, 17 పారస్కర శృంగార. I 16-78 లలో నిమృతాయ యావాలతో కలిపి తోడు పై వేద్యము చేయవలె ననివిధి యున్నది. (వంశ, మర్కండీపవీర, సౌండికీయ, ఉలూఖిల, మలీలాలచ, అనిమిష, హంశ్యముఖసృష్టాదుగా సుమార మొదలగు వారికి) పారస్కర శృంగార. III 14-8 లో స్నాత మగు రథములో దేవనిగ్రహములపై పురప పశ్యవపును (క్షైవతాని) రథము దిగి పోవలెనని విధింపబడినది.

గోళిల శృంగార. (XIV, IV 7, 37-41 SBE Vol XXX P 123 of Also vogel Indian serpent dore p 198) శృంగార వాస్తు కర్మ చెప్పరు (వాస్తుశిలన) పదిటిమ్మల యధిపతులను పదిటలులు చేయవలె ననెను. (ఇంద్ర వాయు యమ క్షిరవరుణ మహారాజా సోమమహేంద్రవాసుకి బ్రహ్మములను) నామవిధాన బ్రాహ్మణము వాస్తుప్రశాసన విషయములో నిర్ణయించెను. 4

అశ్వలాయన శృంగార. VII 20-3 ప్రకారము ఆశుంతు డనగా శివును. మహాభాష్యముప్రకారమును నంతియే, ముగ్గురు దేవతల పది తెల్పును. ఈశానమిధుమీషయంతులను. హరదత్తు డామూ నును దేవనిగ్రహము లనెను. (5)

సూత్రయుగము B. C 1400-500 అని కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణు గావుగారును. B. C 600-300 అని L. ముఖర్జీగారును వ్రాసిరి. ఆపస్తంబుడు B. C 700 నాటివా డనిరి. భండార్కనుగాని సీతను B.C 800 నాటివాడు అనెనకాలము B. C 300 అని 2500 years of Buddhism లో వ్రాయబడెను. B. C 5, 4 శతాబ్దముల వాడని

(4) P 521 of Development of Hindu Iconography by
Mr. J. N. Benerjia

(5) Development of Hindu Iconography by
Mr. J. N. Benerjia.

బూలర్ సిద్ధాంతము. గౌతమునికాలము B. C 6వ శతాబ్ద మని 2500 years of Buddhism లో వ్రాయబడెను. C. కుమారస్వామిగారు సూత్ర, ధర్మశాస్త్రపురాణములు B. C 400-100 లో రచింపబడెనని వ్రాసిరి. శోట పెంకటచలం పంతులుగా రాపస్తంబ, పతంజలి, పాణిని, వ్యాసాద్యనేక ఋషులను గుదిగ్రుచ్చి కలియుగారంభము ననగా B. C 3000 కు నెట్టిరి. ఇట్లెవరికితోచినకాలమును వారు నిర్ణయించిరి. ఏకీభావము లేదు.

ఇతిహాసములు - దేవాలయములు

శ్రీమద్రామాయణము.

రామాయణ మాదికావ్యము. దానిని వాల్మీకిముని రచించి కుశలపులద్వారా రామాశ్వమేధయాగమునకు పూర్వ మయోధ్యలో రామునియాస్థానమును, సగరమునను ప్రచారము గావించెను. రాముడు 24 వ మహాయుగములోని త్రేతాయుగమున నుండెను. కాని చరిత్రకు లీపురాతనత్వము నొప్పుదు. మన పంచాంగములోని గణనను సరకుగొనరు. కాని విచారకర మైనసంగతి యేమనగా రామాయణ మొకకవి యొకకాలమున వ్రాసినగ్రంథము కాదనియు, క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దమువరకును దానిగచన సాగెననియు, సీగ్రంథమున బాలోత్తర కాండలు ప్రక్షిప్తము లనియు, చరిత్రకారులలో కొందరు హైందవులే వ్రాయ సాహసించుట. అట్టి మొనలుతుడలేని కావ్యంబు వ్రాయవలసినగతి వాల్మీకి కెల్లు పట్టెనో వీరు నిరూపింపవలెరి. మన బుద్ధి కేది తోచిన నదియే ప్రక్షిప్తము గదా! మన హిందూ చారిత్రికులకే యిట్టి యభిప్రాయ ముండుట యాత్మవంచనగాక మరి యేమి? రామాయణ తత్త్వకథన మనుగ్రంథమున శ్రీవారణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారు నిట్టి దుర్వాదన లనేకము ఖండించినారు. చదువరులు చూడ ప్రార్థన

ఏది యైనను బుద్ధునికి పూర్వమే రామాయణ భాగతముల రచన జరిగినదని యంగీకరింపక తప్పదు. బుద్ధునినాటికి యయోధ్య పుణ్యక్షేత్రము, రాముని సాంగత్యము గల ప్రదేశము గాన ఈ విషయమును బౌద్ధ గ్రంథములే చెప్పుచున్నవి. బుద్ధుని తరువాత రామాయణము రచింపబడిన దన్నచో బుద్ధుని కాలమునుండి యవిచ్ఛిన్నముగా వ్రాయబడిన హిందూ, బౌద్ధ, జైన గ్రంథములలో గాని, చరిత్రలలో గాని, రామాయణ పురుషులతో నెట్టి సమావేశమును, నెప్పుడును నేమతాంతరునితోను జరిగినట్లు వ్రాయబడలేదు. అప్పటికి రామాయణమున్నట్లు మాత్రము గ్రంథ సాక్ష్యములున్నవి. కాన రామాయణ రచన కనీసము బుద్ధునికి పూర్వమే జరిగెను కాని తరువాత జరుగలేదు. భారతముకన్న రామాయణము పూర్వగ్రంథ మని దాని నాదికావ్యనామమును నితరాధారములును చెప్పుచున్నవి. భారత రచనయే కలియుగాదిని జరిగినట్లు సాక్ష్యమున్నది. అనగా B. C 3100 లో భారత రచన జరిగె నన్నమాట. కాన చారిత్రకుల నిర్ణయము పొగబాటనక తీరదు. ఏలనన B. C 1000 లో పది వ్రాయబడినట్లు Geits History of Assam నుండి శ్రీ S. శ్రీనివాసాచారి, M. S. రామస్వామయ్యర్ గా గుఱచాహరించిరి. ఇంక స్మిత్తుదొరగారు దాని రచన బుద్ధునికి తరువాత ననగా B. C 400-200 లో సాగె నని వ్రాసిరి. ఈ నిర్ణయము లెంత హాస్యాస్పదములో పాశ్చాత్య చరిత్రకారులు కరణములో యోజింపుదు. ప్రకృతమునకు వత్తము. రామాయణకాలములో దేవాలయోద్యమ మెట్లు కొనసాగినదియు పరిశీలించుము :-

బాలకాండ :- 77 సర్గ ౧౨౪ శ్లో॥ వివాహమై రామాదులు పుర ప్రవేశము చేసిన వెనుక జరిగిన పని వివరించుచు

శ్లో॥ మంగళాలాపనై శ్చాపి శోభితాః క్షౌమవాససః

దేవతాయతనాన్యాసు సర్వాస్తాః సత్యపూజయన్

పెండ్లికుమారు లందఱు భార్యలతో సహాచందన మలంకరించు కొని దేవాలయములకు పోయి పూజ లొనర్చి రని చెప్పబడినది.

అయోధ్యాకాండము :- దశరథుడు రామరాజ్యాభిషేకము స్థిర పరచిన వెనుక దానికి తగినయేర్పాటులు శాసించుచు 3 వ సర్గ 18 వ శ్లోకమున బ్రాహ్మణుల నిట్లు నియోగించుచున్నాడు.

శ్లో॥ దేవాయతనవై త్యేషు సాన్నభక్ష్యా సుదక్షిణాః

ఉపస్తాయితవ్యా స్యు ర్మాల్యయోగ్యాః పృథక్ పృథక్ ॥

అనగా రామక్షేమార్థమై యన్నము భక్ష్యములు, దక్షిణలు మొదలైనవి తీసికొని దేవాలయములకును వైత్యములకును మీరు వరుసలు తీర్చి పెట్టి దేవతల సర్పింపుడని" కోరెను. అనగా నొక సూతనాథికారస్వీకరణారంభమున దేవాలయములలో తగినవారిచే పూజలు చేయించునాచార మాకాలమున నున్న దని తేలినది. మఱియు నిప్పటి మన “కూయిస్త్” మానాడే ప్రచారములో నున్న దని దీనిని బట్టి తెలియుచున్నది. అట్లు జరిగిననే ప్రశాంతవాతావరణ యేర్పడి ధ్యానయోగాదులు చక్కగా సాగును. అట్టిపిత్రినుండి నేటిగందరగోళ స్థితికి దేవాలయార్చనాదులు దిగజారుట దురదృష్టకరము.

మఱియు నడవులకు పోవు పుత్రునికి కాసల్యాదేవి యిచ్చు నాదేశము నించుక గమనింపుడు :-

శ్లో॥ యేభ్యః ప్రణమనే పుత్రస్తై త్యే హ్వాయతనేషు చ

తే చ త్యా మభిక్షంతు వనే సహమహ్నాభిః ॥

అనగా సగరచతుష్పథములందును పల్లెలలోను నడవులందును కూడ నానాటికి దేవాలయము లున్నట్లు తెలియబడు చున్నది. వానికి సమస్కరించుచు వెళ్లుము. అందలి దేవతలు నిన్ను క్షింతు రను చున్నది. ఈయాదేశము ‘ఏషవిగ్రహవాన్ ధర్మః’ అనియు పరమా త్మావతార మనియు ననిపించుకొన్నవానికి తల్లి యిచ్చు నాదేశము.

ఆత డట్లు దేవతల పూజించిపట్టు లీక్రింద మనకు తెలియును. అంతటి రాముడు విగ్రహారాధన చేయుగా మన ముద్వైతసిద్ధుల మని దానిని మానుటయు నిరసించుటయు నెట్టికార్యములో యోజించుకొనుడు. మఱియు భరతుడు రామవనగమన, పితృమరణములు తెలుపబడకుండ నయోధ్యకు రప్పించబడి పురప్రవేశము చేయుచు సారథిలో పలికిన వాక్యముల బరిశీలించుము :-

శ్లో॥ దేవతార్చాః ప్రవిధా శ్చ యజ్ఞగోష్ఠ స్తథావిధ్యా
మాల్యావళేషు రాజంతే నాద్యపణ్యానివారథాః ॥

అనగా పూర్వమువలె నీ దేవాలయములు నేడు పూజాపుగ స్కారములులేక పాడువడి యున్నవేమి? పుష్పమాల లిచ్చట నే డమ్మబడుట లేదేమి? యని యనుగుచున్నాడు. మఱియు -

శ్లో॥ దేవాయతనవై త్యేషు దీనాః పక్షిగణా స్తథా
మలినం చాశ్రుపూర్ణాక్షం దీనం ధ్యానపగం కృశం
న స్త్రీపుంసం చ పశ్యామి జన ముత్కంఠితం పురే
ఇ త్యేన ముక్త్యా భరత స్సూతం తం దీనమానసః ॥

నాన్యనిష్ఠాన్యయోధ్యాయాం ప్రేక్ష్య రాజగృహం యయా“71 పగ్గ 43, 44 శ్లో దేవాయతన వైత్యములందు పక్షిగణములు దీనముగా నున్నవి. కండ్లపెంట నీరు గార్చుచున్నవి. ధ్యానపరములై యున్నవి. ఈ యాలయములయందు నేడు స్త్రీపురుషు లెవ్వరును కాపరాసు ఏమి యిట్లున్నవని ప్రశ్నించుచున్నాడు? దీనినిబట్టి పుష్పమాలాకారవృత్తి దేవాలయప్రాంతములందు సాగుచున్నట్లు తెలియును.

అగణ్యకాండ :- అగస్త్యుని యాశ్రమమునకు వెళ్ళి రాము డచ్చట ననేక దేవతలస్థానములు చూచుచుండ నగస్త్యుడు వచ్చి పలుకరించి వానిని వివరించెనని చెప్పబడినది. అప్పుడు దీక్షితులవారచట నీశ్వర స్థానము లేకుండుటను, నగస్త్యు డీశ్వరభక్తు డనియు, గాన నాత

డాయాదేవతల నాహ్వానించి యాయాస్థానములందు కూర్చుండబెట్టి వారితో గలసి యీశ్వరోపాసన చేసి పనియు నిది నిర్దుడోపాసన యనియు చెప్పి రామాయణము నీశ్వరప్రధానముగా జెప్పిరట.

శిష్టింధాకాండ :- క్రాంచపర్వతము పెదకుమనుచు సుగ్రీవు డిట్లు చెప్పినాడు.

శ్లో॥ వసన్తి హి మహాత్మానస్తత్ర సూర్యసమప్రభాః ।

దేవై రవ్యర్చితా సుమ్య ద్దేవరూపా మహర్షయః ।

ఇక్కడ దేవతలు పూజింపబడినట్లు చెప్పినాడు.

సుందరకాండ :-

“ప్రాసాదై శ్చ విమానై శ్చ లంకా పరమభూషితా
ఘనై రివాతపాపాయే మధ్యమం వైష్ణవం పదం ॥ 39 సర్గ 22 శ్లో॥

యస్యాం స్తంభసహస్రేణ ప్రాసాద స్సమంకృతః

కైలాసశిఖరాకారో దృశ్యతే ఖమివోల్లిఖన్ ॥ 23 4 శ్లో॥

పుష్పకపరిశోధన చేయుచు హనుమంతుడు

శ్లో॥ నియుజ్యమా నాస్తు గజా స్సుహస్తా

స్స కేసరా శ్చోత్పలపత్రహస్తాః

బభూవ దేవీ చ కృతా సుహస్తా

లక్ష్మీ స్తథా పద్మిని పద్మహస్తా ।

ఇట్టిగజలక్ష్మీస్వరూపమును చూచెను. రావణునింట లక్ష్మీ విగ్రహ ముండుట విశేషము.

యుద్ధకాండ :- రాముడు తిరిగి సీతతోగూడి విమానముపై నింటికి వచ్చుచు సనేకసంఘటనలు జరిగినచోట్లు చూపించుచు వారధిబంధన స్థలము చూపి యిట్లు నెను.

శ్లో॥ ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సాగరస్య మహాత్మనః
 సేతుబంధ ఇతి భ్యాతం త్రైలోక్యే నాధిపూజితం ॥ ౧౧
 ఏత త్వవిత్రం పరమం మహాపాతక నాశనం
 అత్రపూర్వం మహాదేవః ప్రసాద మకరో త్ప్రభుః ॥ ౧౩ ॥

అని పరమేశ్వరునియెడల కృతజ్ఞభావము చూపుచు తాను
 రామేశ్వరలింగప్రతిష్ఠచేసినచోటు చూపెను. నికుంభిలాహోమము
 నిండజిత్తునికుంభిలాదేవతల కెదుట సేచేసెను. అదియొక యభిచార
 మూర్తియు త్తరకాండలో రావణుడుచేసిన శివార్చన. కైలాసమెత్తుట
 మొదలైన గాథలు వర్ణింపబడెను. ఇన్నిసాక్ష్యములుండగా రామాయ
 నముతో విగ్రహారాధన ప్రశంసయే లేదని వాదించిన విశ్వవిద్యా
 లయాంధ్రాచార్యులను పొద్దుల జూచి విగ్రహారాధన నేర్చుకొని రని
 వ్రాసిన చరిత్రకారులను నేమనవలయునో పాఠకులకు వదలివేయు
 చున్నాను.

భారతము - విగ్రహారాధన

(శ్రీ) వాగ్దాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారు తమ 'భారతత్వ
 కథనముగ్రంథమున భాగవతము 1 వ స్కంధము 4 అ||; 2 స్కం.
 1 అ||; బృహత్సంహితాపచనము, సాహిత్యదర్పణచర్చ, ప్రభావఖండము
 2 అ|| మొదలగు గ్రంథాధికములతో విపులచర్చ చేసి భారతరచనా
 కాలము కలియుగారంభ మని నకాగణముగా ఋజువు చేసినారు.
 అనగా 3101 B. C ప్రాంతమున నాగ్రంథము రచింపబడినది. చరిత్ర
 కారులు దీని నంగీకరింపరు. B. C 1000 నా డది రచింపబడె నందురు.
 స్మిత్తుగారు B. C 400-200 మధ్య రచింపబడె ననిరి. పురాణముల
 లోని బౌద్ధద్రవ్యం శకధనము పంచాంగగణనలనుబట్టి నేటికి 506వ సం॥
 రములక్రిందట పాండవరాజ్య మని గణించినారు. అదిపై B. C 3101
 తో సరిపోవును.

భగవద్గుణితో కృష్ణునికి పోరు గల్గెను కాన వతడు B. C 3100 ప్రాంతమున నుండెను. ఆతనితండ్రి వర కాసురుడు సత్యభామచే వధిప బడెను. ఆతడస్సాం (కామరూపము)లో కామాఖ్యాలయముకట్టించెను. దానినిబట్టి యాప్రాంతమున శాక్తైయము ప్రచారములో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈయాలయ మిప్పటికి నున్నది.6

భారత మాదివర్ణము II అధ్యాయ. 2 శ్లో॥ లోను సరణ్యవర్ణము తీగయాత్రావకరణములోను పందలకొలది తీగయాత్రలవశ స్తి యున్నది. వారాయణీయములో భక్తితత్వము విపులీకరింపబడెను. ఉత్తరహిందూదేశస్థులు వాసుదేవభక్తులు. భగవద్గీతలో నిట్లున్నది.

శ్లో॥ పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి
త దహం భక్త్యవహృత మన్నామి స్రీయతాత్మనః
య త్కరోషి య దన్నాసి య జ్ఞహోషి య దాసి యత్
య త్తపస్యసి కాంతేయ! త త్కరుష్య మదర్పణం॥

ఇందు పూజావిధానము ముక్తిమార్గముగా నిర్వచింపబడినది గదా! గీతలో 12 వ అధ్యాయము భక్తియోగమే కదా!

వనవర్ణము 39 అధ్యాయ. 65 శ్లో॥ లో నిట్లున్నది :- (రాశువతాస్త్ర సంపాదనసంస్కృతము)

శ్లో॥ రుధిరే గాల్లుతాంగస్త పాండవో భృశదుఃఖతః
శరణ్యం శరణం గత్వా భగవంతం పినాకినం
మృగ్యాయం స్తండిలం కృత్వా మాల్యే నాపూజయ ద్భవం
తచ్చ మాల్యం తదా పార్థః కిరాత శిరసి స్థితం
అవశ్యత్ పాండవక్రేష్టో వర్షేణ ప్రకృతిం గతః॥

అర్జునుడు కిరాతరూపమున నున్నశివునతోడి యుద్ధములో గలువలేక రక్తసిక్తాంగుడై విసివి పార్థివలింగమును చేసి పూజించి

దానికి మాలసమర్పించి పైకి చూడగా తాను లింగమున కర్పించినమాల కిరాతుని మెడలోకన్పింపగా నాశ్చర్యచకితుడై యా కిరాతుడు శివుడని తెలిసికొని ప్రణమిల్లెను. ఈక్షణిక విగ్రహారాధనమాకాలములో నున్నట్టిది సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. అర్జునతపోస్థల మగు సింద్రకీలాద్రియే విజయవాడలోని విజయేశ్వరలింగము నెలకొన్న కొండ యనియు, నర్జునునిచే నీలింగము ప్రతిష్ఠింపబడినట్లును నది యర్జునారీశ్వరదుర్లభ లింగమనియు, మల్లేశ్వరుడే విజయసేను డనియు నందును.

తీర్థయాత్రాప్రకరణములో దేవియొక్కయోని స్తనపీఠములు పేర్కొనబడెను. భీమాస్థానవిశేషమును (పంచనదముల కావల)నుద్యత్పర్యతగౌరీశిఖరములపై (గౌహతీప్రాంతము) పవిత్రకుండము లున్నట్లును తెల్పును. వనవర్చము 83-23; 84-85 లలో ముంజవత, రాజగృహప్రదేశములలోని పూజాస్థానములలో యక్షిణీదేవాలయము లున్నట్లు తెలుపబడినది.7 సభాపర్వము 21-9 లో కృష్ణుడు జరాసంధ వధపర్యాధ్యాయములో భీమార్జునులకు రాజగృహసగరమును నర్శించి చూపుచు నది స్వస్తికమణినాగములకు నివాస మనెను. “స్వస్తికస్థాలయ శాస్త్రమణినాగస్య కోత్తమః॥” అనెను. ఆ యాలయము లచట నున్నవన్నమాట. ఇప్పుడు కూడ నాసగరమున మణియూర్ మఠ మను ప్రదేశ మున్నది. అచట నాగపూజాప్రదేశము బయలుపడెను.

✓ అనుశాసనికపర్వములో కృష్ణుడు మహాదేవుని పూజించినట్లు చెప్పబడెను, శివదీక్ష గొన్నట్లు చెప్పబడెను. “దండము దాల్చి ముండ నుడై చింకిగుడ్డల ధరించి యొక నెల ఫలాహారీయు, పిదప నాల్గు నెలలు జలాహారీయు నై యేకపాదస్థుడై యూర్ధ్వబాహుడై చిరకాలము తపస్సుచేసి యుమామహేశ్వరుల దర్శించెను. ✓ ఇంద్రవిష్ణుబ్రహ్మలు రథంతరసామగానము చేయుచుండగా చూచి మహాదేవుని నుమను

స్తుతించి యిరువురివలనను చెరియెనిమిదివరములు పొందెను. అందొకటి తానెపుడును శివభక్తుడై యుండవలె ననునది.⁸

నారాయణీయములో సాంఖ్య, యోగ, పాంచరాత్ర, వేద, పాశుపతమతములు పేర్కొనబడెను. (శాంతిపర్వము 64 అధ్యాయము - 777) ఇట్లు భారతకాలమున దేవాలయోద్యమము విశేషముగా నభివృద్ధి గాంచినది. భగవద్గీతాతత్త్వబోధ సర్గముచేపిలిపి యనుభవించగలంతటి పాఠకు విగ్రహారాధన జేసెను. సామాన్యుల మగుచున కెట్లది యనవసర మగును ?

భాగవతము - విగ్రహారాధన

వ్యాసుడు భారతమును 18 పురాణములను గచించియు నేకాగ్రత కలుగక సరస్వతీ తీరము జేరి విత్కరించుకొనుచుండగా నారదోపదేశము లభ్యమై తదనుసారముగ భాగవతమును రచించెను. దాని నేడుదినములలో మరణము నందబోవుపరీక్షితులకు మోక్ష మార్గముగా శుకయోగి యాతనికి వినిపించెను. భాగవతప్రచారము కలియుగమున 30 వ సంవత్సరమున జరిగెను.

శ్లో॥ ఇదం భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మసమ్మితమ్ ।

అధీతవాన్ ద్వాపరాదౌ పితౄ ర్వైపాయనా దహమ్

(శుకః స్కం. 2 అ 1)

అకృష్ణస్థిగమా త్రింశద్వర్షాధికగతే కశా

నవమీతో నభిష్యే చ కథారంభం శుకో కరోత్ ॥

(భాగవతమహాత్యం)

భాగవతములో విగ్రహారాధనప్రశంస యెట్లు చేయబడినదో

చూతము :-

- (1) “మావేలుపులగోడపై నోహేలానతి సీతనూజు డెంగిలి చేసెన్”
ఇది గోపికలు కృష్ణునిపై యశోదకు చేసిన ఫిర్యాదు. అనగా గోడకు పసుపుకుంకుమలు దేవీచిహ్నముగా నుంచి దానిని పూజించునాచార మున్నదని తెలియుచున్నది.
- (2) సుధద్రావరిణయమునకు ముందు యోగివేషమున నున్న యడ్డునుగు ద్వారకలోని దేవాలయమున నే గదానివాస మేర్పరచుకొన్నది.
- (3) గోవర్ధనగిరిపూజను మహావైభవముగ కృష్ణుడు జరిపించెను. అంతకుపూర్వమున నున్న యింద్రోత్సవమును మానిపించిన కారణమున నే యింద్రుడు కోపించి రాశ్వత్థమును కురిపించెను. అట్టి యింద్రోత్సవము కాశహస్తి, కావేరివక్త్రంబలో ప్రచారమున నుండెను.
- (4) దుక్కిణి శిశుపాలపాణిగ్రహణపు కుర్చాటులలో సాంప్రదాయ ప్రకార ముమాదేవిగుడికి పోయి యర్చించి వచ్చుచుండగా కలు రంది వచ్చిన శ్రీకృష్ణు డామె నెత్తుకొనిపోయి రాక్షసవివాహము చేసుకొనెను.
- (5) సత్రాజిత్తు సూర్యారాధన చేసి శ్యమంతకముగీని పొంది దాని నర్పించుచుండెను. యశ్కాంగదచరిత్రలో నేకాదశీవ్రతము, పంబరీషచరిత్రలో విగ్రహారాధన వర్ణింపబడెను.
- (6) పాంచరాత్రులపంచతత్వస్వరూపము లుపాసింపబడినట్లు లాయా ఘట్టములందు వర్ణింపబడినది. వైష్ణవధక్తి, ప్రపత్తి యీకాలమున పూర్ణపరిణామ మంది కృష్ణధక్తి వెల్లివిరిసినది. ఆతడు నాయకుడు. గోపికలు నాయికలు. ప్రకృతిపురుషప్రేమతత్వములో ధక్తి కట్టలు తెంచుకొని లోకమును ముంచెత్తినది.
- (7) మః! “తనువృద్ధాప్య లసఖ్యమున్భద్రమంచు దలతున్ సత్యంబు దైత్యోత్తమా॥” అను సవవిధభక్తులు సీకాలమున నెలసినవి.

(8) ప్రభాసతీర్థమున యుదవు లందఱు సమ్మవారిజాతర సదుపుటకు పోయినపుడే పరస్పరకలహమున శాపవశంగతు లైరి.

(9) శ్రీకృష్ణవికృతుకు సాంబుడు మాశీలనుండి సూర్యారాధనాపద్ధతులు నేర్చి యావిధానము నీదేశమున ప్రవేశపెట్టెను. ఆలయ ప్రతిష్ఠలు చేసెను. కుష్ఠరోగమును బావుకొనెను. ఆ సూర్యవేషముదీచ్యవేషముగ విషయ మిట్లుండగా చారిత్రకులు భాగవత రచనాకాలము క్రీస్తున కీవలూవల యని చెప్పటయు, శౌద్ధమతము నుండి ప్రజలను మరలించుటకు పురాణములును భాగవతమును రచింపబడిన వనియు శౌద్ధలశోభ్యత్వస్థానమున భగవత్తత్త్వమును ప్రవేశపెట్టి రంజకముగా కథలల్లి కృష్ణుని దేవుని చేసి బుద్ధుని విష్ణునతారముగా గైకొని శౌద్ధమతమును హిందూ మతములో లీనము చేసినియు చెప్పట సరికాదు. గౌతమ బుద్ధుడే ప్రథమబుద్ధుడు కాదు. అంతకుపూర్వము 24 గురుబుద్ధులుదయించి యనతాగప్రయోజనమును నెరవేర్చి యనతారములలో నొకటిగా గణింపబడి గని శౌద్ధగ్రంథములు, నిఘంటువులు సితరగ్రంథములనుండి యాధారముల జూపి శ్రీవారణాసినుబ్రహ్మశాస్త్రులవారు నిరూపించియున్నారు.

ఇట్లు భక్తిమార్గముచే తరించిన యెందరో పురుషుల చరిత్ర లిందు వర్ణింపబడి మననయోగ్యములై ముక్తిదాయకములై యనునగణేయములై యున్నవి. బుద్ధిమంతులు తల్లాధము నందు మరుగాక!

దర్శనాస్త్రములు - విగ్రహారాధన

ధర్మశాస్త్రములు దేశమునకు తగినవిధముగా చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థకు తగినవిధముగా చిరకాల మా వ్యవస్థ సాగుట కనుకూలమైన

మార్పుల కంగీకరించి కట్టుదిట్టముల నేర్పరచి వ్రాయబడినవి. మను
స్మృతి యతిపురాతనకాలమునకు చెందినది. హిందూదేశ మంతటికిని
శిరోధార్యమైనది. దానిని దేవప్రవచనముగా భావించును. అది శాస
నముల కాది. నిరంకుశత్వము చూపక "ఏష ధర్మ స్సనాతనః" అను
హితబోధాపద్ధతి నున్న శాసనము. శాశ్వతధర్మ ప్రతిపాదన గలది.
మానవుల కన్యోన్యసంబంధమును మొట్టమొదటగూర్చిన న్యాయ
శాస్త్ర మది. యాజ్ఞవల్క్యుడు దానిని క్రమపరచెను. ఆతనిగ్రంథము
నేటికిని నాధికారికముగా నెంచబడును. ప్రజాహితసంస్థలు దానితో స్థిర
పడెను. సమాజవ్యవస్థకు దారి దొరకెను. యుతుల నది నిషేధించెను.
సమాజమును నెమ్మదిగా నడిపించెను. విదేశస్థులకు సమాజమున
తావిచ్చి కలుపుకొని వారినోని మంచి పద్ధతులను తనవిగా తేలొని
మార్పు లంగీకరించెను. నాగరికసంస్కృతులకు స్థిరమగు పునాది వేసి
సాంస్కృతులవిలువల నవిచ్చిన్నముగ నాగునట్లు తేసెను. కొత్త
జాతులస్పృష్టి నిర్వచించెను. అవి చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థలో భాగము
లయ్యెను. కలసియున్నవి గాను, వేరుగాను నుండునట్లు సమాజాభివృద్ధి
కాటంకము లేకుండునట్లు మలిచెను. జాతులు దైవనిర్ణయములుగా
నెంచబడెను. కాని తత్త్వశాస్త్ర మందరికిని నొకటే యాజాతులరచనకు
మతాధారము, నాతోన్నతి మోక్షమందుట కవకాశము, సమాజసేవ
లక్ష్యములుగా తేయబడెను. సమాజకార్యబాధ్యతలునిర్వచింపబడెను.
ఈవర్ణవ్యవస్థాపద్ధతి రాజగారియిష్టానిష్టములతోగాని సమాజముయొక్క
ఇష్టముతోగాని నిమిత్తము లేనిది. ధర్మ, నీతి, దేవతలపై నాధార
పడిన నియమములు గల సంఘనాయకుల శాసనమే దానిని నడపునది.
అర్దునుడంతవాడు దానికి వెఱచి యుద్ధమునకు సిద్ధపడెను. అగ్రశాస్త్ర
ములో సన్యాసియగుటకు రాజాంగీకారము కావలె నని వ్రాయబడెను.
వర్ణసంకరము నొందినవానికి హవరదూరత్వము శిక్షగా నిర్ణయింప

బడెను. అట్టి చాతుర్వ్యవ్యవస్థపై నాధారపరచబడి వైష్ణవ, భాగవత, శైవసిద్ధాంతములు ప్రచారమయ్యెను. ధర్మశాస్త్రమును భగవంతుడు భృగువు మొదలగువారికి చెప్పగా భృగువు దాని నందరికిని చెప్పెను. అట్లు ధర్మశాస్త్రము భగవత్సంబంధము గలది. నారద, మార్కండేయ, సుమతులు మనుస్మృతిని సూక్ష్మీకరించిరి. ధర్మశాస్త్రములో తపోవిధానములు తాత్త్వికసిద్ధాంతములు కూడ వివరింపబడెను. విష్ణుస్మృతి విష్ణువుచే చెప్పబడినది. బహుపురాతనమైనది. కథకపద్ధతిది. భాగవతులు దానిని గద్యపద్యాత్మకముగా రచించిరి. స్మృతులు A.D 100 మొదలు A.D 600 కాలములో వ్రాయబడినట్లు చారిత్రకనిర్ణయము. వారు మనుస్మృతి B. C 200 నాటి దనిరి. మనుస్మృతిలో విగ్రహముల నూడేగించవలె ననియు (IV 89) తెలిసియుండి విగ్రహపునీడను దాటరా దనియు (IV 130) పర్వములందు గర్జణకొరకు దేవతావిగ్రహములవద్దకు వెళ్ళవలె ననియు (IV 153) వం తెన, తెండా, దేవాలయము, విగ్రహములను పాడుచేసినవాడు (సంక్రమ ధ్వజ యస్త్రీనాం ప్రతిమానాం చ భేదకః) దాని పునరుద్ధరణపుఖర్చు సంతయు భరించుచు 500 పణము లపరాధము చెల్లించవలె ననియు (IX 285) మనువు శాసించెను."

ఇట్లు విగ్రహారాధన వేదాదిసమస్త శ్రుతి, స్మృతి, శాస్త్రీతిహాసాది గ్రంథసమ్మతమై యనాదియై యవిచ్ఛిన్నముగ కొనసాగినది. కొనసాగుచున్నది. కొనసాగగలదు. అది సమాజమున కంతముఖ్యముగావుననే వేదాది సమస్తగ్రంథములు దాని నొప్పకొని దోహద మొనర్చినవి. నే దశ్రద్ధ జనించుట దురదృష్టకరము. తిరిగి దేవాలయోద్యమము మహోన్నతస్థాయి నందుగాక!

దేవీస్తవ పుత్ర రత్నమంజరి
శ్రీ గున్నేపల్లి అక్షయలింగకవి.

మానసీవృత్తము :

సర్వము నీ మహిమాతిశయమ్మన
సంభవమయ్యెడు లోకమున
సర్వము నీకు కృపారసదృష్టిఁ బ్ర
శస్త్రము నొందుచుఁ బెంపుఁ గనున్
సర్వము నీవలనన్ లయ మొందెడు
సర్వము నీవె మదిస్థితమున్
నిర్వహణ మొనరింపఁగదే! మది
విన్ను భజింతు జగజ్జననీ!

మత్తకోకిలావృత్తము :

డెందమందలి కుందుఁ దీర్చిక
దీనికూరిమి నన్ను నా
నందవార్నిధిఁ దేల్చ నియ్యెడ
సమ్మియుంటిఁ గదే! నినున్
మందభాగ్యుల కీవె దిక్కట
మానిమానన వాసినీ!
నందితామర పోషిణీ! పర
భక్త శోక నివారణీ!

8

వనమయూరవృత్తము

ఎన్నితి మదాత్మ నిను నెంతయును బ్రీతిన్
మున్ను మహిమాసురుని మొల్లి జగ మెంతే
సన్నుతులఁ గన్న నెఱజూపుగదే! యా
పన్నులను బ్రోచు టిదిభారమే! భవానీ!

పంచదామరపుత్రము :

దురంతకుశిఖవారిరాశి

దోగురుంటి నన్ సము

ధరింపు భక్తకల్పవల్లి !

తల్లి ! నిన్నె నమ్మితిన్ -

చరాచరమ్ము తెల్ల నీ వ్ర

సాద మొందుటం గదా

నుకార్చితాంఘ్రివద్యయుగ్మ !

సొంపు నింపు నింపెడున్ .

4

తొదకపుత్రము :

మది నిను నిల్చి యమందమతిన్ నీ

పదకమలమ్ములఁ బ్రార్థన సేయన్

వదలక నిచ్చు గృహారసదృష్టిం

తొదలఁగ వారిని బ్రోవవె దేవీ !

5

భద్రకపుత్రము :

నెమ్మనమ్మన నిన్ను నే

నమ్మియుంటి గృహంబుపుల్

చిమ్మి న న్నిటఁ బ్రోవవే

నమ్మిమై జగదీశ్వరీ !

6

సర్వేశ్వరపుత్రము :

నీ వదాబ్జమ్ములన్ నిష్ఠమై గొల్చెదన్

నాపయిం గూర్చిచే నామొ జాలింపవే !

పాపబంధమ్ములం బాపు నాప్రాపునుం

బ్రోపు నీవే కదే ! ముక్తిసంధాయినీ !!

7

సుగంధి వృత్తము :

కన్నులార నిన్ను గాంచగల్గు భాగ్య మెన్నఁదో
సన్నుతాంగి! భక్తపారిజాత! లోకమాత! నీ
కన్న సన్ను గాదువారు గావరారు ధారుణిన్;
క్రొన్నెలం దలం ధరించు కొన్న కాళికేశ్వరీ!.

8

మత్తేభవిక్రీడితవృత్తము :

వరుసన్ బద్ధభవాదులేనియు నినున్
వర్ణింప లే రన్న నే
స్మరియింపంగలనే? భవచ్చరణయు
గ్మ మ్మొంతయు స్ఫుక్తి నా
పరితాపానల మార్పి ప్రోవఁ గదవే!
వాత్సల్యముం జూపవే!
స్ఫురదించీవరలోలలోచన! మహా
జ్యోతిర్మయాకారిణీ!

9

పండిత రాజప్రతిభావిశేషము

శ్రీ కొల్లూరి సోమశేఖరశాస్త్రి

“విమర్శకవితా చేతి ద్వంద్వం యది సుసంగతం ।

ప్రసువీత రసం హృద్యం సమ్మోదాయ సచేతసామ్ ॥”

అను పరదారోక్తినిబట్టి, కేవలవిమర్శకునికన్న కవి యగు
విమర్శకుడు మిన్న యనునది నిర్వివాదాంశము. రసగంగాధరకర్త
యగుపండితరాయలు “నిర్మాయ నూతన ముదాహరణానురూపం,
కావ్యం మయాత్ర నిహితం న పరస్య కించిత్” అని తన రసగంగా
ధరమునకు తనకవితనే యుదాహరణముగ జూపుచుండును. మరియు
కవిత రసమున కనుకూలముగ నుండవలయు వనియు, ప్రాచీనకవు

లేనియమమును సరిగ పాటించుట లేదనియు, సావాహనముగ నిరూపించెను. “శూన్యం వాసగృహం విశోక్ష్ణ శయనా దుత్థాయ కించిచ్చనైర్నిద్రావ్యాజ ముపాగతస్య సుచిరం నిర్వృత్య పత్యుర్ముఖం విస్రంభం పరిచుంభ్య జాతపులకా మాలోక్య గంఢస్థలిం, లజ్జానమ్రముఖీ ప్రయోగా సహసా బాలా చిరం చుంచితా” అనుపద్యమున ల్యప్తులు, మహాప్రాణవర్ణములుగల యీగ చన ముకుతూగ మగుశృంగారరసమున కేంతప్రతికూలమో సహృదయు లెఱుంగనిది కాదు.

“తదదోషా శబ్దార్థా సగుణావలంకృతీ క్వాపి” అని నిర్దుష్టములు, సగుణములు సగుశబ్దార్థములు రెండును కావ్య మని ప్రాచీనాలంకారికులమతిము. ఈమతము సరికాదు. “కావ్యం శృతం, అర్థో న జ్ఞాతః, కావ్యా ద్యోవగమ్యతే” కావ్యమును వింటిని. కాని యర్థము తెలియుటలేదు అని, కావ్యమువలన సర్థము తెలియుచున్న దనియు నిర్బాధ మగు లోకవ్యవహారమునుబట్టి, రమణీయార్థప్రతిపాదక మగు శబ్దమే కావ్యముకాని, శబ్దార్థములు రెండును కావ్య మని చెప్పటయుక్తముకాదు. మఱియు సత్కావ్యము అనియు, దుష్టకావ్యము అనియు, కావ్యములు రెండుగకములు. కాగా కావ్యలక్షణమునందదోషా, అనువిశేషణము సరిగాదని పండితుని నిర్ణయము.

కావ్యసామగ్రిని నిరూపించుటయందును పండితునకును ప్రాచీనాలంకారికులకును భేదము కలదు. ప్రాచీనులు - శక్తి, (అద్భుతము) నైపుణ్యము, అభ్యాసము, సనుమూడును కలిసి కావ్యమునకు కారణము లనుచున్నారు. పండితుడు కేవలము ప్రతిభయే కావ్యమునకు కారణము. పుష్పత్పత్త్యభ్యాసములు లేకున్నను ప్రతిభావంతులు కావ్యములను రచించుచున్నారు. సవనవోన్మేషము గలప్రజ్ఞకు ప్రతిభ యని పేరు. ప్రతిభ లేనివారి కేంతపుష్పత్పత్త్యభ్యాసము లున్నను, కావ్యమును రచింపజాలరు. కావ్యమన “కవి జ్ఞానాయతే న తు భవతి” అనునా ర్యోక్తి సంగత మగుచున్నది.

కావ్యము-ఉత్తమ మనియు, మధ్యమమనియు సభమ మనియు త్రివిధమని, ప్రాచీనుల విభాగము. వాచ్య మనియు, వ్యంగ్యమనియు కావ్యార్థము ద్వివిధము. అందు వ్యంగ్యము ప్రధాన మయినయెడల నది యుత్తమకావ్యము. వ్యంగ్య మప్రధాన మయినయెడల మధ్యమ కావ్యము. అలంకారప్రధానమైనది యథమము నని వారివిభాగము. కాని యలంకారములు అర్థాలంకారము లనియు, శబ్దాలంకారము లనియు, రెండురకములుకాగా సర్వాలంకారప్రధాన మధమ మనియు, శబ్దాలంకారప్రధానము సభమాధమ మనియు విభజించుట యుక్త మని పండితుని యభిప్రాయము.

రసము-“నిధావానుభావవ్యభిచారిసంయోగా ద్రసనిష్పత్తిః” యను భరతాచార్యుల సూత్రమునుబట్టి, యభినవగుప్తుడు మున్నగు నాలంకారికులు రసస్వరూపమును గకరకములుగా నిరూపించిరి. పండి తుడు వారిమతములను నిరూపించి, సవ్యాస్తు అని నవీనమార్గమున రసమును నిరూపించియున్నాడు.

కావ్యమునందు కవిచేతను, నాట్యమునందు నటునిచేతను, విభా వానుభావవ్యభిచారిభావములు ప్రదర్శింపబడును. వానిని గమనించిన సభ్యునికి. ‘దుష్కృతునకు శకుంతలయందు రతి కల దని’ తెలియును. పిమ్మట భావన యనుదోషమువలన తనకు తెలియకుండగ నే, తనయం దొక విలక్షణ మగురతి కలుగును. దోషమువలన ముత్యపుచిప్పయందు వెండి యను నొకవస్తువు పుట్టును. ఇది యనిర్వచనీయము. అనగా నిర్ధారణముచేసి వెచ్చుటకు వీనిలేనివస్తు వని యర్థము. అట్లే సభ్యుని యందు భావనవలన పుట్టినరతియు సనిర్వచనీయము భావనయన కావ్యమును తఱచుగ మననముచేయుట. సామాజకునియం దుద యించిన యీరతి, భావనకు కార్యము. భావన నశించినతోడనే

సశించును. ఈరతిపుట్టిన వెంటనే చెప్పశక్యముగానియానందముకలుగును. ఆయానందముతో సీరతికి గల భేదముమాత్రము మనకు గోచరింపదు. కావుననే రస మానందరూప మని వ్యవహారము. అట్లే. సామాజికమనియందు గల స్వాభావిక మగురతికి, యీ యనిర్వచనీయరతికిని గల భేదము గోచరము కాకుండుటచే నిదికవులకు సర్లసీయము. కావ్యమునకు వ్యంగ్యమును సగుచున్నదని రసమనిర్వచనీయ మని నిరూపించెను. ఈవాద మనిర్వచనీయవాదము సంగీకరించిన యద్వైత వేదాంతుల కెంతేని సమ్మతము. దీనినిబట్టి పండితు డ ద్వైతి యనియు, తక్కినవారు ద్వైతు లనియును చెప్పవచ్చును.

మఱియు స్త్రీకి బహునాయకాసక్తి రసాభాస మనునందర్భమున ద్రావడికి గల బహునాయకాసక్తి రసాభాస మగునా కాదా యని శంకించి ద్రావడియొక్కరతి పరిణేతృబహునాయకగత మగుటచే రసాభాసము కా దని నిరూపించెను. మఱియు రసాభాసము రస మగునా కాదా యని శంకించి, రస మనుపక్షమును రసముకా దను పక్షమును గూడ సయుక్తికముగ నిరూపించెను. ఇటు పతంజలివోకడ కప్పట్టుచున్నది. పతంజలి రెండుపక్షములను శంకించి రెండుపక్షములందును దోషమును చెప్పి రెండుపక్షములను సిద్ధాంతముచేయుట కలదు.

శబ్దము సర్థమును బోధించునపుడు శబ్దార్థములకు సంబంధ ముండవలయు ననునది సర్వసమ్మతము. ఆసంబంధము ముఖ్యమనియు, సముఖ్యమనియు రెండువిధములు. ముఖ్యసంబంధమున కభిధ యనియు, సముఖ్యసంబంధమునకు లక్షణ యనియు వ్యవహారము. కాగా నాలంకారికులు వ్యంజన యని మఱియొకసంబంధమును గూడ సంగీకరింతురు. దీనివలననే రసాద్విప్రతీతి కలుగు నందురు. కాని చాలమంది ప్రతివాదులు యీవ్యంజన సంగీకరింప బనిలే దని చెప్పుచున్నారు. కాగా వ్యంజనా

వ్యాపారము సిద్ధించిననా డియలంకారశాస్త్రమే విఫల మగుచున్నది. ఇట్లుండ పండితుడు సుమారము చర్చించి వ్యంజన నిట్లు స్థాపించుచున్నాడు.

“యోగరూఢస్య శబ్దస్య యోగే రూఢ్యా నియంత్రితే ।

ధియం యోగస్పృశోద్ధస్య యా సూతే వ్యంజనై వ సా ॥”

అని సంగ్రహశ్లోకము. శబ్దము యోగ మనియు, రూఢ మనియు, యోగరూఢ మనియు, మూడువిధములు. యోగ మనగా నవయవ శక్తి. ఈరెండిటిలోను యోగముకన్న రూఢి ప్రబలము. కాగా “అబలానాం శ్రియం హృత్వా వారివాహై స్సహానిశం తిష్ఠంతి చవలాయత్ర సకాల స్సముపాగతః” అని వర్ణాకాలప్రారంభమును చెప్పుచున్నాడు. ఇట రెండుదర్థములు స్ఫురించుచున్నవి. స్త్రీలయొక్క శోభను హరించెడిమెఱుపులు మేఘములలో కలిసి యుండెడికాలము వచ్చినదనెడియర్థము తొలుత దోచును. పిమ్మట దుర్బలు లగుపురుషులయొక్క ధైర్యమును హరించిన చంచలస్వభావముగలస్త్రీలు జలవాహులలో గలిసి యుండెడికాలము వచ్చినదని రెండవయర్థము తరువాత దోచుచున్నది. ఈపద్యమున కీరెండవయర్థమును చెప్పనియెడల నందమే పోవుచున్నది. కాగా సీరెండవయర్థము వ్యంజనావ్యాపారము సంగీకరింపవినాడు లభింపజాలదు కాన వ్యంజనావ్యాపారము సంగీకరింపవలయు నని పండితుని నిర్ణయము.

మఱియు నుత్పేక్షాలంకారమున తార్కికులలో, శాబ్దికులలోను నిర్భయముగ శాస్త్రాగ్రమును చేసి తుదకలంకారశాస్త్రముగూడ స్వతంత్రముయినదని నిరూపించెను. మఱియు వీరరసవిభాగసందర్భమున పాండిత్యవీరున గుణాహారము నిచ్చుచు “అపి వక్తి గిరాం వతిః స్వయంయతి తాసా మధిదేవతా పి వా” యని తనపాండిత్యదర్పమును ప్రకటించెను. బృహస్పతిగాని వాగ్దేవితాని వాక్యార్థమునకు వచ్చినను నేను

సిద్ధమే యని భావము. దీనినిబట్టియే యీతడు భగవదనుగ్రహలబ్ధ ప్రతిభాసంపన్నుడనియు స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్లే “నిర్మాణే యది మూర్ఖికోసి నితరా మత్యంతపాకద్రవస్మృద్వీకామధుమాధురీ మదపరీ వాహోద్ధురాణాం గిరామ్ | కావ్యం హంతి సఖే సుఖేన కథయ త్వం మాదృశాం సన్నిధౌ నో చేద్దుష్కృత మాత్యనా కృత బతి స్వాంతా ధృషిర్మాకృథాః” యనుసందర్భమున తనకవితను గురించియు చెప్పి యున్నాడు. ఒకడు పండితునివద్ద తనకవితను విను మనిచెప్పగా పై తీరున పండితు డనెను. ఓయీ! నీవు చక్కగ పండినద్రాక్షారస మాధుర్యమునంటి మాధుర్యము నీకవితయం దుండిన నాటవినిపింపుము. లేనియెడల నీవు చేసినది దుష్కృతముకాని, కవిత్వము కాదు. కాన నోరు విప్పకు మనిభావము.

ఇక నలంకారనిరూపణసందర్భమునం దసమాలంకారమును, నుదాహరణాలంకారమును, తాను క్రొత్తగా సోదాహరణముగ నిరూపించెను. దీనకలుల్యయోగితల నొకయలంకారముక్రిందను, కావ్యలింగార్థాంతన్యాయముల నొకయలంకారముగను జెప్పవచ్చు ననియు, కావ్యలింగ మలంకారమే కాదనియు, లలితాలంకారము నిదర్శనయందే చేరిపోవుటచే నది వేరుగునలంకారము కాదనియు వీరవిహారము నొనర్చెను.

పండితు, డయిదాననములు గల రసగంగాధరగ్రంథమును రచించె ననియు, నందు మూడాననములు లోపించిన ననియు, వాడుక గలదు. కాని మొదటిది రసాననము, రెండవది ధ్వన్యాననము. మూడవది యలంకారాననము. నాలుగు దోషాననము. ఐదు గుణాననము. అందు నుత్తరాలంకారాంత మగు సీగ్రంథము కొద్ది తక్కువగ ప్రధానము లగు మూడాననములు దక్కినవి. రెం డాననములు లోపించినవి యనుకొనుట యుక్తమేమో యని నాతలంపు.

దీక్షితమతఖండనములతోను, తార్కిక శాస్త్రికమతములకు విరుద్ధముగను, సత్యతంత్రముగను వెలువడిన యీ రసగంగాధర మన్ని విశ్వకళాపరిషత్తులందును గోవింధబహుచేతనే యీ గ్రంథముయొక్క గొప్పదనము స్పష్టమగుచున్నది.

ప్రాచీనులు భావధ్వని, భావోదయధ్వని, భావశాంతిధ్వని, భావసంధిధ్వని, యని విభాగముల జూపిరి. కాని యివి యన్నియు భావధ్వనులే యని పండితుని నిర్ణయము. ఈవిషయమును రసాననము చివర చూడవగును. పైంధవ మానయ యనునపుడు నానాగ్రంథక మగు పైంధవపద మొకప్పుడశ్వమును. మఱియొకప్పుడు లవణమును బోధించుచున్నది. కాగా నానాగ్రంథకము లగుపదముల యగ్రవిశేషమును బోధించుటలో నియామకములు. “సంయోగో విప్రయోగశ్చ..... విశేషస్మృతిహేతవః” యని 24 హేతువులను ప్రాచీనులు సోదాహరణముగ నిరూపించియున్నారు. ఈసందర్భమున ప్రాచీనమతమును సుదూరము చర్చించి, చివరకు లింగ మొక్కటియే చాలును. ప్రాచీనులు చెప్పిన నన్నియులింగమునందే చేరిపోవు నని సయంక్తికముగా నిరూపించెను.

అవ్యయదీక్షితులు చిత్రమీమాంస యనుగ్రంథమునందు “స్వతస్సిద్ధేన,” యను విద్యానాథుని యుపమాలక్షణమునందు నన్నివిశేషణములను ఖండించెను. ఆంధ్రుడగుపండితుడు తన రసగంగాధరముగ దీక్షితుని యుపమాలక్షణము చక్కగ విమర్శించి, ఖండించి, తన యాంధ్రాభిమానమును జూపెను. మరియు సంతతో నాగక దీక్షితుని రచన లన్నిటిని వీలున్నవరకు నిరాకరించుచునే వచ్చెను. మచ్చున కొకయుదాహరణము :- “వాగ్ధా వివ,.....పార్వతీపరమేశ్వరా” యను నెడ దీక్షితు లిటు పార్వతీపరమేశ్వరులకు గల నిరతిశయప్రీతి వ్యక్తమగుచున్నది గాన విది రసధ్వని యనెను. పండితు డిటు

పార్వతీపరమేశ్వరుల ప్రీతికన్నను కవికి వారియందు గలభక్తి ప్రధానముగ న్యక్తమగుటచే నిది రసధ్వని కాబాలదు. భావధ్వని యనియు, రస మలంకార మనుటయే యుక్తమని నిరూపించెను. వేయేల రస గంగాధరమునం దెక్కడ జూచినను పండితుని ప్రతిభాతిశయము స్పష్టముగ గన్పట్టుచునే యుండును. కాగా పైని చూపినవిషయములను బట్టి పండితరాజుగన్నాధుని పండిత్యము కాని, కవిత్యము కాని, యనన్యసాధారణము లని స్పష్టమగుచున్నది. పండితునియందు కవితా విమర్శ లనుద్బంధము మనంగతమై హృదయమోదావహ మగు నీ రసగంగాధర మనుఫలమును కనిప దని మనవిచేయుచున్నాను.

కుకవి మరణశయ్య

(శ్రీ) దామెర రాజగోపాలరావు B. A.

ఒకనాఁ డెంతయుఁ జింతలోఁ దగిలి దైన్యోద్భూత బాహ్మంబువుల్ వికలాలోకనముల్ కడల్కొన నెఱిం బ్రేతాకృతిం దోచుచుం గుకవిగ్రామణి యొక్కఁ డిక్కరణిఁ బల్కున్ మృత్యుశయ్యావరిన్ సకలాత్మీయజనంబు క్రచ్చుకొనఁగా సంభ్రాంతచేతోరతిన్.

సం దీపండుఁగ న్యచ్చభావముల కన్పష్టాన్వయశ్లేశ మే పొందం గ్రందుగ నప్రసిద్ధకటుశబ్దోద్ధామవిన్యాస మొప్పుం దబ్బిబ్బునమానముల్ కలగొనం బాహుపాకంబునన్ ఛందోబద్ధము చేయుట కవితగా జాతించి పాటించితిన్.

కుప్పంగూర లొనర్చితిం గృతులు కోర్కుల్ మీఱఁ బే రొందఁగన్ డప్పుం గొట్టితిఁ జా నభాముఖములన్ డంభంబు జృభింప నా గొప్పం గూరిచి నాకు నేన సలుదిక్కుల్ వోయి నా యెప్పులున్ మెప్పుల్ సెప్పి ప్రచారముల్ సలుప నం తెవాసులం గూర్చితిన్.

లెక్కా నాకు గవిత్వశిల్పమున వాల్మీక్యాదులున్ శృష్టిలో
నొక్కండం గవి నాడు నే గవుల యన్యుల్ వారిఁ గీర్తించుటల్
స్వక్కారం బనుచుం బురాణనవకావ్యప్రాధ నిర్మాతలన్
ధిక్కారం బొనరించితిం బటుచుదాంధీభూతచిత్తుండ నై.

పరగ మదీయకావ్యముల పైన విమర్శ లొనర్చునారలం
బరుషము లాడితిన్ గురుల మన్నన నేయఁగ నైతి నాడు ము
ష్కర మగుశోటిధాటి కెద జంప వహించిన పెద్ద లీమఁగా
విరుదులు సాహితీసథల వేడుల నేలితి విజ్ఞుని గురున్.

చారుమహోపదేశములు చాల నొనర్చుఁగ నాకు నెమ్మిమై
నారచనాచుచిన్ విడుపు చుంచును సారమతుల్ హితుల్ సదా
యూర యొకించు కేనియును నయ్యది వీడఁగ నైతి నే నదీ
నీరము లెన్ని తూకొనిన నీరధి యూర్తి రుచిం ద్యజించునే.

ఆలంకారికు లెల్లరుం బ్రతిభ యధ్యాసంబు వ్యుత్పత్తియుం
బోలం గల్లఁ గవిశుఁ డౌ ననినఁ గాఁబో లంచు భావించి నే
నాలోచింపఁగ లేకపోయితిని వాహి యీగహగ్యంబు ము
న్నీలిం దాఱుమి కానిచో సుకవి కానోపం డ టం చెన్నఁచున్.

కాలము చెల్లిపోయినది కంఠితిఁ గాటితిఁ గాళ్లు నాచితిన్
వీలెను గర్వ మెల్ల మఱి నేఁ డటు చేసినతప్పు దిద్దుకోఁ
జాలక యుంటి గొప్ప యపచారము చేసితి దిస్తిబాహ్మనుం
బోలె వెలార్చి నే లలితమూర్తిని నాకవితాలకాంగినిన్.

ద్రాగుంబోతు వరింప వేఁగు వనితారత్నంబు చందంబునన్
నే గేల్చుట్టుటఁ జేసి యొ కవితలో నీవెంతగా వేఁగితో
రాగోద్వేలత భావిజన్మమున విన్ గంజింతుఁ జేపట్టి నా
పై గాసిల్లక యీసడింపక శ్చమింపన్ వేఁగుచుంటిం గరున్.

పిన్నలు పెద్ద లందఱును వేడితి నోకపులార మీ రికన్
నన్ను క్షమించి బాలిమెయి నాకొటకున్ విడు డొక్క బాష్పమున్
సన్నిహితాద్యులార యిదె నాకృతులం గొని తెచ్చి పేర్చుడి
మిన్నక నేడు నా చితిగ మీకు గృతజ్ఞతఁ గలుమోడ్చెదన్.
అశ్చ్యం బాసరింపవచ్చును మదీయాలావముల్ మీ కింకం
బశ్చల్తాపముఁ బొందితిన్ నిజముగాఁ బ్రార్థించు చున్నాను నా
దుశ్చారిత్రము నాహితీప్రియులు తోడ్చో విస్మరింపంగ నే
నిశ్చింతన్ మగనింతు నట్లయిన శాంతిం బొందు నా యాత్మయున్.

చేయకుఁ డాత్మలార స్మృతిచిహ్నజయంతిమహోత్సవాదులన్
నా యెడ స్నేహ మోహముల నా చనిపోయినవెన్న వేడుకొం
దీరుపరాధతీవితము నింతటితో దయసేసి యోలిమిన్
మాయఁగ నిండు మీకు నభిమానమె యుండిన నుంత నా పయిన్.

నాకుం గ్రమ్మఱ నిమ్మహిన్ మునుజజన్మంబుం బ్రసాదించి యో
లోకాధీశ త్వదీయ పాదసుమనో లోలాత్మలోలంబ మై
నీ కల్యాణ కథాసుఖానుభవులన్ నే గ్రోలి పాడంగ ను
శ్లోకప్రాధన మొప్ప నన్ సుకవిగా సాంపారఁ గావింపవే.

అనవును సామ్రాజ్య సతఁ డాడక గ్రుడ్డులు తేలగిల్లఁగన్
దినకరుఁ డస్తమించె నటఁ దీతువు కూయుచు నింటిమీఁదుగాఁ
జనె వికటమ్ముగా నటచె జంబుకముల్ పారి పల్లకాట రో
దనములు నల్పి రావులు పదంపడి జీవము వీడఁ గాయమున్.

అవఁగెను గాలగర్భమున నాతఁడు నాతని యెల్లకబ్బముల్
తడవఁగ మంచికావ్యములు తప్పక యెప్పటికిన్ నలిన్ నిలం
బడెడుఁ దదాశ్రయంబు గొని మానుగ నా కృతి కర్తలున్ స్థిరం
పడెదరు ధారుణీస్థలిని భాస్వరశాశ్వతకీర్తి మూర్తులై.

శ్రీనాథుని స్వస్థానాదికథలు శ్రీ పురుషోత్తమేశ్వరగారు

శ్రీనాథమహాకవి జన్మస్థల మేది? అత డాంధ్రుడా, కాడా; మత సాంప్రదాయ మెట్టిది? ఇత్యాది సమస్య లెన్నియో యున్నవి. ఆ మహాకవి యెందఱిచరిత్రలనో వ్రాసినాడు. తన కావ్యములలోఁ గృతి పతులను గుఱించి యొక్కొక్కప్పు డొక యాశ్వాసమంతగ్రంథమునుఁ గూడ సంతరించినా డని చెప్పవచ్చును. కృతిపతివంశాభివర్ణనము నతి దీర్ఘముగా వ్రాయువద్దతి నితఁ డే ప్రవేశపెట్టినాడు. అతఁ డెన్నియో దాసశాసనములను లిఖించినాడు. కాని తన విషయమునుఁ జేర్చుకొన లేదు. తాను వ్రాసిన పుస్తకములలోఁ దానుపూర్తి చేసిన కాలము నైనఁ జెప్పలేదు. ఇంత యెందుకు! అతని యింటిపే రేదియో మనకు దెలియదు.

మనకపు లే పోలేగమ్మమీదనో, యే పోతురాజుమీదనో శతక ములను సృష్టించెడి శ్రద్ధయే గాని మన మహాకవులను గుఱించి వ్రాసి మన కృతజ్ఞతనుఁ జూగొన్నవారు కారు. ఇట్టి లక్షణములవల్ల శ్రీనాథునిగుఱించి చెక్కుననుస్య లేగ్పడినది.

ఈ సమస్యల పరిష్కరణమునకు ముందుగా నతని పశ్చాత్తరము సంగ్రహముగాఁ దెలుసుకొనవలసియున్నది.

పంశచరిత్ర

రెడ్డిరాజ్యముకంటె పూర్వమున్నది కాకతీయసామ్రాజ్యము. రెడ్డిరాజు లాదిని కాకతీయచక్రవర్తులవద్ద నుద్యోగస్థులుగా నుండినారు. వేమారెడ్డి యను నాతఁ డీ రెడ్లవంశమునకుఁ గన్త. అతఁడు కాకతీయ రుద్రమదేవి (1260 - 1296) వద్ద నొక పైన్యాధిపతి. అతని కుమారుఁడు ప్రోలయ యనువాఁడు ప్రతాపరుద్రునివద్ద నుద్యోగిగా నుండి బిరుదులను సాధించె ననిఁ చెప్పవచ్చును. అతనికొడుకు వేముడు. ఇతఁడె రెడ్డి రాజ్యమును 1326 ప్రాంతములో స్థాపించెను.

అతని మొదటిరాజధాని యుద్దంతి. పిమ్మట కొండవీటికి మార్చబడినది. శ్రీనాథు డాశ్రయించిన రెడ్డిరాజులు పైవిధముగా కాకతీయులను సేవ చేసిరి.

శ్రీనాథుని తాత యైలకమలనాథుడు కాకతీయసార్వభౌముని వద్ద నుద్యోగిగా నుండెను. ఆ విషయమును శ్రీనాథుడె యిట్లు తెలియజేసినాడు.

మ. కనకత్నాధరధీరు వారిధితటికాల్పట్టణా ధీశ్వరున్
 ఘనునిన్ బద్ధపురాణ సంగ్రహకథాకావ్యప్రబంధాధిపున్
 వినమత్కాకతి సార్వభౌముఁ గవితావిద్యాధరుం గొల్తుమా
 యనుగుండాతఁ బ్రదాత శ్రీకమలనాథామాత్యమాడామణిన్ .
 (భీమ ఆ 1 ప 10)

అట్లు కమలనాథుడు మహాకవి యనిఁ దెలియుచున్నది. కాని యతని గ్రంథ మొక్కటియు లభింపలేదు.

కమలనాథుడు కాకతీసార్వభౌము వైన వీరప్రతాపరుద్రునివద్ద పెద్దయుద్యోగి. అమాత్యమాడామణిగా నా మహారాజువద్ద నుండెనా? దానిని విశదము చేయు శాసన మేదియు లభించలేదు. అతఁడు ప్రారంభ మందు 'కాల్పట్టణాధీశ్వరుఁడు'. అనగా గ్రామ కరణము మాత్రమే. గ్రామకరణములను పుగ శాసనము లని మనకవులు వర్ణించి యున్నారు కదా! అట్టి కరణకమ శ్రీనాథునితాతది కూడ. అతని స్వస్థలము సముద్రతీరమందలి కాల్పట్టాము.

శ్రీనాథునితాత కాకతీయులవద్ద పెద్దయుద్యోగి యనిఁ దెలుసుకొంటిమి. ఇట్లే మఱియొక కుటుంబమును గుఱించిగూడ శ్రీనాథ మహాకవి వర్ణించినాడు. అదియే బెండపూడి కుటుంబము. ఆ మహాకవి భీమేశ్వరపురాణములో బెండపూడి అన్నయమంత్రితాత యైన అన్నయమంత్రిని గుఱించి—

కాకతిక్ష్మాపాలగంధ దంతా వశ

ధ్వజినీ మహాధురంధరుడు

అని వర్ణించినాడు.

ఈవిధముగా రెడ్లు, కమలనాభామాత్యుడు, బెండపూడికుటుంబము కాకతీయుల సేవ చేసిరి.

(శ్రీనాథుని యాంధ్రత్వము

ప్రథమములో శ్రీనాథుఁ డాంధ్రుడా? కర్ణాటకుడా? యను చర్చ యుండెడిది. అట్టి సందేహము గలుగుటకు కారణము శ్రీనాథుడు చెప్పకొన్న యీ క్రింది చరణములే—

తే. గీ. ప్రాథేఁ బరికింప సంస్కృతభాష యంధ్రు

పలుకునుడికారమున నాంధ్రభాష యందు

రెవ్వ రేమన్న నంధ్రుగా కేల కొఱత

నా కవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష (గీ.మ 1 ఆ ప 15)

కర్ణాటక మనుమాటయొక్క చిత్రచరిత్ర తెలిసిననే కాని యా మాటయొక్క నిజమైనయర్థము పొడగట్టదు. కర్ణాట మనుమాట తెలుగుదేశములో బుట్టి, కన్నడ దేశమునకుఁ బోయి, కడపటికి తమిళ భాషకుగూడ నదియే పేరై, యింకను వింతమార్పులనుఁ బొంది, సంగీతమునకుఁగూడ నామమైనది. ఈక్రింది యుటంకింపునందు దాని సాహస చరిత్రనుఁ గొంత గమనించవచ్చు. దాని “కర్ణ రాజులు శ్రీశైలప్రాంతములోఁ బరిపాలించగా నది కర్ణనా డయినది. ఆ మాటయొక్క రూపాంతరములుకన్న, కర్ణవారి రాజ్యము రెండుసముద్రముల మధ్య స్థలము నాక్రమించుకొన్నది. అందులో నున్న తెలుగు, కన్నడభాషలను మాట్లాడుస్థలములనుఁ గర్ణాటకరాజ్య మనుపే రేర్పఁడను. నెల్లూరుజిల్లాలోని యుదయగిరి కర్ణాటక దేశమునకు నడిబొడ్డుని చెప్పబడినది. రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁ డంటిమిట్ట రఘువీర దేవుని ‘కర్ణాట

కాగీశా! యని సంబోధించినాడు. శ్రీనాథమహాకవి తా నెన్నడును కన్నడభాషలో రచించక పోయినను తనది కర్ణాటకభాష యని పేర్కొన్నాడు. అట్లే యొక తెలుగుకవి (క్రీ. శ. 1630) తిరుపతిదేవునిగూడ కన్నడభాషలో స్తుతించుచున్నా నని పలికి తెలుగుభాషలో స్తుతించెను. ఇంతటితో శబ్దసంచార మాగలేదు. కర్ణాటకసామ్రాజ్యము నాశనమైన పిమ్మట నుదయగిరినుండి కొలరూప్ వఱకు నున్న ప్రదేశము కర్ణాటక రాజ్యమై తమిళదేశమునుగూడ కర్ణాటకదేశ మని పేర్కొన్నది. అసలు కన్నడదేశమును విడిచిపెట్టినను, నిప్పటికిగూడ వ్యాప్తిలో నున్నది.”

సంగీతమునకు కర్ణాటకసంగీత మనిపేరు కదా! మన తూర్పు సముద్రతీరమునకుఁ గర్ణాటకతీర మనిపేరు. ఇట్టిసందర్భములలో కర్ణాటకపదమునుఁ బట్టుకొని యూగులాడుటవల్ల నేమిప్రయోజనము? అయితే యా పదమును శ్రీనాథు డేలవాడె ననువ్రశ్న పుట్టకమానదు.

అతఁడు తన్ను వెక్కిరించుచున్న యితరకవులనోరు మూయుట కా పదమును చమత్కారముగా వాడెను. అంతియగాక తాను మొన్నటివఱకు విద్యాధికారిగా నుండిన కోషటివేమారెడ్డిరాజ్యము, వరదవలె వ్యాపించుచున్న కర్ణాటకసామ్రాజ్యములో చేరిపోయినది. ఇంక సచ్చటిభాష పే రేమయినట్లు? కాబట్టి యతనిపలుకులను సుళువుగా నెవ్విధముననైన సమర్థించవచ్చును. నూటికి నూరుపాళ్లు తెలుగు కవిత్వము చెప్పిన వానిభాష నుఱియొకటి కాజాల దని స్థిర మగుచున్నది.

శ్రీనాథుడు పాకనాటివాడా?

శ్రీనాథమహాకవి పాకనాటిసీమవా డనునభిప్రాయము ప్రబలముగా నున్నది. అది యెంతమాత్రము కా దని విశ్వసించవారుకూడ

1. పేటూరి వెంకటరమణయ్యగారి కర్ణాటకఅనువాదము - ఆంధ్ర చారిత్రిక పరిశోధనాంధ్రయొక్క ఆంగ్లపత్రిక. సం 10 పుట 97-99

చేయునది లేక ఊఁగొట్టుచున్నాడు. ఇట్టిసందర్భములో దానిని గూర్చి చర్చ చేయవలసి యున్నది.

ఆ మహాకవి పాకనాటిసీమవా డని వాదించుటకు తగినంత కారణము లేకపోలేదు. భీమేశ్వరపురాణములో శ్రీనాథు నుద్దేశించి కృతి పతి యైన యున్నయమంత్రి-

తే. గీ. పాకనాటింటివాడవు, బాంధవుడవు,

కమలనాథుని మనుమడ, నమలమతివి. . .

(భీమ. ఆ 1 ప 28)

అని సంజోధించినాడు. అందువలన నామహాకవి పాకనాటిసీమవా డనియు, నది యతని యింటిపే రనియు, వాదించుటకు నవకాశ మేర్పడినది. అతఁడు వాడిన మాటలయొక్క ముఖ్యార్థ మెరిగినచో విపరీతార్థములు పుట్టవు కదా!

శ్రీనాథు డేమాట నుపయోగించినను బహుభాగవంతముగాఁ జేయును. పడికట్టుగా పదమును దొర్లించవలసినగతి యతనికి లేదు. అతని పాండిత్యము నాటికి నేటికి నే తెలుసుకవికిని లేదు. అతని బాస ముతీది యైన దగ్గుబల్లి దుగ్గన తన నాచికేతోపాఖ్యానములో నావిషయమై కొంచెముగా స్పృశించినా డనువిషయమును పండితు లెరుగుదురు. శ్రీనాథమహాకవి యెన్నియో భాషలను నేర్చుకొన్నాడు. ఏన్నియో శాస్త్రములను శోధించినాడు. అట్టివాడు పాకనాటింటిపద బంధము సర్గములేకుండ నుపయోగించునా! ఈపదబంధములోని 'ఇల్లు' శబ్దమును పరిశీలించెదము. ప్రాచీనవిధానముల కలవాటు పడినపండితు లామాటకు నిచ్చెడి వ్యుత్పత్తిని గమనించుడు-

2 అరవము

తెలుగు

సంస్కృతము

ఇర

ఇల్లు

ఇలా

'ఇలా' యను పదమునకు 'సీరు, భూమి' యనియర్థము. కాబట్టి 'ఇల్లు'

అను తెనుగుమాటకు కూడ సదియె యగ్గము కదా! అందుచేత 'పాక నాటింటివాడ' వనగా 'పాకనాటిసీమవాడ' వని భావము. కాబట్టి యాపద మాతని యింటిపే రని చెప్పటకు సాధ్యము కాదుకదా!

అదే పదబంధమును వాల్మీకి డనుకవి భృశ్యశచరిత్రములో వాడెను. ఆ కవి కృష్ణాజిల్లాలోని విన్నకోటకాపురస్థుడు. అతడు తన్ను గుఱించి "పాకనాటింటివాడ" నని చెప్పకొన్నాడు. అపదబంధము యొక్క భావము తాను పాకనాటిసీమనుండి వచ్చినవాడ నని మాత్ర మె యైయున్నదని దుజు వగుచున్నది.

అయితే శ్రీనాథుడు పాకనాటిసీమవాడా? యనుప్రశ్న నింకను చర్చింపవలసియే యున్నది.

శ్రీనాథుడు రాజమహేంద్రవరమునకు విచ్చేసి బెండపూడి యన్నయమంత్రి నాశ్రయించినాడు. వారికుటుంబములకు తాతలకాలము నుండియు సంబంధము గల దని తెలిసికొంటిమి కదా. బహుకాలము నుండియు నెఱిగిన వా డగుటచేతనే యన్నయమంత్రి చనువుతో 'కమలనాథుని మనుమడ వమలమతివి' యని పలికినాడు. అంతియేకాక యన్నయమంత్రి వెనుకటి నుండియు పరిచయస్థుడు.

అన్నయమంత్రినిఁ బెండపూడన్న జగనొబ్బగండ బిరుద! యని శ్రీనాథుడు భీమపురాణములో ప్రశంసించినాడు. 'జగనొబ్బ గండ' బిరుదు కొండవీటి రెడ్లది. అన్నయమంత్రి కొండవీటిరెడ్లకు సేవ చేసి, యాబిరుదును సంపాదించియున్నా డని చెప్పవచ్చును. కొండవీటిలో నుద్యోగము చేసినవాడు శ్రీనాథుడు. కాబట్టి వా రిద్దరును కొండ వీటిలో నున్న కాలమునుండియు బాగుగా నెరిగియున్నవారు. కావుననే యన్నయమంత్రి వెనుకటి పరిచయములను తిరుగ నేయుచు పాకనాటింటి (-సీమ) వాడ వని పేర్కొనెను. కనుక పాకనాటింటి శబ్దములో

శ్రీనాథునియొక్క యింటిపే రని కాని, శ్రీనాథునియొక్క జన్మస్థానమునిగాని యర్థములు లేవు. ఆ విషయము మున్ముందు నిశ్చయము విశదము కాగలదు.

శ్రీనాథుని స్వస్థల మేది?

అతడు తనకుటుంబముయొక్క స్వస్థలమునుగూర్చి చెప్పినది యొక్కచోటున మాత్రమే? అది యే దన-

‘కనకశ్రాద్ధరథీరు వారిధితటికల్పట్టనాధీశ్వరున్’ అను చరణములో నతని కుటుంబము సముద్రతీరమున నున్న కాల్వట్టణము నందుండిన దని తెలియుచున్నది. అతడు ప్రయోగించిన మఱియొక పద్యమునుండి పైసమాచారము బలపడుచున్నది. భీమేశ్వరపురాణములో ధ్వనిగా నిట్లు చెప్పకొన్నాడు-

తే. గీ. నికటముననుండి శ్రుతిపుటనిష్ఠురముగ

నడరి కాసులు చిట్లు పెద్దఱచినప్పు,

శుభధిరాయంచ యూరకయుంట లెన్న

పైపరాసున్న నెందేని జనుట యొప్పు.

(భీమ. ఆ 1 ప 14)

అట్లాతని జన్మస్థలము సముద్రతీరమున నున్న కాల్వట్టణమే యని ధ్రువపడుచున్నది. అయితే నాతడు చెప్పిన కాల్వట్టణ మేది?

ఆ పేరుగలపట్టణ మిప్పు డేదియును తూర్పుసముద్రతీరమున లేదు. కాబట్టి విచగ్గుకు లనేకపట్టణముల నా పేరుతో ముడిపెట్టుచున్నారు - కాళీపట్టణము, కలపటము, కృష్ణపట్టణము, క్రొత్తపట్టణము, కాలస్థానకోట మున్నగువవి.

4. ఉడిగి రాయంచ అను మఱియొక పాశమున్నది. ఉడిగి అను శక్తమంత్రమున అర్థమే యూరకయుంట అనుపదబంధమునకుఁగూడ. కాబట్టి నీరసమైన ఈపాశమును లెక్కచేయవలసరము లేదు.

శ్రీనాథుడు పాకనాటిసీమలో జన్మింపలేదను విషయము రుజువునయెడల కృష్ణవట్టణము త్రొత్తవట్టణము, కాల్ స్థానకోటలను గుఱించి చచ్చయే యనవసరము కదా! పడరుటిగోదావరిజిల్లాలో నున్న కలపటగ్రామము శిథిలమైపోయినది. పైగా కలపటమునకు రూపాంతరము కాలపట్టణము కాలేదని కొందఱు విచుర్చించుచున్నారు.

కూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని కీకాళీవట్టణమే కాలపట్టణము కావచ్చు నను బలమైనవాద మున్నది. కాని దానికిని కేసభ్యంతరము లేకపోలేదు. వేతేదియు సరిపడక పోయినప్పుడు దీనినిగుఱించి విచారింప వచ్చును.

శ్రీనాథమహాకవియొక్క కవితత్వమును లోతుగాఁ బరిశీలించిన వా రాతఁడు గోదావరిజిల్లాప్రాంతపునా డని పలుకుచున్నారు. చిలుకూరి పావయ్యశాస్త్రిగారు? “శ్రీనాథుని రచనలలో గానవచ్చెడి వాక్యవిన్యాసపద్ధతిని, మాండలికపదముల కూర్పును బరికించి, యతను భీమనాండలిలోఁ బుట్టి పెరిగినవానిగ నె భావించుట భావ్యమని నా మనవి” యన్నారు. ఏకవిదై నను సత్యముపయోగించిన మాండలికములనుబట్టి యతని స్వస్థలమును సుమారుగా నిర్ణయింపవచ్చును. అట్లే శ్రీనాథునిశిల్పజాలమును గుర్తించినచో నాతఁడు గోదావరిజిల్లా వాడని తేలుచున్నది.

5. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ ప్రక. సం 51 పంచి 3-4. అంతియొగాక పేటూఁ ప్రభాకరశాస్త్రి గాఁ వాదనకుడ వచ్చెయున్నది.

6. కాలీవట్టణ మనకల్లమును కాలపట్టణముగా శ్రీనాథమహాకవి కాలమున లోపముచేసి శ్రీనాథమహాకవి ఛందోనియమమునఁ జేసి ప్రయోగించునా యను విషయమును పండితలోకము నిర్ణయింపవలెను. అట్లు ప్రయోగింపబడనేరదని నా దృఢమైన నమ్మకము—చేతుమక్క ఆచ్యుతరావుగాఁ విజయనగరరాజ్యముదలి ఆంధ్ర రాజ్యాయుధాత్తము, మొదటిభాగము, పుట 24 లోని అక్షోహాపిక.

7. ఆ. సా. ప. ప. సం 52-53 పందికలు 5-6, పుట 67

జన్మస్థలనుండలి యభిమానమును బట్టి శ్రీనాథుడు భీమేశ్వర పురాణమును తెనిగించినా దనవచ్చును. అతనికి నాప్రాంతమందలి భాగోళికవిషయములు సూక్ష్మముగాఁ దెలియును. అది యట్లుండగా శ్రీనాథుని తల్లి పేరు భీమాంబిక. అది భీమేశ్వరస్వామి పేరు కదా. ఆమె భీమమండలిప్రాంతముది కాబట్టి యా పేరు వచ్చినది.

శ్రీనాథునిది భీమమండలి మైనచో నాప్రాంతమున నతని స్వ గ్రామముగా నుండఁదగినది యేది? పురాతనకాలమునుండియు భీమమండలి లోని వగు దక్షారామ పితాపురప్రాంతములు ప్రసిద్ధి వహించినవి. ఆంధ్రచక్రవర్తి హోలునికాలములో దక్షారామచరిత్ర పేరుపొందినది. పితాపురమే పౌద్ధజాతకములోని పిట్టపుర మనియు, నచ్చటికుక్కు-రేశ్వర స్వామి సందర్శముగా పిట్టపురము పితాపుర మైనదనియు కొందఱు పాదించుచున్నారు. ఆ ప్రాంతమందలి సముద్రతీర మంతయు ప్రసిద్ధి గాంచినది. తీరమున చొల్లంగి, ఉప్పాడ, కోరంగి, నీలపల్లి, ఇంజరము మొదలైన రేవుస్థలము లున్నవి. పితాపురప్రాంతము క్రీ. శ. 210 లో శాతవాహనపాలకులక్రింద నుండినదని కొడవలిశాసనము చెప్పుచు న్నది. ఏడవశతాబ్దములో కోరంగి కళింగ దేశమున ప్రసిద్ధ మైనరేవు. ఆత్రేయినది యనుపేరు గలగోదావరిపాయ సముద్రమున గలియు చోటున కోరంగి యున్నది. దానిప్రక్కనే నీలపల్లి యను మఱియొకరే వున్నది. నీలపల్లి యన్నను, నీలపల్లి యన్న నిదియే. ఇది పిమ్మట కాలమున కోరంగికంటెను ప్రసిద్ధిని పొందినది. పదునెనిమిదవ శతాబ్దములో¹⁰ నాంగ్లేయుల ముఖ్యవ్యాపారరేవులలో నిది యొకటి. 1870 ప్రాంతములో నుండిన ఓగిరాల జగన్నాథకవి¹¹ యీగ్రామవాసి.

8. ఆ. సా. ప. ప. పం 52-53 నుండియు 5, 6, 1, 2 పుట 67

9. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి ఆంధ్రచరిత్ర మొదటి సంపుటము, పుట 24

10. ఆ. చా. ప. సంస్థ పత్రిక, జూలై 1932, పుట 43

11. కం. వీరేశలింగకృతాంధ్రకవుల చరిత్ర పుట 608

శ్రీనాథునికి తెలుగుభాషమీద నెంతప్రేమయో సంస్కృతము మీద కూడ నంతే. మనకవులు స్థలముల నేళ్ళ కొండల గ్రామముల పేళ్ళను¹² సంస్కృతభాషలోని కనువదించుకొన్నారు. కొండలు తమ పేళ్ళను సంస్కృతములోనికి తర్జుమా చేసుకొన్నారు కూడ. గాలి నగ సయ్యగారు ప్రభంజనము, అహోబలస్వామిగారు రయినాడట! చింతల పూడి ఎల్లన్నమహాకవి తన పేరు బాగులే దని¹³ అనంతయ్యయైనాడు. శాసనములలో కొండపీటికి సంస్కృతనామము శైలపురము.

కొంతవఱకు నీ కోవకు చెందినవాడే శ్రీనాథమహాకవి కూడ. క్రీడాభిరామములో వినుకొండ శ్రుతవర్వత మైనది. కాశీఖంధములో చిలుకనగస్సు కీరాంధోనిధి మైనది. అట్టివాడు తన స్వస్థలమునకు మఱి యొక పేరు పెట్ట డనగలమా! అతని స్వగ్రామము నీలవల్లి (నీలంపల్లి) అది రేవుస్థలము. దానికి భాషాంతరీకరణము కాలవట్టణము లేక కాల్వట్టణము. ఇది భీమమండలిలోని స్థలమే. పల్లికి పట్టణము భాషాంత రీకరణ మగునా యని సందేహపడ వలదు. పట్టణ మనగా సముద్రపురే వని సంస్కృతభాషోధికశాస్త్రపరిభాష. కాబట్టి కాల్వట్టణ మని చెప్ప బడుటలో విచిత్రమేమియు లేదు.

కమలనాథయ్య నీలవల్లికరణము (కాల్వట్టణాధీశ్వరుడు). అట్టి సందర్భములలో శ్రీనాథుని భీమమండలములోని ప్రత్యంగుళముమేర నెఱిగియుండుటలో వింతలేదు.

12. సంస్కృతభాషానికి భాషాంతరీకరణమవడిన కొన్ని పదముల లాఠితామ మందూః ఈశ్వరదత్తుగారు చేసినారు. పిష్టపురము = పీఠికాపురము; డాకిరేయి = ద్రాక్షారామ; తెవార = విజయవార; ఓరుగల్లు = ఏకశిలాగరము; కందుకూరు = కందపురము; నిరుమానూరు = నైరామణ్యము; కర్నూలు = కందంబోలు; పెను కొండ = భువనైలము; ఆర్కేలనాడు = మట్టనాస్రప్రదేశము; బిలి-చాగుకల్ల; కొంపి చెఱువు = పంకకటాకము; మాల్ కౌడ్ = మ్యాథ్కౌటము (చిత్తీసెంటిక, పుట 101)

13. పెంజీశ్వర విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థుల ఉపయోగం 1 వంతులో నేను వ్రాసిన వ్యాసమును చూడండి.

నీలవల్లికి కొంతదగ్గరలోన బెండపూడిగ్రామమున్నది. అందు కోట గలదు. బెండపూడి యన్నయ్యస్వగ్రామ మాయూరె. కాబట్టి శ్రీనాథుని, సన్నయ్య కుటుంబములు పూర్వమునుండియు పరిచయస్థులుగా నున్నారని గ్రహింపవచ్చును. పిమ్మట వారు కాకతీయుల ప్రభుత్వములో చేరినారు. ఆ పరిచయము ముదిరినది.

శ్రీనాథుని కర్ణకతాబ్దము పిమ్మటివాడైన చింతలపూడి ఎల్లన్న (1480 - 1550) 'మా శ్రీనాథున్ కవితాసనాథున్' అని పేర్కొన్నాడు. అతడు భీమమండలిప్రాంతపు వాడని కొందఱు విమర్శకుల భావము.

శ్రీనాథుని యింటిపేరు మనకుఁ దెలియదు. స్వగ్రామములె యింటి పేరుగా నున్నవా రెందఱో యున్నారు కదా! ఇతని యింటిపేరు నీలంపల్లివారా? ఆ ఇంటిపేరు గల నియోగు లమలాపురముతాలూకాలో నివ్వకున్నారు.

శ్రీనాథమహాకవి వైదికియో? నియోగియో? ఆ కాలములో నియోగి యనగా వృత్తి గలవాడని మాత్రమే యర్థము. అతఁడు ప్రభుత్వాధికారి లేక సేవకుడు కూడ కావచ్చు. రాజ్యములో డెబ్బది రెండు నియోగముల వారుండెడివారు. వారిలో గణక, లేఖక, పేరాణిక, పురోహిత, జ్యోతిష్కేత్యాదులున్నారు. ఇంక నియోగు లెవరు, వైదికు లెవరు? ఆవిభేదములు తరువాత కాలములో సంఘములో పుట్టిన దుర్మాంశములు. కాని యా మహాకవియొక్క యుద్యోగాది విషయములను బరిశీలింపవచ్చును.

శ్రీనాథుడు విద్యాధికారి లేక విద్యాపరీక్షకునిగా నుండినాడు. అతఁడు వ్రాసిన శాసనపాఠములలో 'విద్యాధికారి శ్రీనాథో' యని లిఖించుకొన్నాడు. దీనికి కావలసిన యుద్ధతలు సామాన్యమైనవి కావు.

శ్రీనాథునికి నించు మించుగా సమకాలికుడైన కొఱవిగోపరాజకవి తాను వ్రాసిన సింహాసన ద్వాత్రింశిక యను ప్రబంధములో

పరీక్షాధికారియగ్న తలను వర్ణించుటయె కాక చిన్నకథనుకూడ యల్లి నాడు-

క. ధర గల పురాణముల, వ్యా
కరణముల, శాస్త్రముల, నిగమములఁ గవితం
బరిణతుడ మాశేవేంద్రుని
పురోహితుడ, జన్మసంజ్ఞఁ బురుహూతుండన్.

గీ. అధిపు కొలువున వేఁ బరీక్షాధికారి
నగుటఁ జేసియు, నొక విప్రుఁ దెగడి పుచ్చి
యట్టికిఁడున నిగ్గసం జైన యడవిఁ
జచ్చిగతి లేక బ్రహ్మరాక్షసుడ నైతి.

(సింహా. ద్వి. భా. ఆ 6 ప 43, 44)

కాబట్టి పరీక్షాధికారి పండితుడే కాక పురోహితుడై యుండవలెను. అట్టియెడ నాతఁడు వైదికియో? నియోగియో? శ్రీనాథునికి నమకా లికు డని చెప్పదగిన కొఱవి గోపరాజు శ్రీనాథునిచేత దెబ్బతిని యా కథను తనపుస్తకములోని కెక్కించినట్లుగాఁ గనఁబడుచున్నది.

ఆ కాలములోఁ బురోహితులు తమ పేరుచివరను విధిగా భట్టు శబ్దమునుధరించుచుండిరి. ఆవిషయ మేకామ్రనాథుని ప్రతాపచరిత్రనుఁ జూచినచోఁ దెలియును. శ్రీనాథుఁడు తన్ను గుఱించి శ్రీనాథభట్టు నని చెప్పుకొన్నాడు. కాబట్టి యాతఁడు పురోహితవంశములోనివాఁ డని చెప్పవచ్చును. అతఁ డాఱువేలవాఁడు మాత్రము కా డని కొఱవి గోపరాజయొక్క కవిస్తుతిని జూచినఁ దెలియును.

చ. అనఘు హాశక్కిభాస్కరు మహామతిఁ బిల్లలమట్టి పెద్దిరా
జును చినవీరరాజుఁ గవిసోమునిఁ దిక్కనసోమయాజిఁ గే
తనకవి రంగనాథు నుచితజ్ఞుని నెఱున, నాచిరాజు సో
మన నమరేశ్వరుం దలతు మత్కులచంద్రుల సత్కవీంద్రులన్.

పురోహితు లని కాబోలు నీ జాబితానుండి నన్నయభట్టు శ్రీనాథ భట్టులు తొలగింపబడినారు. ఆఱువేలశబ్దమును బరిశీలించగా నిట్లు గనబడుచున్నది. అది సంఖ్యావాచకముగాక ప్రదేశనామముమాత్రమే. ఇప్పటి 'ఏఱు' శబ్దముయొక్క తొలిరూపము 'ఆఱు'. ఇది యిప్పటికి నరవములో వాడుకలో నున్నది. ఆఱువేలనాటిలోని వేలశబ్దమునకు సముద్రప్రాంత మని యర్థము. కాబట్టి నది, సముద్రతీరముచేరిన స్థల మాఱువేలనాడు. ఇది కృష్ణాముఖద్వారమునకు దక్షిణభూమియై వేల నాటిలోని భాగము కావచ్చును. అట్లది స్థలనామమే గాని మతీయుకటి కాదు. దాని తరువాతిపరిణామము వేరుగా నుండవచ్చును. అది వేరు కథ. కాబట్టి శ్రీనాథు డాఱువేలనాటివాడు కాదు, పాకనాటివాడు కాదు.

భీమమండలిలోని వారోరుగంటిలో నెట్లుద్యోగములను సాధించి రనుసందేహము కలుగవచ్చును. కాని యాకాలములో భీమ మండలిలోని వారోరుగంటిని చేరుట చాల సుఖపు. ఈ కాలమందు రైలుప్రయాణమెట్టిదో, యాకాలమందోడ పడవప్రయాణము లట్టివి. గోదావరిలో పడవ యెక్కినచో నోరుగంటికి పదియానుడల దూర ములో నున్న మంథెనను జేరుదురు. పిమ్మట నక్కడకూడ నేళ్లుగలవు. వాటివీరిద నోరుగంటికి బోవచ్చును. నాట్యప్రయాణము బహుస్వల్ప ముగా నుండును.

ఏటిలో సులభముగా ప్రయాణము చేసి చేరుకొనుటకు వీలుగా పట్టణాదులు నదులతీరమున వెలసినవి. నదివీరిదవలెనే సముద్రము మీద సబురుచేసి సముద్రతీరపట్టణములను చేరుకొనెడివారు. కాబట్టి యెన్నియో రేవుపట్టణములు సముద్రతీరమున పుట్టినవి. వానిలో కొన్నియూర్లు రైలు పుట్టినపిమ్మట నాశనము లైనవి.

శ్రీనాథుని నామము శైవనామము కాదా? శ్రీపర్వతము, శ్రీగిరి యనునవి మల్లికార్జునుని శ్రీశైలమును తెలుపును. శ్రీపతి

యనిన మల్లికార్జునుడు కదా! శ్రీవతియే శ్రీనాథుడు. అది శైవ నామముగాక మరేమగును! పిమ్మటి కాలములో కొన్నిటి యర్థములు కొంతవఱకు మారినవి. అది పేరు విషయము. కమలనాథునిపేరు వైష్ణవము. శ్రీనాథుని పేరు శైవము. ఇది యద్వైతలక్షణమును సూచించుచున్నది. శ్రీనాథునికి శైవమునం దభిమానము మిక్కుటముకదా. అట్టి పాక్షికాభిమాన మద్వైతమందె కలదు. శైవము వైదికమతముకంటె ప్రాచీనమైనది.

ఆనాటి మత సంప్రదాయములు

ఆనాటి మతసంప్రదాయములనుఁ జర్పించుటకు ముందుగా నొక రిద్దఱు మహాకవులచరిత్రలను సంగ్రహముగాఁ జెలుసుకొనవలసియున్నది.

కాకతీయులనాటి చరిత్ర నేకామనాథుఁ డను నాతఁడు ప్రతాప చరిత్ర యను పేరిడి యొకవచనకావ్యమును సంగ్రహముగా వ్రాసెను. పుస్తకము చిన్న దై నను ప్రయోజనము పెద్దది.

శివతత్త్వసార మను నాంధ్రపద్యస్తవగ్రంథమును వ్రాసిన పండిత మల్లికార్జునారాధ్యుని కాలమును గనుగొనుటకు చారిత్రకాధారము లున్నవి. కావున నాతనికాలము 1120-1190 మధ్య నని స్థూలముగా నిర్ణయింపబడినది. ఆకాలమందు రాజ్యమునుఁ బాలించుచున్న గణపతి దేవచక్రవర్తికి మల్లికార్జునపండితుడు గురువుగా నుండెననియు, రెండుగ్రామములనుఁ బొందెననియు ప్రతాపచరిత్రలో గలదు. గణపతి రాజ్యకాలము 1198 నుండి 1261 వఱకును. కాబట్టి మల్లికార్జున పండితు డాతఁతాబ్దము కడవటివఱకు జీవించియున్నాడని చెప్పనొప్పును. అప్పటికి నాతని కాలము 1180 నుండి 1200 వఱకు నని సుమారుగా నిర్ణయింపవచ్చును. అతఁడు గ్రహించిన రెండుగ్రామముల తాలూకు కాసనములు నేటివఱకు బైటపడలేదు.

మల్లికార్జున పండితునికి పిమ్మటవచ్చిన యొక మహాకవి పాలకురికి సోమనాథుడు.

ప్రతాపచరిత్ర¹⁴ కర్తయైన యేకామ్రనాథుఁ డాతని శిష్యుడనని, తన గ్రంథములోనె వెల్లడించుకొన్నాడు. ఆశిష్యుడు వ్రాసిన వ్రాతలలో నదృశ్యతలను దిగవిడిచిన నమ్మదగిన యంశములు పెక్కుగలవు.

పాలకురికి సోమనాథుడు రెండవప్రతాపరుద్రుని కాలము (1296-1324) నాటివాఁ డనియు, మహమ్మదీయులు కాకతీయ సామ్రాజ్యముపై దాడి పెడలేద రని గ్రహించినవాడై, దక్షిణముగా బోయి యుండె ననియు ప్రతాపచరిత్రలోఁ జెప్పబడినది. ఈ గ్రంథములో నాతని మరణనిషయము లేకుండుటచే నిది యంతకుమున్నె రచింపబడినదని తలపవచ్చును. సోమనాథమహాకవి 1280-1340 మధ్య జీవించి యుండవచ్చు నని విమర్శకులు¹⁵ నిర్ణయించిరి. కావున యథావాక్కుల నన్నమారాధ్యుడు- సర్వేశ్వరశతకకర్త (1242 ప్రాంతం) పాల్కురికి సోమనాథునికి పూర్వపువాడే కాని వెనుకవాడు కాదు.

పింగళి ఎల్లకవి (1590-1620) తోభ్య చరిత్రను వ్రాసినాడు. అతఁడు కవిస్తుతిలో-

సీ. భక్తిమై రేచుకప్రమథోత్తము సుతించి,

మాయదేవాహ్వయు మహిమఁ బొగడి

చెలగి యథావాక్యముల నన్నమయగారి

భజియించి మ్రొక్కిడి పాలకురికి

సోమనగారి బ్రస్తుతి చేసి.....

14. ఏకామ్రనాథుని ప్రతాపచరిత్రము చక్రతాంశముల గని దీని విపుల వివరణతో నమ్మకేపినచో చక్రతమను వాక్యాయుజునకును మిగుల మేలు.

15. పాల్కురికి సోమనాథుడు 1280-1340 ప్రాంతపువాడని యంగీకరించిన వారు చిరుకూస నారాయణరావు, మల్లింపల్లి సోమశేఖరశర్మ, చాగంటి శేషయ్య, నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, వేదము వెంకటకృష్ణశర్మ గార్లు, దాని సంగీకరించినవారు నేలటూరి ప్రభాకరకాశ్రీ, బండారు రమ్యయ్య, నిడదవోలు వెంకటరావుగార్లు.

యని వ్రాసినాడు. ఆ యిద్దఱు మహాకవుల కాలక్రమము నెఱిగియె
యట్లు వ్రాసినా డని తోచుచున్నది. అన్నమయ్యకు యథావాక్కుల
యనునింటిపేరు. అతని కాలమునుండి గాక, యంతకు ముందునుండియె
యున్నట్లు భావింపవచ్చును.

శ్రీ శంకరాచార్యులవా రవతరించుటకుముందు మన దేశములో
దేవతల యారాధనలోను, తత్త్వచింతనలోనుఁ కూడ విశేషలోప
ముగా నుండెడిది. ఆచార్యులవా రద్వైతమతమును స్థాపించి సాకార
దేవతారాధనలో ముఖ్యముగా శివకేశవులలో నొకరికంటె నొక
రెక్కువ యనుభావమును నిరసించిరి.

రామానుజాచార్యు లద్వైతమువల్ల దేవతారాధనలోని సమ
రసతను గ్రహింపక విశిష్టాద్వైతమును విష్ణువాక్కుడే దేవుడనుసిద్ధాంత
ములను బయటపెట్టెను. దాని దుష్ఫలితములు వెంటనే కనబడినది.
శైవమతసంప్రదాయములో నొకభాగము వీరత్వమును చాల్చినది.

బండారు బసవస (1126-1168) వర్ణభేదములు లేనిశైవమును
బ్రచారముచేసినాడు. అతని సిద్ధాంతములోఁ దృప్తి చెందని పండిత
మల్లికార్జునుడు (1130-1200) వర్ణభేదములు విడువని వీరశైవమును
బోధించినాడు. దీనికి నారాధ్యమతము లేక వీరమహేశ్వర మని
పేరు.

క. శివ! నిన్నును వేదములను,

శివభక్తుల బ్రాహ్మణులనుఁ జెడ నాడెడు పు

ణ్య విహీను డభోగతి బడి

యవరశవరకాగ్నిబాధ లందు మహేశా!

(శివతత్త్వసారము 287 పద్యము)

అని శపించినాడు. అతఁడు స్థాపించిన మతమునకు లింగభారణము
తప్పని సరి కాదు.

బసవన స్థాపించిన వీరశైవ సంప్రదాయమునకు లింగాయతమత మని పేరు. దీనిలో వర్ణవివక్షత లేక రెండే వర్ణము లుండును. జంగములు లింగాయతులు, ఇది కన్నడ దేశములో వ్యాపించినది.

తెలుగు దేశములో వర్ణ భేదము లేని శైవమతము కాని, వీర శైవమతము కాని లేదు. ఇక్కడ జంగములు¹⁶ శూద్రకులము మాత్రమే. లింగబలిజలు లింగమును ధరింతురు. బ్రాహ్మణులలో లింగమును ధరించినవారు లింగధారులు. లింగమును ధరించినవారు మిగత వర్ణములలోఁగూడ గలరు. పండితారాధ్యసంప్రదాయము లైనవారారాధ్యులు. వీరికిని, లింగధారులకును శివపూజావిధానములో భేదములున్నవి.

బసవన గాని, పండిత మల్లికార్జునుడు గాని, స్థాపించిన మత సంప్రదాయములు ద్వైతములు. వీనిలో శివుడు పశుపతి. మిగతవారు పశువులు.

దీనిలో విష్ణువు వీరశైవుఁడు మాత్రమే యని పాల్కురికి సోమనాథుడు తాను రచించిన చతుర్వేదసారములోఁ (పుట 87) చెప్పినాడు.

పాల్కురికి సోమనాథుడు శ్రీశైవ మల్లికార్జునస్వామి భక్తుడు. అతఁడు శివభక్తుల చరిత్రలను వ్రాసిన మహాకవి, స్వచ్ఛమైన బ్రాహ్మణుడు. పిమ్మట నారాధ్యమతసంప్రదాయము ననుసరించినాడు. వెనుక నుదహరించిన గొఱవి గోపరాజయొక్క కవిస్తుతి పద్యములోఁ బేర్కొనబడిన సోమన యితఁడే యైవచో నాత డద్వైతిగా నుండినప్పుడు కొన్ని గ్రంథములను వ్రాసె ననిఁ జెప్పవలసివచ్చుచున్నది.

పాల్కురికి సోమనాథునికి పండిత మల్లికార్జునుని మీదకంటె బసవనిమీద నెక్కువగౌరవము. అతను శివభక్తుడే కాని సందీశ్వరుడన్న ప్రత్యేకవిశ్వాసము. కావున నంది స్తోత్రముచేయుచు ప్రత్యేక

ముగా వృషాధివశేతకమును వ్రాసెను. దీనిలో బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా! యననది మకుటము. దీనిలోని బసవశబ్దము బండ్లబసవనది కా దని తెలుపుటకై వృషాధిపయను పదమును గూడ చేర్చెను. ఈశేతకములో నందతీర్థ క్తులతో బాటు మల్లికార్జునుని, బసవ ననుఁ గూడ స్తుతించెను. సోమనాథుని మఱియొక గ్రంథము చతుర్వేద సారము. దాని మకుటము 'బసవలింగ'. దానిలో బసవనకు, నందికి పదేదముగా పద్యములు లేకపోలేదు. బసవన యనగానే నంది యనియె సామాన్య మైన యర్థము. శంకరాచార్యులవారు శివునియొక్క యవ రావతార మని మనము భావించవచ్చును. అంతమాత్రముచేత శివున కున్న పర్యాయపదము లన్నియు నాచార్యులవారికి చెల్లవు. అట్లే బసవన నందీశ్వరుని యవతార మని యాతనిభక్తులు భావింపవచ్చును. కాని నందియొక్క పర్యాయపదము లన్నియు నతనివి కావు.

సోమన యారాధ్యబ్రాహ్మణుడు క్షితిని ముప్పదిరెండు సీస పద్యంబులు సరసోక్తిగాఁ బాలకునికి సోమ

గీ. నాథుడననొప్పు నారాధ్యనవ్యమూర్తి

యభిలషేదపురాణకాస్త్రాది విదుఁడు

వీక్షైవ సభాయోగ్య విదితముగను

జెన్నమల్లెకు ప్రితిగాఁ జెప్పెనిట్లు.

బసవనకు ముందున్న భక్తులను గూడ నాతఁడు స్తుతించెను. వారందఱును లింగాయత మతస్థులు కారు కదా! సోమనాథుని పూర్వ చరిత్ర కారునిగా గణించుట మేలు.

సోమన స్వతస్సిద్ధముగ స్మార్తబ్రాహ్మణుడు. అతడు తొలుత వ్రాసిన¹⁷ భక్తస్తవములో బండ్లబసవనప్రశంసలేదు. దానికి పూర్వము వ్రాసిన గ్రంథావళిని గుఱించి మనకుఁ దెలియలేదు. కాని యారాధ్యుడైన పిమ్మట బసవనగోతుగ్గడ, భృంగిరిటి గోతుగ్గడ నని

చెప్పకొన్నాడు. అతని తొలిగోత్రము బైటపడలేదు. పరిశోధన యవసరము.

సోమనాథుడు నిట్టి మతసంబంధము లగుపల్లటీలనుఁ గొట్టగా 'వతితు' డని పేర్కొనబడినాడు. ఏ దయిన నాత డారాధ్యుడే కాని మఱియొకడు కాడు.

రెండవప్రతాపరుద్రినినాటి కులములు ప్రతాపచరిత్రలోఁ బేర్కొనబడినవి. బ్రాహ్మణులతో బాటుగ వస్తాదశవర్ణములు వివరింప బడినవి. వానిలో శివవిప్రాలు మహేశ్వరులు నున్నారు. బలిజలు మూత్రము చెప్పబడినారు. జంగములప్రశంస లేదు. క్రొత్తగా బయలుదేరిన వీరశైవమును గుఱించి యేమియు లేదు. ఇది పేరునకు మూత్రమే యుండి యుండవచ్చును.

శ్రీనాథుని తాత పాల్కురికి సోమనాథునికి సమకాలికుడు. కాన కమలనాథుడు తనమనుమ డైన శ్రీనాథునికి సోమనాథుని నిజ వృత్తాంతమునుఁ దెలిపి యుండవచ్చును.

శ్రీనాథుఁ డద్వైతబ్రాహ్మణుఁడు. శైవమందు పక్షపాతము సహజము. అతఁడు పండితారాధ్యచరిత్రను వ్రాసినాడు. కాని బసవసచరిత్రను వ్రాయలేదు. బసవససంప్రదాయము తెలుగుదేశపు పడమటి యందులలోనె కొంత కనబడుచున్నది. ఆ మహాశివకి శివకేశవులయందు భేదము లేదు. కాశినుండి వచ్చిన వ్యాసుఁడు పితాపురములో కుక్కురేశ్వరునితో బాటు కుంతీమాధవస్వామినిఁగూడ పూజించెను. శ్రీనాథుడు శైవకథలనె కాక పంచనందనచరిత్రయను కృష్ణచరిత్రనుఁగూడ వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది. వల్లభాభ్యుదయ మను పుస్తకములోని వృత్తమేదియో! పోతన వీరభద్రవిజయమును, భాగవతమును గూడ వ్రాసినాడు. అతఁడు శివుని ధ్యానించుచుండగారాముడు కనబడినాడట!

కవి తాను వర్ణించువానితో తాదాత్మ్యము చెంది చెవ్వమాట లాతని స్వీయభావము లనుటకు వీలులేదు.

వీరశైవకవులు, స్మార్తకవులు గ్రహించిన వాఙ్మయమూర్తులు లేరా? ద్విపదను వీరశైవకవులు, నుదుతర పద్యగద్య ప్రబంధము లను స్మార్తకవు లభిమానించినట్లుగాఁ కనబడుచున్నది.

శ్రీనాథుఁ డద్వైత కవి యగునా, కాదా యనువిషయమును రుజువు చేయజాలిన యొకయంశ మేమనగా సద్వైతకవులు తమ కవి స్తుతులలో సద్వైతులు కానివారిని చేర్చలేదు. కవిస్తుతులలోని కెక్కిన శ్రీనాథుఁ డద్వైతకవియే గాని యన్యుడు కాదు. కవిస్తుతులలో నిట్టి విగింపు కాలక్రమమున నడలుట సహజము.

పూర్వకాలముం దొకకవి కావ్యమును వ్రాయుటలో రెండు శక్తులుపనిచేయుచుండెడివి-ఒకటికవియిష్టము. రెండుకృతివతియిష్టము. ఈరెండింటియొక్క ఫలితము కృతి. కృతిభక్తయొక్క యిష్టమే ప్రధానముగా నడుచుచుండెడిది. పోతనవలె స్వతంత్రముగా గాని, భూర్జుటివలె నిర్లక్ష్యముగాగాని యుండినకవులు నవ్వుస్త. శ్రీనాథుడు శైవాభిమాని యగుటయు, రాజులుపూడ నట్లే యుండుటయు, నతని ప్రత్యేకాదృష్టమని చెప్పవచ్చును.

శ్రీనాథనుచోకవికి స్వదేశాభిమానమును, స్వస్థలాభిమానమును, మిక్కుటము. సప్తశతీలోని హాలునికి సప్తగోదావరులతో సంబంధ ముండుటచేతను పండితారాధ్యుడు తెలుగుదేశస్థు డగుటచేతను హరవిలాసములోని కిరాతాస్తునీయకథ, చిరుతొండకథను, నొకటి విజయవాడతో, మఱియొకటి కంచితో సంబంధ ముండుటచేతను; భీమేశ్వరపురాణము స్వస్థలమునందలి విషయ మగుటచేతను, పల్నాటివీర చరిత్ర తెలుగుదేశముది యగుటచేతను, నాయాగ్రంథములను రచించెనని చెప్పవచ్చును.

దైవధక్తికి తోడుగా నింతటిదేశధక్తి గల కవి మనప్రాచీనులలో లేడు. కవులతనిభాషను గాక, భావము ననుసరించి యున్నచో, తరువాతి తెలుగువాఙ్మయమద్భుతముగా నృద్ధిచెందెడిది.

నాటికిని నేటికిని శ్రీనాథమహాకవి యాంధ్రసాహిత్యములో నద్వితీయును.

శివలిలాద్దవము. (అంధ్రానువాదము)

శ్రీ దుహ్వారి సూర్యనారాయణతాస్త్రి

శ్లో॥ పూతం స్వతః పూతతరం తతో య
ద్గాంగం పయ శ్శంకర మానిసంగాత్.
త త్పాతు మాతుః ప్రణయాపరాధ
పాదాహతైః పూతతమం తతో నః ॥

తే. గీ. పూత మయ్య ముక్కంటి కొప్పున వసించి
పూతతరమయి, పొలయల్క పూను గిరిజ
తన్నులం బడుటను బూతతమము నగుచు
నొప్పుగంగాజలమ్ము మ మోముఁగౌత.

శ్లో॥ అశక్య మంగాంతరవ ద్విధక్తు
ముఖప్రమాణం కరణం య దంతః
సామాన్యభూతం శినయో స్త దేకం
సానుగ్రహం స్యా స్థయి గర్భదాసే ॥

తే. గీ. ఎంచి యితరాంగమటు విభాగించలేక
యేకమై యగురూపమై యెగుఁగు శివుల
యంతరంగ మాగర్భ దాసానుదాసుఁ
డైన నను బ్రోచుత మనుగ్రహమ్ము నెఱిపి.

శ్లో॥ అన్విష్య ఖన్నం నిగమా నశేషా
నమీనమీనం ప్రథమం స్మరామః
అన్విష్యమాణం నిగమై రశేషై
రంబ స్తుమస్తే వయ ముక్ష్మిమీనమ్ ॥

తే. గీ. నిఖలనిగమములను చానె నెమకి నెమకి
యలసి సొలసిన మీనముం దలఁప నేల ?
నిగమములచే నిరంతరాన్విష్యమాణ
మైన నీ నేత్రమీనము నంబ ! తలఁతు.

శ్లో॥ స్త న్యేవ కశ్చి త్కవయాంబధీవ
తాంబూలసారేణ పరో జనన్యా
అహం తతో ప్యన్నతి మాప్తు కామః
సేవే తతో ప్యన్నత ముక్ష్మికోణమ్ ॥

తే. గీ. అంబవనుఁబాలఁ గైతల నల్లె నొకఁడు
తల్లి తాంబూలరస మూని యల్లె నొకఁడు
వారికంటె నున్నతి పొందవలె నటంచు
నామె యున్నతదృక్కోణ మాశ్రయింతు.

శ్లో॥ అథే తనో రద్రుతామయో స్మీ
త్యహంయునా కిం ఫల మాదియూనా
గీర్వాణయోగీంద్ర ముపాస్మహే తం
సర్వాత్మనా శైలసుతాత్మకో యః ॥

తే. గీ. అగ్ధతనువున గిరిజ నే నైతి ననుచు
ఆదిపూరుషుడటు గర్వ మందనేల ?
పూర్ణగిరిజాత్మతఁ బుణికి పుచ్చుకొనిన
భవ్యగీర్వాణయోగీంద్రుఁ బ్రస్తులింతు.

శ్లో॥ కాలేన శంభుః కుల తావతాపి
కలా శ్చతుష్టప్తిమితాః ప్రణేన్యే
ద్వాసప్తతిం పాప్య సమాః ప్రబంధాన్
శతం వ్యథా దప్పయదీక్షి తేంద్రః ॥

తే. గీ. బ్రతికి చిరకాల మా పశుపతిమితమ్ము
గాఁ జతుష్టప్తికళా నే కడఁకఁ గూర్చు
సప్తతికె నూటికిని మించి సరసకృతులు
దీక్ష సంధించె నప్పయ దీక్షితుండు.

శ్లో॥ అనాహతోద్భూత మపాస్తథేద
మాద్యం శివ స్యాపయికం విదాతుః
నాదాభిధం పారగ మధ్వనాం త
దనుత్తరం జ్యోతి రనుస్మరామః॥

చ. మొదట ననాహతమ్మున సముద్భవమంది నిరస్తథేదమై
మొదలిట్టిదై మహానటునిమూర్తికె లభ్యము నౌచు, మోక్షపుం
బదవినిఁ బోవువారలకుఁ బారగమై, వినదస్వరూపమై
పాదలు ననుత్తరం బయిన పూర్ణమహస్సుఁ దలంతు నెమ్మదిన్.

శ్లో॥ సాహిత్యవిద్యాజయఘంట యైవ
సంపేదయస్తే కవయో యశాంసి
యథా యథా స్యాం ధ్వని రుజ్జహితే
తథా తథా స్యాన్తతి మూల్యభేదాన్ ॥

తే. గీ. కవులు సాహిత్యజయఘంటికానినాద
ములనె తమ యశస్సును జాటఁగలుగుచుండ్రు
వాన నెంతెంతగా ధ్వని ప్రకటిత మగు
సంతలంతలె మూల్యభేదాంతరములు.

శ్లో॥ యావత్కునేర్హార్ణవముక్తిబంధే
యావద్ధియః శ్రోతరికోమలత్వం
తానధ్వనౌ తద్వ్యతిభేదమూలే (ద్వ?)
తారత్వమాలంకృతికావదంతి॥

తే. గీ. కైతలో మార్ణవము శ్రోత్వ గణమసిషః
గోమలతయును నెందాఁకఁ గొఱతవడవొ
అందనుక భేదమూలకవ్యంగ్యకృతుల
కుచ్చదశ యంచు శాస్త్రంబు లూఁదివలుకు.

శ్లో॥ అస్మి నృహత్యస్తమితాస్యవేద్యే
విస్మత్వరే వీచితరంగరీత్యా
కావ్యధ్వనౌ జాగ్రతి దేహభాజాం
కర్ణం విశేయః కథ మన్యశబ్దాః॥

తే. గీ. విస్తృతమ్ము స్తమితాస్యవేద్యము నయి
వీచికాథంగరీతిని వెల్లివిరియు
ధ్వనివిషయమునఁ గవి శ్రద్ధఘానుఁ డగుడు
నితరశబ్దముల్ శ్రుతి కేల యింపు నింపు.

శ్లో॥ కీర్ణాని ఘంటాపథ ఏవ హంత
శబ్దార్థరత్నాని గిరాం సవిత్ర్యా
అత్యాదరా దామృతతాం కవీనాం
దృగ్గోచరం కస్యచి దేవ యాన్తి॥

తే. గీ. తల్లి వాగ్దేవి ఘంటాపథమ్ము నందె
చిమ్మె శబ్దార్థరూపవిచిత్రమణుల
సాదరమ్మునఁ గవులు చే సాచుచున్న
సందఱకుఁ గానఁబడ వందు వందు సుకృతి.

- శ్లో॥ ప్రియ స్తిరోభూత మహాప్రకాశః
పాపాఖండే స్వీవ చంద్రకాంతః
శబ్దేషు శబ్దా మిలితా శ్చరంతి
భాగ్యోత్తరాప్రత్యభిజానతే తాన్ ॥
- తే. గీ. కప్పవడినదీప్తులఁ జంద్రకాంతమణులు
ఉపలఖండములను గూడి యుండినటులు
శబ్దములఁ గూడి శబ్దముల్ సంచరించుఁ
బుణ్యులే వాని గుర్తింపఁ బోలియుండు.
- శ్లో॥ యానేవ శబ్దాన్వయ మాలపామః
యానేవ చార్థాన్వయ ముల్లిఖామః
తై రేవ విన్యాసవిశేషభవ్యైః
సమ్మోహయంతే కవయో జగంతి ॥
- తే. గీ. మనము ప్రతిదిన మనుకొనుమాట లేవియె
తడవుదు మొ నిత్య మెట్టియగ్ధములు ససిగ
వాని విన్యాసపూర్వకై భవముకతనఁ
గవులు జగములఁ దనియింపఁగలుగుచుండు.
- శ్లో॥ గాయంతి వీణా అపి వేణవోపి
జానంతి బాలాః పశవోఽపి చేదమే
కావ్యాని కర్తుం చ పరీక్షితం చ
ద్విత్రా భవేయ ర్నతు వా భవేయః ॥
- తే. గీ. జడము లగు వేణువులు యిన్నెరలును బాడ
పనులుఁ బసిపాప లానందపడుదు గాని,
కృతులు గూర్పఁగ వానిఁ బరీక్షింప
నిర్దురో మువ్వురో కలరేమొ? లేకొ.

శ్లో॥ సవ్యం వపుః శబ్దమయం పురానే
రథాత్మకం దక్షిణ మామసంతి
అంగం జగన్మంగళ మైశ్వరం త
ద్వంతి కావ్యం కథ మల్పపుష్పాః ।

తే. గీ. అథపునవ్యాంగమే సుకబ్దాత్మ, దక్షి
ణాంగ మథాత్మ మాటః గావ్యము శివాత్మ
మది జగన్మంగళాఘాయ యన్తుః డగునె
యల్పపుష్పాః సాధుకావ్యము రచింప.

శ్లో॥ స్తోత్రం ప్రవృత్తా శ్రుతి రీశ్వరం హి
న శాబ్దికం ప్రాహ న తార్కికం వా
బ్రూతే తు తావ త్కవి రి త్యభీష్టం
కాష్టాపరాసా కవితా తతో నః ॥

తే. గీ. శ్రుతి మహేశ్వరుఁ గొనియాడఁజొచ్చి యతని
దార్కికునిగ శాబ్దికునిగాఁ దలఁపలేదు
కవి కవి యటంచుఁ బదిఁబదిగా వచించె
నట్టి కవితయె పరమగమ్యంబు మాకు.

శ్లో॥ కర్ణం గతం శుష్యతి కర్ణ ఏవ
సంగీతకం పైకతవారీత్యా
ఆనందయ త్యంత రనుప్రవిశ్య
సూక్తిం కవే రేవ సుధా సగంధా ॥

తే. గీ. చెవిని బడి చెవియందె శోషించిపోవు
భవ్యగానము పైకతవారి పగిది
మాన్యకవిసూక్తి యమృతాయమాన మై, హృ
దంతరము చేరి యానంద మందజేయు.

శ్లో॥ పశ్యేయ మేకస్య కనే కృతిం చేత్
సారస్వతం కోశ మవైమి రిక్తమ్
అంతఃప్రవి శ్వాయ మవేక్షిత శ్చేత్
కోనే ప్రవిష్టా కవికోటి రేమా ॥

తే. గీ. చేరి యొకకవికావ్య మీక్షింతుమేని
శబ్దకోశమె శూన్యమానరణి దోచు
కోశముం దఱచితిమేని కొనకు నొక్క
కోణముం దుండు నీ కవికోటియెల్ల.

సాహిత్యచింతామణౌ సవ్యాఖ్యానే

దోషప్రకరణమ్

అథ ప్రబంధవర్ణనీయ వేంకటమహిపతిసూర్యరాయ మహారాజే
తరక్షుద్రనాయకప్రతిపాద్య కుకవికల్పనీయకవితామార్గప్రదర్శన వ్యా
కేస దోషా నిరూప్యంతే.

కావ్యనిరూపణాసంతరం గసాదినిరూపణే ప్రసక్తేపి ఉద్దేశానుసారేణ
దోషనిరూపణాయ సంగతి మాహ అభేతి. దోషనిరూపణస్య వర్ణనీయే
నాయకే2 నుచితత్వా తద్వైరిభూచాలవిషయత్వేన నిరూప్యంత ఇతి
భావః.

దోషనిరూపణమ్

శ్లో॥ హేతూ రసాపకర్షస్య దోష శృద్ధాఙ్గగోచరః॥

దోషసామాన్యలక్షణ మాహ. హేతు రితి. రసాపకర్షాచాదకత్వం
దోషత్వం. తదుక్తం కావ్యప్రకాశే ముఖ్యాంగహతి ర్దోష ఇతి. రసస్తు
ముఖ్య స్తదాశ్రయా ద్వాచ్య ఇతి శబ్దాఙ్గగోచర ఇతి విభాగపరః.

శ్లో॥ పదగో వాక్యగ శ్చేతి శాబ్దో ద్వివిధ ఉచ్యతే.

శబ్దాఙ్గగోచరత్వేన దోషం విభజ్య తత్రాద్య శ్శబ్దః పున ర్ద్వివిధ
ఇత్యాహ పదగ ఇతి. పదగతో వాక్యగత శ్చేతి ద్విభాస్యప్రవృత్తి రితి
భావః.

పదదోషాః

శ్లో॥ అన్యార్థచ్యుతసంస్కార సందిగ్ధ పదుషాణి చ

అసమ్మగ్ధ మథాశ్లేలం విరుద్ధమతి కృ త్తథా

అప్రయుక్త మప్రస్తావ్యం తథా క్లిప్తం నిరగ్ధకం

అప్రయోజక వేయాగ్ధగ్రామ్యగూఢా న్యసంతరం

అవిమృష్టవిధేయాంశ మశ్రుతీత మతిః పరం

పదదోషా ఇమే సప్తదశైవ సముదాహృతాః

రసప్రతీతేర్విభావాదిమూలత్వాద్విభావాదేర్వాక్యాభీవత్వా
ద్వాక్యానాం చ పదారబ్ధత్వా త్ప్రథమం పదదోషాన్నిరూపయితు
ముద్దిశతి అన్యార్థేతి.

అన్యార్థచ్యుతసంస్కారౌ.

శ్లో॥ య ద్రూఢిప్రచ్యుతం నామ త దన్యార్థ ముదీర్యతే
శబ్దశాస్త్రవిరుద్ధో య శ్చ్యుతసంస్కార ఉచ్యతే.

యథోద్దేశం లక్షయతి య దితిరూఢేః ప్రసిద్ధేః ప్రచ్యుతం య
త్త దన్యార్థ మవాచక మి త్యేకే. శబ్దశాస్త్రం వ్యాకరణం తద్విరుద్ధ
శ్చ్యుతసంస్కారః.

ద్వయ మపి యథా

శ్లో॥ శ్రీ సూర్యరామేంద్ర ! భవద్విపక్షం
ఘటాల్లికీర్త విజయేతి మూఢాః
ద్విత్యైః పక్షై ర్వాత్మికవేతనేన
స్తువంతి కేచి న్ముదితాః ప్రకాశమ్.

ఉదాహరణి శ్రీ సూర్యరామేంద్రేతి. అత్రక్షీరవాచకత్వేన ప్రయుక్తం
ఘటపద మవాచకం అప్రసిద్ధత్వాత్ విజయేతి విపూర్వస్య జి థాలోః
పరస్మైపదత్వేన ప్రయోగా చ్యుత సంస్కారః వివరాభ్యాం కేచి
త్యాత్మనేపదత్వనియమాత్ సుగమ మితరత్.

సందిగ్ధం పరుషం చ

శ్లో॥ సందిగ్ధం తన్మతం య తస్య త్సందిగ్ధాన్తప్రతీతికృత్
పరుషం నామ త ద్యత్సాన్య ద్విహితం పరుషాక్షరైః
సందిగ్ధపరుషే లక్షయతి సందిగ్ధం పరుషం చేతి.

ద్వయ మపి యథా :-

శ్లో॥ సూర్యరాయవిభుక్రోథా ద్భ్యుదృతా భవాదృశాం
విసశ్యతి కథాకాన్యాఖండితానతమంగళాః

లాఘవాగ్ధం ద్వయమప్యేకే నోదాహరతి సూర్యయేతి. అభ్యుదృతా
లక్ష్మిః. ఖండితం అనతం మంగళం యేమాం లేమాం సంబుద్ధయః.
అత్రపూర్వార్థే పదుషాక్షరైః ప్రతిపాదనా త్పరుషం. ఉత్తరార్థే ఖండిత
మఖండితం వేతి సందేహ స్సందిగ్ధం చేత్యుహమ్.

అసమర్థ మశ్లీలం చ -

శ్లో॥ యోగమాత్రప్రయుక్తం య దసమర్థం త దుచ్యతే
అశ్లీలం త దమాంగళ్యజగుచ్ఛా వ్రీడకారణమ్.

అసమర్థ మశ్లీలం సవిభాగం చ లక్షయతి యోగేత్యాదినా. యోగ
మాత్రప్రసిద్ధం శాస్త్రమాత్రప్రసిద్ధ మిత్యర్థః. మాత్రపదేన వాచక
శక్తివిరహః ప్రతిపాద్యతే. అమాంగళ్యజగుచ్ఛావ్రీడనాం కారణ
మశ్లీలముక్తవిధయాత్రివిధ మి త్యర్థః. యథా-

శ్లో॥ మేదస్విసీవారిధగవ స్మణిభి స్తర్పయ శ్రితాన్.

కాండప్పవృత్తం కరే కుర్వన్ రిపూన్ బుహి మహీపతే.

అత్ర మేదస్వి న్నితి జగుచ్ఛాకరం. తర్పయే త్యమంగళం. కాండేత్యాది
వ్రీడాకరం వారిధరవ దితి సముద్రవాచకత్వేన ప్రయుక్తం పదమసమర్థం
ఉదాహరతి మేదస్విన్నితి. వ్యాకరోతి అత్రేతి. మేదస్విన్ బలవన్! పవాన
న్నితి చ సింధావహత్వా జ్ఞగుచ్ఛాకరం “మేదో బవే వపాయాం”
చేతి హేమచంద్రః. తర్పయ సంత్పచ్చాన్ కురు. నివాసాంజలిభి స్తృప్తిం
కుర్వి త్యశుభావహత్వా దమంగళం. కాండప్పవృత్తం ధనుః శేఫాగ్ర మితి
వ్రీడాకరం. “ధను శ్శేఫాగ్రయోః కాండప్పవృత్తజ్ఞోఽభిధీయత” ఇతి
పదమంజరీ. ఇతి త్రివిధ మశ్లీలం వారిధర ఇతి మేఘవాచకస్య సముద్ర
పరత్వేన ప్రయుక్త త్వా దసమర్థమ్.

విరుద్ధమతికృత్ -

శ్లో॥ విపరీతార్థతీ రస్మా ద్విరుద్ధమతికృత్ సత్తం.

స్పష్టమ్. :- యథా

శ్లో॥ కాంభోజవృవతే పూర్ణ కామధ్వజవిలాకనాత్

హస్తప్రస్తాప్తధన్వానో భీతా ధావంతి తే భటాః.

అత్ర పూర్ణకామేతి సంబుద్ధ్యంతతయా వ్రయుక్తస్య ఉత్తరపదేన
సమాసమస్తత్వేన విరుద్ధప్రతీతే ద్విరుద్ధమతికృత్.

ఉదాహరణి కాంభోజవృవత ఇతి యోజయతి అత్రేతి. కామధ్వజ
శబ్దయోగవైరంతర్యేణ వ్రయోగా త్కామధ్వజత్వప్రతీతే ద్విరుద్ధ
మతికృ ది త్యవగంతవ్యమ్.

అవ్రయుక్త మప్రస్తాధం చ-

శ్లో॥ య దవ్రయుక్తం కవిభి రవ్రయుక్తం త దుచ్యతే

ప్రకృతానుపయుక్తార్థ మప్రస్తాధం త దుచ్యతే.

అవ్రయుక్త మప్రస్తాధం చ లక్షయతి యదితి :- యథా-

శ్లో॥ సూర్యరాయవిపక్షాఘా న స్ఫులోపి న దైవతః

విచిత్రం ద్వాదశార్థాగ్ధనయనస్య భవం గతాః.

అత్ర దైవత ఇతివ్రయోగా దవ్రయుక్తం. త్రిలోచన ఇతి

పక్షవ్యే ద్వాదశార్థాగ్ధనయనేతి సంఖ్యావిభాగస్య అనుప

యోగా దప్రస్తాధం.

ద్వయమ ప్రియదాహరణి సూర్యరాయేతి. అత్ర పూర్వార్థే “దైవతాని
పుంసి” వేత్యురసింహేన భాషితవై భాషికపులిగస్య తస్య కవిభి రనభి
హిత త్వా దవ్రయుక్తం త్రిలోచన ఇతి వివక్షితే ద్వాదశార్థం షట్
తదర్థం త్రిణీతి సంఖ్యావిభాగస్య అనుపయోగా దప్రస్తాధమ్.

క్లిష్టం నిరర్థకం చ-

శ్లో॥ క్లిష్టం తదర్థవగతి ర్దురదూరా యతో భవేత్
పాదపూరణమాత్రం య త్తన్నిరర్థక ముచ్యతే.

క్లిష్టం నిరర్థకం చ లక్షయతి క్లిష్ట మిత్యాదినా అర్థప్రసీతే రతిదూరత్వం
క్లిష్టం. పాదపూరణమాత్రప్రయోజకత్వేన నిరర్థకం. యథా-

శ్లో॥ ఇంద్రజామిత్రసౌదర్యవాహై ర్వాసో వనే హి వై
విధినా లాటితః ఫాలే సూర్యరాయారియోషితామ్.

అత్ర ఇంద్రజో అస్తునః, త స్వామిత్రం కర్ణః, తస్యసౌదర్యో యమః,
తస్యవాహో మహిషా ఇతి వ్యవహితార్థగతే క్లిష్టం హి వై శబ్దద్యోత్య
యోః కయోశ్చి ద వ్యర్థయో రస్వయాభావా త్పాదపూరణమాత్ర
ప్రయోజకత్వేన నిరర్థకత్వమ్.

ఉదాహరతి ఇంద్ర ఇతి వాసుర్వాన్ క్లిష్టత్వం నిరర్థకత్వం చ దర్శయతి
అత్రేతి. అమిత్ర మనుహ్యత్.

నేయార్థ మప్రయోజకం చ-

శ్లో॥ స్వసంకేతప్రసిద్ధార్థం నేయార్థం పరికీర్త్యతే
తదప్రయోజకం య త్స్యా దవిశేషవిభాయకమ్.

నేయార్థ మప్రయోజకం చ లక్షయతి స్వసంకేతేత్యాదినా వ్యత్యస్త
వర్ణన వచన స్వసంకేతితప్రసీతిర్లక్షణ యేతి వత్తవ్యం. తత్ర ప్రవిణాది
శబ్దవన్నిరూఢి ర్నిమిత్తం నాపి “గంగాయాం ఘోష” ఇత్యాదివ
త్ప్రయోజనం. కింఁ స్వసంకేతమాత్రం అత స్తత్రాశక్తేయం లక్షణో
పేక్షణీయా నిరూఢా లక్షణాః కాశ్చి త్సామర్థ్యాభిధానవత్ క్రియంతే.
సాంప్రతం కాశ్చి త్కాశ్చి న్నైవత్యశక్తిత ఇ త్యాచార్యై స్త స్యా
నిషిద్ధత్వా దతో నేయార్థ మిత్యవగంతవ్యం. సుగమ మితరత్. యథా-

శ్లో॥ కాంభోజవసుధానాథ కిం బ్రవీమి పురం తవ
పితవ్రకర సంకీర్ణం వశ భోగైషిధి ర్వృతం.

అత్ర పితవశతద్రావణ్యవ్యత్యాసేన కపిశవ త్వప్రతీతి సంకేతపరా. తతో
నై యార్ధకం పితవ్రకరసంకీర్ణ మభితః ముటిలాధిప మితి పాతేన ముటిలాధిప
మితి విశేషానాథాయకత్వా దప్రయోజకం.

ఉదాహరణి కాంభోజేతి అత్ర దోషం యోజయతి అత్రేతి.

గ్రామ్యం గూఢార్థం చ-

శ్లో॥ పామరవ్యవహారైకప్రసిద్ధం గ్రామ్య ముచ్యతే
ప్రయుక్త మప్రసిద్ధార్థే గూఢార్థం పరికీర్త్యతే.

గ్రామ్యగూఢార్థే లక్షయతి పామరవ్యవహారేత్యాదిన్. ఇంగాలవ త్పా
మరవ్యవహారసిద్ధం గ్రామ్యం. అప్రసిద్ధార్థనియుక్తం గూఢార్థం యథా-

శ్లో॥ విసీలగల్లరదనా శోణితాలకరూషితాః

దేశాన్నిష్కాసితా స్సూర్యరాయేందరిపుయోషితాః.

అత్ర గల్లపదం కపోలపరత్వేన గ్రామ్యం. శోణితేతి రక్తే ప్రసిద్ధస్య
పాటలత్వేన ప్రయోగా ద్గూఢార్థం ఉదాహరణి విసీలేతియోజయతి
అత్రేతి.

అవిమృష్టవిధేయాంశకం-

శ్లో॥ అవిమృష్టవిధేయాంశం గుణీభూతవిధేయకం.

అవిమృష్టవిధేయాంశం లక్షయతి. అవిమృష్టేతి. అవిమృష్టః ప్రాధ్యానేన
అనిర్దిష్టో విధేయాంశో యత్ర త దవిమృష్టవిధేయాంశం. తదే వాహ
గుణీభూతవిధేయక మితి. పృథక్పదార్థ్యాం ప్రాప్త ముద్దిశ్య అప్రాప్తం
విధీయతే. యథా పర్వతో వహ్నిమానితి. అన్యథా వహ్నిమత్పర్వత
ఇత్యపి ప్రయోగప్రసంగాత్ - యథా

శ్లో॥ సూర్యరాయవిభో రైరిదుర్విపాకం విలోకితుం
సాక్షాత్సహస్రీనేత్రోఽపి నాలం సర్వోద్యమై రపి.

అత్ర నయనసహస్రీస్య విలోచనపర్యాప్తత్వేన విధేయస్య గుణభావా
దవిచ్ఛుష్టవిధేయూంశకమ్.

ఉదాహరతి సూర్యరాయవిభో రితి దుర్విపాకం దురస్థానం యోజయతి.
అత్రేతి స్పష్టం.

అప్రతీతం-

శ్లో॥ శాస్త్ర మాత్రప్రతీతం య దప్రతీతం త దుచ్యతే.

అప్రతీతం లక్షయతి. శాస్త్రేతి- యథా

శ్లో॥ సూర్యరాయభట్ట యునానం నానా మాచ్ఛాద్య విద్రావన్
మానశ్లేశాన్వితోపి త్వం కిం జీవసి హి మాళవ!

అత్ర శ్లేశపద మభినివేశపరత్వేన యోగశాస్త్రమాత్రప్రసిద్ధ మిత్య
ప్రతీతం. ఉదాహరతి. సూర్యరాయభట్ట రితి లూనాం చిన్నాం లక్ష్య
లక్షణం యోజయతి. అత్రేతి.

వాక్యదోషాః

శ్లో॥ శబ్దహీనం క్రమభిప్రేతం పునరుక్తం వినంధి చ

సంబంధవర్జితం పశ్చా ద్యతిభిప్రేతం తథావగం

ద్వే భిన్నలింగవచనే తథా ప్రకృమ భంగవత్

వ్యాకీర్ణం వాక్యసంకీర్ణం వాక్య మగ్ధ మరీతికం

తతోధికోపమం లుప్తవిసగ్ధం చ తథా వరం

న్యూనాధికపదే ద్వే చ భందోభంగ మతావగం

సమాప్తపునరాత్మ్య మశరీర మపూర్ణకం

పతత్రప్రకరకం హీనోపమ మనానవిగ్రహం

చతుర్వింశతి దుశ్యంతే దోషా వాక్య సమాశ్రయాః.

వాక్యదోషా నాహ శబ్దహీన మిత్యాదినా క్రమేణ. తేషాం

స్వరూపోదాహరణాని-

శబ్దహీనం

శ్లో॥ అపశబ్దయుతం వాక్యం శబ్దహీన ముదీర్యతే.

శబ్దహీనం లక్షయతి అపశబ్దేతి యథా

శ్లో॥ వర్ణం త్యంబుఘనా ఏతే య ధరాధరమండలే

త దిదం స్మరయ త్యస్మాన్ సూర్యరాయవిభో శ్చమూమ్.

అత్ర వర్ణంతి అంబు ఇతి పదద్వయప్రయోగే దోషావిర్భావా
ద్వాక్యమేవ దుష్టం ప్రసిద్ధకర్తృస్థలేన కర్మోపాదాన మితి శాస్త్రనియ
మాత్.

ఉదాహరణి. ఏతే ఘనా మహంతః మేఘాశ్చ ధరాధరమండలే
రాజమండలే పగ్వతసమూహే చ. అంబులక్ష్మీతలక్షణయా శరం జలం
చ వర్ణయం తీతి యత్ త దిదం లక్ష్మీ లక్షణం యాజయతి అత్రేతి.
నను చ్యుతినంస్కారపైవ శబ్దహీన మితి సంజ్ఞాంతరం గ పృథక్
దోషః. వాక్యగతత్వేన సార్థకస్య కావ్యప్రకాశకృతా పదద్వయే
యుగప దసాధుత్వాసంభవేన పరిహృతత్వా దితిచేత్ సత్యం. యద్య
త్త్యేకపద మేవాసాధు. తథాపి తరసాధుత్వం పదాంతరసమన్వయసా
పేక్ష మితి వాక్యదోష ఏ వాయం న పదదోష ఇత్యభిప్రే త్యాహ
ప్రసిద్ధేత్యాదినా.

కృమభిప్రవృత్తం యథా-

శ్లో॥ కృమభిప్రవృత్తం భవే దాన్త శ్శాబ్దో వా యత్ర నకృమః.

కృమభిప్రవృత్తం లక్షయతి. కృమభిప్రవృత్త మితి.- యథా

శ్లో॥ వితర త్యాంధ్రభూసాలే వాంఛాధికఫలశ్శియః

మందారం కన్ద మపివా న కోపి బహుమన్యతే.

అత్ర కన్దం మందార మపి నేతివక్తవ్యే వ్యుత్క్రమే లోకం.
కన్దాపేక్షయా మందారస్య ఉత్కృష్టత్వా దిత్యర్థకృమభంగః.

అర్థక్రమభంగ ముదాహరణి వితర తీతి. లక్ష్యే లక్షణం యోజయతి. అత్రేతి. సను యవాగ్యాగ్నిహోత్రం జహోతి. యవాగూం పచ తీత్యత్ర పాతక్రమానుపపత్తా వర్ధక్రమా యథా స్వీకృతః తద్వద్రాపి యథాయోగ మవ్యయోంగీక్రియతా మితి చేన్న. అపౌరుషేయవేదవాక్యే యథాతథా వాస్తు. పుంవాక్యే తు కర్ణానంతర మేవ మందారస్య పక్షవ్యుత్పత్తీతే స్త దసహిష్టుత్వా ద్దుష్టత్వ మేవే త్యవవద్యం. పునరుక్తవత్ -

శ్లో॥ శబ్దాగ్రహణదుక్త్యేతు తద్వాక్యం పునరుక్తవత్.
పునరుక్తవ లక్షయతి. శబ్దార్థేతి. - యథా

శ్లో॥ గాంధీర్య తౌర్యసాందర్యై స్సూరసింధు మృగాధిపాన్
విశ్వం విజయతే సింధవ్ విశ్వజన్మనుజేశ్వరః ।

అత్ర గాంధీర్యాదిక్రమేణ సింధుసింహమనోభవ ఇత్యుచితే శబ్దక్రమే తథా నోక్తం. గాంధీర్యాదిభి స్సూరసింధుమృగాధిపా నితి యథాయోగ్యం సముదాయాన్వయే ఒర్ధావ్యయస్థితే రాత్రిత్రాగ్ధక్రమభంగః. కింతు శబ్దప్రయోగ ఏవ విశ్వజత్. విశ్వం విజయత ఇతి పునరుక్తం చ.

పూర్వోదాహృతావశిష్టశబ్దక్రమభంగం పునరుక్తవ మైకే నోదాహరణి గాంధీర్యేతి. మృగాధిప సింహః లక్ష్యే లక్షణం యోజయతి. అత్రేతి.

విసంధిసంబంధవర్జితయతిభంగాః-

శ్లో॥ విసంహితో విరూపో వా యస్య సంధి ర్విసంధి తత్
సంబంధవర్జితం త త్స్య ద్యుతేప్తే నాన్వయో హతః.
యత్రస్థానే యతిభ్రంశ స్త ద్యుతిభ్రష్ట ముచ్యతే.

విసంధి సంబంధవర్జిత యతి భంగాన్ లక్షయతి విసంహిత ఇత్యాదిన్. విగతా సంహితా వర్ణానా మన్యోన్యసన్నికర్షో యత్ర విసంహితః

విజ్ఞప్త ఇత్యర్థః. విరూపః కర్ణకతోరః ఉక్తరీత్యా విసంధిద్వివిధ మిత్యర్థః. సంబంధే నేప్తయోగేన వివర్జితం. సంబంధవర్జితం భ్రష్టా యతి ర్యత్రేతి యతి భ్రష్టం. వాహితాగ్న్యాది స్వీతి పరనిపాతః. యతి ర్నామ పదవిచ్ఛేదః. తదుక్త మాచార్యదండినా “శ్లోకేషు నియత స్థానం పదవిచ్ఛేదం యతిం విదు” రితి. యతి ర్విచ్ఛేద ఇతి పింగళా చార్యద్యా త్పాండసాః - యథా.

దోషప్రకరణమ్

శ్లో॥ భానుభౌదార్యభా గ్భూయో జయ ఆచంద్రసూర్యభమ్
సంగ్రామరంగభీమో భవా స్తయశ్రీ ర్హిలాసికా ॥

అత్ర భానుభౌదా ర్యేతి విరూపరూపోఽయం విసంధిః. జయ ఆచంద్రేతి విసంహితాత్మా విసంధిః. భీమో భవా నితి యతిభ్రష్టం జయశ్రీరూపా యా లాసికా యా భవత స్సంగ్రామ ఏవ రంగ ఇతి సంబంధేనోక్త ఇతి సంబంధవర్జితం.

ఉదాహరతి భా స్మితి. భానుభూః కర్ణః తస్య ఔదార్య మివ ఔదార్యం భజతీతి తథోక్తః. జయశ్రీ స్తయలక్ష్మీ ర్హిలాసికానర్తకీ “నర్తకీ లాసికేసికే సమ” ఇత్యుతరః. యోజయతి అత్రేతి. కర్ణకతో రత్వా ద్విరూపం విసంధి “అకస్సవన్తేదీర్ఘ” ఇతి పవర్ణ దీర్ఘాభావాత్పర స్పరసంన్నికర్ణాభావరూపం విసంధి పాదాంత వర్ణస్య భకారస్య చతు ర్థపాదాద్యభవచ్ఛబ్దత్వా ద్విచ్ఛేదాభావేన యతిభ్రష్టం సుగమ మితరత్.

భిన్నవచనలింగ భగ్నప్రకరమాని.

శ్లో॥ యత్రోపమా భవే ద్భిన్న వచనా భిన్నలింగకా
తద్భిన్న వచనం భిన్న, లింగం చాహు ర్మనీషిణః ॥
ప్రకాంతనియమత్యాగే భగ్న ప్రకర ముచ్యతే॥

భిన్నలింగ భిన్నవచన భిన్నప్రకరమాని లక్షయతి యత్రేత్యాదినా.
యత్ర ఉపమానోపమేయయో ర్భిన్నవచనత్వం భిన్నలింగత్వం చ
దోషపేరుత్వం. యథా

శ్లో॥ భావత్కవీత మివ రాజతి పూర్వశైల
స్తస్మిన్మవా నివ విభాతి కళంకమూర్తిః
కాంభోజభూవరయ శోభి రివ త్వదీయై
శ్చంద్రత్విషా ధవళితా ధవతి త్రిలోకీ ।

అత్ర పూర్వాధే వీతమివ పూర్వశైల ఇతి భిన్నలింగకోపమం
ఉత్తరాధే యశోభి రివ చంద్రత్విషేతి భిన్నవచనం పూర్వాధే ఉప
మానోపమేయయోః ప్రథమాంతత్వేన గ్రహణా దుత్తరాధే వైయ్యధి
కరణ్యే న గ్రహణాచ్చ ప్రకమభంగః.

ఉదాహరతి భావత్కేతి. భావత్కం భవదీయం వీతం హస్త్య
శ్చం “వీతం త్వసాగం హస్త్యశ్చ” మిత్యమరః. తదివ పూర్వశైలో
రాజతి. తస్మిన్ తత్ర కళంకమూర్తి శ్చంద్రవ్యక్తిః భవా నివ విభాతి.
సే కాంభోజ భూవర త్వదీయై ర్యశోభి రివ చంద్రత్విషా చంద్రికయా
త్రిలోకీ లోకత్రయ మపి తద్భితార్థేత్యాదినా సమాహారసమాసే అకా
రాంతోత్తర పదత్వేన స్త్రీత్వాద్విగోరీతికారః. ధవళితా ధవళికృతా
ధవతి యోజయతి అత్రేతి. వ్యాకీర్ణమ్

శ్లో॥ వ్యాకీర్ణం త ద్విభక్తీనామ్ వ్యాకీర్ణే తు మిధోన్వయే ।
వ్యాకీర్ణం లక్షయతి వ్యాకీర్ణ మితి విభక్తీనాం విభక్త్యంతానాం
ప్రదానా మిత్యర్థః. సంకీర్ణపద మేకం వాక్యం వ్యాకీర్ణమ్. యథా

శ్లో॥ వాచాస్మర న్నతిక్రార్యమ్ కోమలం మనసా వదన్

వైరి మృభినయ వైత్రితీమ్ మర్మజ్ఞో జహి వంగతాన్ ।
అత్ర మనసా స్మరన్ వాచా వదన్ ఇతి సంబంధో వ్యాకీర్ణం
ఉదాహరతి వాచేతి యోజయతి అత్రేతి స్పష్టం.

వాక్యసంక్షేపం.

శ్లో॥ వాక్యాంతరపదైః క్షిణ్ణమ్ వాక్యసంక్షేప ముచ్యతే ॥

వాక్యసంక్షేపం లక్ష్యయతి వాక్యాంతరపదై రితి. యథా.

శ్లో॥ ధనో సమాశక్తస్తతా స్కచేషు

క్షుద్రాం త్సమారోపయ ముంచ కాండాన్

ఇద్ధం కలింగాధిపస్త్వనికానామ్

కోలాహలః క్రామతి దిబ్బుఖాని॥

అత్ర క్షుద్రా స్కచేషు ఆకన్త ధనోకాండాన్ సమా రోపయ
స్తతా న్ముంచేతి పక్షవ్యే భిన్నవాచకపదానా మన్యోన్యసంకలనా
ద్వాక్యసంక్షేపమ్.

ఉదాహరణి ధనా వితి యోజయతి అత్రేతి. ధనో ధనుషి “ధను
ర్వంశ విశుద్ధోపి నిర్గుణః కిం కరిష్యతీతి మహాకవి ప్రయోగదర్శనా
న్నులంఘితృనిషేధః. కాండా న్బాణాన్ “కాండోఽస్త్రీ దండబా
ణార్వపగ్ధావసర వారి” ప్రిత్యమగః. వతాన్ సమ్రాన్ శరణాగతా
నితియావత్.

వాక్యగర్భితమ్

శ్లో॥ తద్వాక్య గర్భితం యస్య మధ్యే వాక్యాంతరం ధవేత్ ॥
వాక్యగర్భితం లక్ష్యయతి తదితి. వాక్యేన వాక్యాంతరేణ గర్భితం
సంజాతగర్భం వాక్యం వాక్యగర్భిత మిత్యర్థః “తదస్య సంజాత” మితీత
ప్రత్యయః. యథా

శ్లో॥ భూపాల తే విశిఖపత్రసమీగణోఽ రి

శౌగ్యప్రదీపపటలీ ప్రశమం విభాయ

లోకా స్తదంజనమనం త మితీరయంతి

చమ్ర స్తదీయవనితానయనేషు వృష్టిమ్ ॥

అత్ర శరగరుద్యేగవాతాః ప్రతీపభూపప్రతాపదీపికామాలికా
శ్శమయిత్వా వృష్టిం చమ్ర రితి వాక్య మధ్యే తదంజన మిత్యాది
వాక్యాంతరానుప్రవేశా ద్వాక్యగర్భితం.

ఉదాహరణి భూపాలేతి వాక్యగర్భితత్వం యోజయతి అత్రేతి.
అరీతికం.

శ్లో॥ రసాననుగుణారీతి ర్య త్రాగీరితిక ముద్యతే॥
అరీతికం లక్షయతి రసేతి. అరీతికం విరుద్ధరీతిక మిత్యర్థః. యథా

శ్లో॥ దినముఖగవిభిన్నాంభోజవత్తేక్షణాభి
ర్నినదదళికదంబభ్రాంతిక్పత్యైశికాభిః
కనకకలశయుగ్మద్భాసిపీనస్తనీభి
ర్భజ భజ రతిసాఖ్యం భోగినీభి ర్నరేంద్ర!

అత్రాభిరభటివృత్తి రతిప్రాధవర్ణా గాఢీరీతి శ్చేతి ద్వయ మపి
శృంగార రసవృత్తియోగి.

ఉదాహరణి దినము ఖేతి. దినముఖే ప్రాతఃకాలే యో రవి స్తేన
విభిన్నాని అంభోజాని తేనాం వత్ప్రాణేన ఈక్షణాని నయనాని యాసాం
తాభిః నినదతా మలీనాం కదంబం సమూహః తద్రాంతిక్పత్ కైశికం
కేశ సమూహః యాసాం తాభిః కనకకలశయుగ్మవదుద్భాసినో
స్ఫురంతో పీనస్తనో యాసాం తాభిః అత్ర రసాననుగుణత్వం విశద
యతి. అత్రేతి. ఆభటిగాఢీ చ ప్రాగేవ నిరూపితే తద్వయస్యాపి
శృంగారరసవృత్తియోగిత్యేన నిబంధనా దరీతికం.

అధికోపమం న్యూనోపమం చ.

శ్లో॥ యత్రోపమాన మధికమ్, నూనం వా న్య ద్విశేషజైః
తత్రాధికోపమం పూర్వమ్ న్యూనోపమ మతిపరమ్.

అధికోపమ ముదాహరణి దినముఖేతి. అరీతికోదాహరణ మేవాస్యా
ప్రదాహరణం అధికౌపమ్యం విశదయతి నినదదితి యథా వా.

శ్లో॥ కాంభోజ మనుజేంద్రస్య ఖిన్తో రాజతి సంగి రే
మదాలస మహీపాలయశోరా కేందుగాహువత్ ॥

అత్ర వీరరసే కై శిశీవుత్తి రతికోమలవర్ణా వై దర్శిరీతి శ్చాత్యంత
విరుద్ధే పూర్వోదాహరణా దసంతుష్టానాం సంతోషాయ ప్రత్యేక
ముదాహరణి కాంభోజేతి. అత్ర రామలవ దిత్యస్య ఉపమానభూతస్య
యశోరాకేం ద్విత్వధికవిశేషణో పాదానా దధికోపమ మి త్యవగంత
స్యమ్.

న్యూనోపమం యథా

శ్లో॥ తిగ్మప్రభావా ఇవ శత్రుభూవా
దావాంబు భూకీల దురాపరూపాః
నిరాకృతా వారిభృతేన రాజన్
గాంగేయ బద్ధత్సరుణాసి నాతే॥

అత్ర వారిభృతః కనకబద్ధత్సరుకరవాలస్య అధికస్య సాదృశ్య
కథనా న్నూనోపమం.

అవశిష్టం న్యూనోపమ ముదాహరణి తిగ్మేతి. దావాంబుభూ ర్దావా
నలః తస్య కీల వ ద్దురాపం రూపం యేషాం తే తిగ్మస్య సూర్యస్య
ప్రభావా ఇవ “తిగ్మః ప్రభాకరే పుంసి తిగ్మం తీక్ష్ణ త్రిషు స్మృత”
మితి వ్యాజిః. గాంగేయేన కనకేన బద్ధో నిర్మితః త్సరు ర్ముష్టి ర్యస్య
తేన “త్సరుః ఖడ్గాదిముష్టే స్యా”దిత్యమరః. వారి భృతేన జలధరేణేన
యోజయతి అత్రేతి.

లుప్తవిసగ్గకమ్.

శ్లో॥ జీత్వం లోపో విసగ్గస్య, సకృల్లుప్త విసగ్గకమ్.

లుప్తవిసగ్గకం లక్షయతి జీత్వ మితి. మనోరథా విఫలితా
ఇత్యాదిం పరంపరయా విసగ్గనీయ స్థానికస్య యకారస్య లోపో
వ్యోర్వరీతి లోపవిధానా ల్లుప్తవిసగ్గత్వం లాటితోవాన ఇత్యాదౌ తు
యద్యపి విసగ్గనీయస్య సత్వాది సంధికార్యవశా ద్దునే సత్యోత్వమేవ
న లోపః. తథాపి విసగ్గాదర్శనా ల్లుప్తవిసగ్గవ్యవహార ఇతి ద్రష్టవ్యం.
య దాహు రాచార్యాః అదర్శనం లోప ఇతి. యథా

శ్లో॥ లాటితో నిటలే వాసో విధినా కాననే తవ
మనోగఢా విఫలితా జాతా మగధభూపతే.
అత్ర విసర్గాదర్శనా ల్లుప్త విసర్గకం.
ఉదాహరతి లాటిత ఇతి స్పష్టం.

న్యూనపదమ్

శ్లో॥ నోక్తం న్యాయ్యత్ర వక్తవ్యమ్, త దాహు ర్వాచ్యవర్జితమ్ ।
యేన వినా కార్య మనుపపన్నం త దప్రయోగే న్యూనపదం ఇద మేవ
వాచ్యవర్జిత మితి వ్యవహరంతి.

న్యూనపదం లక్షయతి. నేతి స్పష్టం. యథా

శ్లో॥ భిక్షః కుంతై ప్రమథితై ర్శ్వైః కృంతైః కరివ్రజైః
కాంభోజః కురుతే భూపో, దిశో నివిడితాంతరాః॥

అత్ర కరివ్రజై రపీతి సముచ్చయ బోధకస్యాపి శబ్దస్య వక్తవ్యస్య
అనుపాదానా న్యూనపదమ్.

ఉదాహరతి భిక్ష రితి. యోజయతి అత్రేతి.

అధికపదఘటోభంగ సమాప్త పునరాదాని

శ్లో॥ యత్రాధికపదోక్తి స్సాన్య, త్తత్రాధికపదం మతమ్
ఘటోభగ్నం ఘటో యత్ర, చ్ఛందోభంగ స్తదా భవేత్.
సమాప్తపునరాదానా త్సమాప్త పునరాక త్తమ్ ।

ఉద్దేశానుక్రమే గాధికపదఘటోభంగ సమాప్త పునరాదాని
లక్షయతి యత్రేత్యాదినా. భగ్నం ఘటోవృత్తం యత్ర త చ్ఛందో
భంగం. సమాప్తస్య వాక్యస్య విశేషణ ద్వారా పునరుపాదానేన
సమాప్తస్య వాక్యస్య విశేషణ ద్వారా పునరుపాదానేన సమాప్త
పునరాత్మకం భవతి.

శ్లో॥ కాంభోజేంద్ర ప్రతాప స్తే కుంకుమాకార దీప్తిమాన్
రంజయత్యభలదిశో రక్తోత్పలనిధప్రభః.

అత్ర ఆకార పద మధికపదం తృతీయపాదే ఛందోభంగః కుంకు
మాకారదీప్తిమ త్వస్య సమాప్తస్య రక్తోత్పల నిభవ్రభ ఇతి పునరుపా
దానా త్సమాప్త పునరాత్మకం.

త్రయ మ ప్యుదాహరతి కాంభోజేం ద్రేతి. యోజయతి అత్రేతి.
కుంకుమదీప్తిమా నిత్యనేన పూర్ణే సత్యాకార పదగ్రహణా దధికపదం
తృతీయపాదే “పంచమం లఘు సర్వేషు సప్తమం ద్విచతుర్థయోః,
షష్ఠం గురు ర్విజానీయా దేత చ్ఛ్లోకస్య లక్షణ” మితి లక్షణాల్ షష్ఠ
సప్తమయో గురుత్వాభావా చ్ఛందోభంగం. కుంకుమాకారదీప్తిమా
నితి సమాప్తస్య వాక్యార్థస్య విశేషణద్వారా పునారక్తోత్పల వ్రభ
ఇత్యుపాదానా త్సమాప్తపునరాత్మకం.

అశరీరమ్

శ్లో॥ క్రియాపదేన రహిత మశరీరం నిగద్యత ఇతి.

అశరీరం లక్షయతి క్రియాపదరాహిత్యే నాన్వయాభావా దశరీరమ్
అతో మతాంతరేణానన్వయ ఇతి చాహుః యథా

శ్లో॥ రాజ్యే నిష్కంబకే నిత్యం, వ్రాసాదే వ్యనుభేలతః
వనే సకంబకే ఘోరే, తైలే వ్యద్య సతో వృషాన్॥

అత్ర పశ్యేతి క్రియాపదానుపాదానా దశరీరం.

ఉదాహరతి రాజ్య ఇతి నిష్కంబకే నిష్ప్రతీపే సకంబకే కంబక
సహితే యోజయతి. అత్రేతి.

అపూగ్లమ్

శ్లో॥ అపూగ్లం త ద్భవే ద్యత్ర, స సంపూగ్లః క్రియాన్వయః
అపూగ్లం లక్షయతి అపూగ్ల మితి.

శ్లో॥ సంపాదితా నను మయా గజతా పృథూతా

సల్పాధ్వలంఘనగతౌ చతురా మయా మే

హేలాభిభూతశమనై శ్చ భయైః పరితం

మామ వ్యహో న వృణుతే కలహే జయశ్రీః॥

సంపాదకీయము

పాఠకమహాశయులారా!

ఈ పరాధవనత్సరమున వెలువడవలసిన యాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్పత్రికాచతుష్టయము కారణాంతరములవలన నేటిదనుక బ్రచురింపబడియుండలేదు. కొలది దినములనుండి నూతనముగా నియమింపబడి పరిషత్పత్రికాసంపాదకతాభారము వహించియున్నాడను. పలువురు పండితకవుల సర్థించి వ్యాసరాజముల సంపాదించి పత్రికకు బరిపుష్టి గల్పించి పరిషత్తు నేటికి బ్రచురింపగల్గినది. ఇట్లబట్టి మార్చి మాస పత్రిక సకాలమున వెలువడి మీ కరసీమ నలంకరింపగలదని మనవి చేయుచున్నాడను.

ఈ పత్రికాదిమపత్రమున శ్రీ శిష్టా బాలకోటీశ్వరరావుగారిచే రచితమగు “వేంకటేశ్వరస్తుతి” ముద్రింపబడినది. అందలి ప్రథమ శ్లోకము న1, 3 పాదము లింద్రవజ్ర వృత్తఛందస్సును, 2, 4 పాదములు వసంతతిలకావృత్తఛందస్సును గలిగియున్నవి.

“పద్యప్రసూనార్చితపాదపద్యమ్” అని రెండవపాదమును, “త్వాంవేంకటేశం శరణం ప్రపద్యే” యని నాల్గవపాదమును, సవరించు కొనదగు నేమోయని నా మిత్ర మగు వారిని చనవుచే నడిగితిని.

“ఇది మదిచ్చాపూర్వకమే కాని ప్రమాదపతితముగాదు. ఇట్టి వియే కొన్ని గలవనియు సమాధానించి, యట్టివి కొన్ని శ్లోకములబరించి యయ్యాదిమశ్లోకమునకు యథాస్థితి నే గల్పింపుడని నా హితుడు వాచించినాడు.

ఈ పత్రికయందు "భువనవిజయ" మను నొక చిన్నదృశ్య కావ్యమును - నాంధ్రీకరణార్థము హనుమన్నాటకమందలి యొక శ్లోకమును - సుకవిపూరణమునకై యొక యాంధ్రపద్యసహస్రయు బ్రకటింపబడినవి.

శారదారాధనలాలసమగు మాపండితకవిమండలి తమ యమాల్యము లగు గద్యపద్యాత్మకహృద్యవ్యాసముల బంపుచు నిరంతర విసాహిత్యపరిషత్తుత్రికాభివృద్ధికి చోడ్చుడ బ్రార్థితము.

కాకివాడ

ఇట్లు

15-12-1966

పరిషత్తుత్రికాసంపాదకుడు

(కవికంఠీరవ, కవిమూర్త్యవ్య, ప్రాచీనవిశంధ, విద్యత్కవివర, బ్రాహ్మీభూషణ)

కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి

ప్రాస్తావిక పద్యావళి	0-75
బాలభారతము (అగస్త్యకృతమునకుఁ జెలుఁగు)	2-50
బాలరామాయణము	0-25
మాధ్యమిక కారికలు - సంస్కృతము - నాగరిలిపి	2-50
యుద్ధమల్లుని బెడవాడ శిలాశాసనము	1-00
రఘునాథరామాయణము (ప్రథమ భాగము)	1-00
రాధికాసాంత్వనము - సముఖము	
వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు	1-50
రాఘవయాదవీయము	1-00
రెడ్లనాటి రెండు శాసనములు	0-50
లక్షణసారసంగ్రహము	2-00
విప్రనారాయణచరిత్రము - చదలవాడ మల్లన్న	1-25
శతకసముచ్చయము (ద్వితీయ భాగము)	1-25
శాసనపద్యమంజరి (మొదటి భాగము)	1-75
,, (ద్వితీయ భాగము)	0-75
శివరాత్రి మాహాత్మ్యము - శ్రీనాథకవి	2-50
షోడశకుమారచరిత్రము - వెన్నెలకంటి అన్నమయ్య	1-25
సర్వేశ్వరశతకము - యథావాక్కుల అన్నమయ్య	0-25
స్వప్నవాసవదత్త - భాసకృతి కనువాదము	2-00
సింహాసనద్వాత్రింశిక - కొఱవి గోపరాజు	1-50
,, (ద్వితీయ భాగము)	1-50
సీతారామచరిత్రము	1-00
హ్రస్వరంగములు	0-50
42 - వార్షికమహాసభ - వ్యాసములు - 250 పుటలు	1-50

శ్రీ సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువు

* 1	సంప్రటము	15-00
* 2	"	15-00
3	"	15-00
4	"	15-00
5	"	15-00
6	"	15-00
7	"	15-00

* పునర్ముద్రితముగానున్నవి.

ప్రతులకు :

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

రామా రావు పేట

కాకినాడ

తూర్పుగోదావరిజిల్లా.